
Lõpparuanne

KARUSLOOMAKASVATUSE UURING

29. JAANUAR 2016

Teostaja: Eesti Maaülikooli veterinaarmeditsiini ja
loomakasvatuse instituut ning majandus- ja sotsiaalinstituut

Address: Kreutzwaldi 62, Tartu 51014

Reg nr: 74001086

Tel: +372 7313 448

Epost: mst@emu.ee

Tartu 2016

Uuringu algatas Maaeluministerium. Uuringu käigus saadi olulist kaasabi karusnaha oksjonikeskustelt Saga Furs OY, Kopenhagen Fur, Veterinaar- ja Toiduameti Loomakaitse büroolt ja kõigilt küsitlusele vastanud Eesti karusloomakasvatajatelt. Uuringu teostaja Eesti Maaülikooli veterinaarmeditsiini ja loomakasvatuse instituut ning majandus- ja sotsiaalinstituut tänab kõiki uuringus osalejaid.

Uuringu autorid:

Peep Piirsalu, Eesti Maaülikool, söötmise osakonna dotsent (projektijuht)

Mati Mõtte, Eesti Maaülikool, majandus- ja sotsiaalinstituut, maamajanduse uuringute ja analüüsi osakonna juhataja

David Arney, Eesti Maaülikool, söötmise osakonna professor

Irje Nutt, Eesti Maaülikool, söötmise osakonna vanemlaborant

Liia Taaler, Eesti Põllumajandusloomade Jõudluskontrolli AS, geneetilise hindamise spetsialist

Projekti kokkuvõtlik lähteülesanne:

Uuringuga selgitatakse välja karusloomakasvatuse sektori majanduslik olukord aastatel 2000–2014. Kui palju on Eestis karusloomakasvatusega seotud ettevõtteid, milline on ettevõtete struktuur? Milliseid karusloomi peetakse (rebased, mingid jne)? Milline on töötajate arv ja vanuseline struktuur? Karusloomakasvatuse ettevõtete investeeringud ja maakasutus aastatel 2000–2014. Karusloomakasvatuse ettevõtete kasumlikkus (sh mida ja kui palju turustatakse ja millisele turule). Karusloomakasvatuse osatähtsus riigi SKP-s ja ekspordis. Uuringu raames koostatakse vähemalt kahe stsenaariumi ülevaade, kus hinnatakse potentsiaalset majanduslikku ja sotsiaalset mõju. Karusloomakasvatuse keelustamise korral 10-aastase üleminekuperioodiga ja karusloomakasvatuse mittekeelustamise otsuse korral eeldades, et karmistuvad loomakaitse-nõuded tõstavad tootmise omahinda 20%. Teise stsenaariumi osas antakse ka üldhinnang karusloomakasvatuse arengutrendide osas (tootmise jätkamine praeguses mahus/kasvamise/kahanemine).

SISUKORD

SISSEJUHATUS	5
1. UURIMIS- JA ANALÜÜSIMETOODIKA	7
2. KARUSLOOMAKASVATUSE DÜNAAMIKA PERIOODIL 2000–2014	11
2.1. Karusloomakasvatus Eestis.....	11
2.2. Karusloomakasvatus maailmas	18
3. KARUSNAHKADE TURUSTAMINE, MÜÜGIHINNA DÜNAAMIKA JA TURU- RISKID, KARUSNAHKADE RAHALINE KOGUVÄÄRTUS JA SELLE STRUKTUUR	20
3.1. Minginahkade turustamine ja keskmine hind Saga Furs OY oksjonil.....	20
3.2. Rebasnahkade turustamine ja keskmine hind Saga Furs OY oksjonil	23
3.3. Kähriku-, tšintšilja- ja tuhkrunahkade turustamine ja keskmine hind Saga Furs OY oksjonil.....	26
3.4. Tšintšiljanahkade turustamine ja keskmine hind Kopenhagen Fur oksjonil.....	27
4. KARUSLOOMAKASVATAJATE RESSURSID JA TULEMUSNÄITAJAD	29
4.1. Ressursside ülevaade.....	29
4.2. Tulemusnäitajad	32
5. ETTEVÕTJATE JÄTKUSUUTLIKKUS, TOODANGU OMAHIND JA HINNANG MAJANDUSLIKULE AKTIIVSUSELE	35
5.1. Jätkusuutlikkus.....	35
5.2. Ettevõtete investeeringute struktuur ja mahud	37
5.3. Toodangu omahind.....	41
6. KÜSITLUSE TULEMUSED	44
6.1. Konkurentsivõime	44
6.2. Maaressurss	45
6.3. Karusnahkade turustamine	46
6.4. Eesti karusloomakasvatusettevõtete arengut makrotasandil pidurdanud olulisemaid probleemid ja takistused	48
6.5. Karusloomafarmide järelevalvetulemused VTA andmetel ja karusloomade surevuse andmed tootjate küsitluse andmetel.....	52
7. LOOMADE HEAOLU JA KARUSLOOMAKASVATUSE EETILISED ASPEKTID .	56
7.1. Karusloomade pidamise eetika	56
7.2. Loomaõigused.....	56

7.3. Utilitarism	57
7.4. Liikide puutumatus/kaitse	58
7.5. Telos.....	58
7.6. Järeldus.....	59
8. FOKUSGRUPI TULEMUSED STSENAARIUMITE JA VALDKONNA ARENGU HINDAMISEKS	60
9. KARUSLOOMAKASVATUSE POSITIIVSED JA NEGATIIVSED SOTSIAAL- MAJANDUSLIKUD ASPEKTID	65
10. STSENAARIUMITE ANALÜÜS MAJANDUSLIKU JA SOTSIAALSE MÕJU NING ARENGUVÕIMALUSTE OSAS	69
11. KOKKUVÕTE JA JÄRELDUSED	75
KASUTATUD KIRJANDUS	82
LISAD	84

SISSEJUHATUS

Eestis on karusloomakasvatusega tegeldud alates 1924. aastast, mil loodi esimene hõberebasefarm Harjumaale Mustjõe. Esimesed sinirebased ja mingid (ameerika naarits) toodi Eestisse 1936. aastal, kui alustati nende kasvatamisega karusloomafarmides. Nõukogude perioodil karusloomakasvatuse mahud kasvasid jõudsasti, sest oluline oli toota võimalikult palju karusnahku, kuid karusnahkade kvaliteedil ei olnud suurt tähtsust. Koos Eesti iseseisvumisega toimusid karusloomakasvatuses suured muutused, sest toodetud karusnahkade kvaliteet ei vastanud uute turgude nõudmistele ning turunõuete rahuldamiseks pidid karusloomafarmid vahetama oma sugukarja uute loomade vastu, mis nõudis suuri kapitalimahutusi. Euroopa Karusloomakasvatuse Assotsiatsiooni (EFBA) poolt võeti 1999. aastal vastu nõuded rebaste, minkide ja puurituhkrute puuri mõõtmete kohta, mis nõudsid karusloomade pidamist suuremates puurides ja tingimused peavad olema täidetud 2017. aastaks. Ülaloodud põhjustel lõpetasid tegevuse enamik kiskjalisi karusloomi pidavatest ettevõtetest, kus peeti hõberebaseid, sinirebaseid, minke ja kährikuid. Tänapäevani on säilinud kiskjalisi karusloomi kasvatavatest suurettevõtetest vaid AS Balti Karusnahk. Väikeses mahus peetakse minke ka teises ettevõttes. Alustanud on kaks ettevõtet rebaste kasvatamisega. Suurtootja AS Balti Karusnahk asub Keila lähedal Karjakülas, kus on karusloomi peetud alates 1936. aastast. Nõukogude perioodil oli seal Karjaküla sovhoos, hiljem Raku sovhoos. Peale Raku sovhoosi likvideerumist loodi väliskapitali toel uus ettevõte AS Balti Karusnahk, mis alustas imporditud sugukarjaga ja nende toodetud karusnahad saavutasid kõrge kvaliteedi ning ettevõtte on pikas perspektiivis aasta-aastalt nahkade tootmist suurendanud tänapäevani.

Närikestest karusloomadest on Eestis kasvatatud Nõukogude perioodil peamiselt nutriaid, keda tänapäeval praktiliselt ei kasvatata. Kuid peale Eesti taasiseseisvumist imporditi Eestisse esimesed tšintšiljad, keda hakati kasvatama peamiselt väikefarmides (FIEde poolt) ja mõnedes väikeettevõtetes (OÜ-des). Aastal 2002 moodustati Eesti Karusloomakasvatavate Aretusühing eesmärgiga koondada karusloomakasvatavaid, kellega on tänapäevaks liitunud 15 tšintšilja-, rebase- ning mingikasvatajat.

Karusloomakasvatuse perspektiiv on kahtluse alla seatud järjest tugevneva surve tõttu loomakaitse- ja loomaõiguslusorganisatsioonide poolt, mis on aasta-aastalt tugevnenud.

Karusloomakasvatuse kohta autentse informatsiooni saamine on raskendatud, sest igasugune riiklikul tasandil informatsiooni kogumine aruandluste, ülevaadete jm osas on killustatud, lünklik ja puudulik, mistõttu sektoris puudub ülevaade farmide arvu, loomade arvu jm kohta. Sektori kohta ülevaate saamiseks tuleb lähtuda eelkõige ettevõtete, kasvatavate poolt laekunud informatsioonist, sest riiklikud andmebaasid karusloomi kasvatavate farmide, kasvatavate loomaliikide ja nende arvukuse kohta puuduvad.

Käesoleva töö eesmärgiks on läbi viia uuring karusloomakasvatuse sektori struktuuri ja majandusliku olukorra välja selgitamiseks aastatel 2000–2014. Samuti koostada arenguperspektiivide ja investeeringuvajaduse kaardistamine 10-aastase perspektiiviga.

Projekti objektiks on kvantitatiivne uuring, mis hõlmas karusloomakasvatajate andmete kogumist ja analüüsimist. Arenguperspektiivide ja investeringuvajaduse osas kasutatakse kvalitatiivset uurimismeetodit.

Lisaks koostati kaks ülevaadet võimalike arengustsenaariumite (stsenaariumanalüüs) kohta, mille kaudu hinnati potentsiaalset majanduslikku ja sotsiaalset mõju karusloomakasvatuse võimalikust keelustamisest või kasvatamise nõuete täitmisest tulenevalt.

Uuringu aruanne koosneb üheteistkümnest peatükist. Esimese kolme peatükiga antakse ülevaade uuringu meetodikast, karusloomakasvatuse dünaamikast ja karusnahkade turustamisest. Neljas ja viies peatükk sisaldab ülevaadet ettevõtjate ressursidest ja jätkusuutlikkuse näitajatest. Kuuendas peatükis käsitletakse küsitluse peamisi tulemusi ja seitsmenda peatüki kaudu arutletakse loomade heaolu ja eetiliste vaadete üle. Viimaste peatükkidega võetakse kokku karusloomakasvatuse erinevaid aspekte, koondatakse tulemused arengustsenaariumite kohta ning esitatakse fookusgrupi arutelu tulemused. Aruande juurde kuuluvad kokkuvõte ja lisad.

1. UURIMIS- JA ANALÜÜSIMETOODIKA

Töös on valitud vaatlusperioodiks struktuursete näitajate puhul ajavahemik 2000–2014 ja majandusnäitajate analüüsimiseks periood 2010–2014, mis tagab parima võimaliku ülevaate karusloomakasvatavate tegevusest.

Uuringu sihtgruppi kuulusid seisuga 01.10.2015 äriregistris ettevõtjana registreeritud karusloomakasvatavad. Samuti Eesti Karusloomakasvatavate Aretusühingu andmetel valdkonnas tegutsenud ettevõtjad ja isikud. Andmete kogumisel kasutati kombineeritud meetodeid, sh küsitlust ja erinevaid päringuid. Karusnahkade hinnadünaamika kogumiseks võeti ühendus Saga Furs OY ja Kopenhagen Fur oksjonikeskustega, et saada oksjonikeskuste andmebaasidest andmed müüdud mingi-, rebase- ja kährikunahkade arvu, karusnahkade hinna ja nahku müünud farmide arvu kohta ajavahemikul 2000–2015. a.

Saga Furs OY poolt edastas andmebaasi andmed turustuse assistent Jelena Hokkonen, (jelena.hokkonen@sagafurs.com). Saga Furs OY käsitleb ühe oksjonistaastana ajavahemikku 01. detsembrist ja 30. novembrini ja seetõttu on ühe aasta andmed väljendatud kahe aasta arvuna (näiteks 2000/2001, 2001/2002 jne). Andmed saadi ajavahemiku 2000–2015 kohta, kusjuures Eestist oksjonile saadetud farmide arvu kohta saadi andmeid vaid osaliselt.

Kopenhagen Fur andmebaasi andmed vahendas müügijuht Stig Reinhold, (sr@kopenhagenfur.com). Kopenhagen Fur käsitleb aastat kalendriaastana ja seetõttu aasta langeb kokku ühe kalendriaastaga (näiteks 2005, 2006 jne). Kopenhagen Fur edastas andmed ajavahemiku 2005–2015 kohta. Kuna Kopenhagen Fur oksjonil arveldatakse taani kroonides, siis arvatati hinnad eurodeks ümber Eesti Panga 04.01.16 kursiga, kus 1 euro = 7,46 taani krooni.

Eestis toodetud karusnahkade rahaline koguväärtus ja selle struktuur loomaliigiti ajavahemikul 2005–2015 arvatati Eesti kasvatajate Saga Fursi ja Kopenhagen Fur oksjonitel müüdud karusnahkade arvu ja keskmise hinna kaudu ning selliselt arvatatud nahkade rahalise koguväärtuse kaudu. Tulemusi võrreldi Statistikaameti poolt kogutud karusnahkade ja põhiliste põllumajandussaaduste ekspordi andmetega perioodil 2010–2015.

Suur osa karusloomakasvatust iseloomustavaid andmeid saadi karusloomakasvatavate küsitluste teel. Küsitlus saadeti teadaolevatele tegutsevatele ja tegevuse lõpetanud ettevõtetele, kelle kontaktandmed õnnestus välja selgitada. Andmed kõikide karusloomakasvatavate ettevõtete kohta ja nende kontaktid saadi Eesti Karusloomakasvatavate Aretusühingust, mille kohta omakorda tehti võrdlus äriregistri andmebaasiga. Küsimustik saadeti välja e-kirja teel kiskjaliste karusloomade kasvatajatele ja tsintšiljakasvatavatele 17. ja 18. novembril 2015. aastal. Saadetud e-kiri sisaldas linki Google Formsi abil koostatud ankeetküsitlusele ning kirjalisas Exceli tabeleid töölehtedega (lisad 1–11). Ankeetküsitlusele sai vastata veebikeskkonnas, Exceli tabelid paluti e-kirja teel täidetuna tagasi saata.

Kiskjaliste karusloomade kasvatajatele saadeti välja kokku 10 e-kirja, neist 4 tegutsevatele ettevõtetele ja 6 lõpetanud ettevõtetele. E-kiri sisaldas kirjalisas Exceli tabeleid töölehtedega selgitamiseks välja loomade arvu loomaliigiti (mink, hõberebane, sinirebane, kährik, puurituhkur)

ajavahemikul 2000–2015 (lisa 1), karuslooma tootmise omahinda (mink, hõberebane, sinirebane) 2012–2014 (lisa 3), tootmisse tehtud investeeringuid 2005–2014 (lisa 5), töötajate arvu ja vanuselist struktuuri 2014. a seisuga (lisa 7), toornahkade turustamist 2010–2014 (mink, hõberebane, sinirebane, hõbe- ja sinirebase hübriidid, kährik, puurituhkur) (lisa 8) ning karusloomade surevust 2010–2015 (hõberebane, sinirebane, mink) (lisa 10). Kirjas oli ka veebilink vastavalt tegutsevate ja lõpetanud ettevõtete jaoks koostatud küsimustikele: https://docs.google.com/forms/d/1BnyvFXAoYvIMXvQtYcQa67Dx-2HqIQmx9yKzILo1AJA/viewform?c=0&w=1&usp=mail_form_link;

https://docs.google.com/forms/d/1G7PM9IO4SvIIZVdayYp2LWE_WkXz2OrK1vbPgA52JcE/viewform?c=0&w=1&usp=mail_form_link

Exceli tabeleid laekus täidetuna tagasi 3, neist kaks tegutsevate ettevõtete ning 1 tegevuse lõpetanud ettevõtelt. Ankeetküsitlusele vastas 3 tegutsevat kiskjalisi karusloomi kasvatavat ettevõtet ning 2 tegevuse lõpetanut.

Tšintšiljakasvatajatele saadeti välja 59 e-kirja, sh 43 tegutsevate ja 16 tegevuse lõpetanud ettevõttele. Kirjaga oli kaasas Exceli fail töölehtedega, kus küsiti loomade arvu 2000–2015 (lisa 2), tšintšiljanahkade tootmise omahinda 2013–2014 (lisa 4), investeeringuid põhivarasse 2005–2014 (lisa 6), töötajate arvu ja vanuselist struktuuri 2014. aasta seisuga (lisa 7), andmeid toornahkade turustamise kohta aastatel 2010–2014 (lisa 9) ning karusloomade surevust 2010–2015 (lisa 11). Töölehed paluti täidetuna tagasi saata. Ankeetküsitluse leidsid tšintšiljakasvatajad alljärgnevatelt veebilinkidelt:

https://docs.google.com/forms/d/1PBxcm63ghrkvCVESkA79T6dl7uCqjW7oWs1KJqMcFQ/viewform?c=0&w=1&usp=mail_form_link

https://docs.google.com/forms/d/1GOhAv7zwZ7ia3_oEt3wv2KhqL_wXbMcxI4j_GqU1kRE/viewform?c=0&w=1&usp=mail_form_link

Exceli tabeleid laekus täidetuna tagasi 8 tšintšiljakasvatajalt. Üks ettevõtte andis teada, et ei soovi uurimuses osaleda, kuna ettevõttesisene info on konfidentsiaalne. Kaks ettevõtjat teatasid, et on oma tegevuse valdkonnas lõpetanud ja ei pidanud end pädevaks kaasa rääkima. Ankeetküsitlustele vastas 11 tegutsevat tšintšiljakasvatajat, lõpetanud ettevõtetest keegi ei vastanud.

Ankeetküsitlus oli nii kiskjaliste karusloomade kui näriliste karusloomade kasvatajatele üldjoontes sarnane. Küsitlus oli jagatud teemaosadeks. Esmalt oodati ettevõtete üldhinnangut karusloomakasvatuse konkurentsivõime kohta Eesti loomakasvatuse sektoris, Euroopa Liidus ning väljaspool Euroopa Liitu tagasiulatuvalt kuni kolm aastat tagasi, käesoleval hetkel ning tulevikku vaadatavalt 5 aasta pärast. Hinnangut sai anda 3-pallilisel skaalal (1 – väga hea; 2 – rahuldav; 3 – halb).

Küsimusele tehti vastust kasutades viimase 15 aasta jooksul. Püüti välja selgitada, kas maaressurss on piiranud toornahkade tootmise kasvu aastatel 2000–2015. Sellele küsimusele sai vastata 5-pallilisel skaalal (1 – ei nõustu üldse; 2 – pigem ei nõustu; 3 – pole kindel/neutraalne; 4 – pigem nõustun; 5 – nõustun täielikult). Oodatud olid ka kommentaarid.

Kiskjaliste karusloomade kasvatajatele oli täiendav küsimus maaressursi piisavuse kohta sõnniku käitlemiseks.

Toornahkade turustamist käsitlevas osas küsiti ettevõtjatel kus nad oma toodangut turustavad (hulgimüük vahendajale, hulgimüük nahaparkimisettevõttele, müük oksjonitel, müük posti teel või internetis, müük teisele tootjale/ettevõttele, müük koosnerifirmale, müük otse lõpptarbijale, muu – mida paluti nimetada), ning paluti erinevate turustuskanalite osakaal % oma ettevõtte kohta välja tuua. Samuti paluti avaldada arvamust, kas oksjonikeskuste asukoht on Eestis toodetud nahkade turustamise vaatenurgast soodne.

Ettevõtjatel paluti hinnata olulisemaid probleeme või takistusi, mis on Eestis karusloomakasvatuse ettevõtete arengut makrotasandil pidurdanud (Eesti ettevõtjate rahaliste vahendite nappus, rahaliste toetuste mittekättesaadavus, kvalifitseeritud tööjõu vähesus, tootmisprotsessi ja seadmete mahajäämus, suutmatuse kiirelt reageerida turu nõudmistele, vähene nõudlus toornahkade järele, laenu rahaga piiratud kättesaadavus, oskusteabe piiratud kättesaadavus, tootjaorganisatsioonide nõrkus, ettevõtjate tagasihoidlik omavaheline koostöö ja nõrk lobitöö siseriiklikul tasandil, kohalike- ja välisinvestorite huvi puudumine riigi karusloomakasvatust mittesoosiva poliitika tõttu, investorite huvi puudumine loomakaitseorganisatsioonide poolt korraldatud ürituste ja propagandateaduste seadusandlike aktide-, omavalitsuste mittesoosiva suhtumise-, karusloomakasvatusega kaasneva suure investeerimisriski- või kehtivate keskkonnakaitse nõuete ranguse tõttu). Loetelust puuduvad probleemid ja takistused sai nimetada kommentaariga. Ettevõtjad hindasid loetletud faktoreid 5-pallilises olulisuse skaalas (1 – ei nõustu üldse; 2 – pigem ei nõustu; 3 – pole kindel/neutraalne; 4 – pigem nõustun; 5 – nõustun täielikult).

Samuti paluti ettevõtjatel hinnata oma investeerimisvõimekust %-des põhivarasse järgneva 5 aasta jooksul ning prognoosida kui suure osa põhivarast saaks ettevõtte tegevuse lõpetamise korral müügi teel realiseerida.

Eraldi teemaosa käsitles ettevõtjate tegutsemist karusloomakasvatuse keelustamise korral Eestis ja uuris ettevõtete suutlikkust toimet tulla kiskjaliste karusloomade puhul 1. jaanuariks 2017 rakenduva põllumajandusministri määruses *Nõuded karusloomade pidamise ja selleks ettenähtud ruumi või ehitise kohta* (<https://www.riigiteataja.ee/akt/13356899>) ning tšintšiljakasvatajate puhul 1. jaanuariks 2022. aastal ning jõustuva keskkonnaministri määruses *Mingi ja kährikute tehistingimustes pidamisele esitatavad täpsustatud nõuded ja farmi tegevusloa sisu täpsustatud nõuded* (<https://www.riigiteataja.ee/akt/125112014011>) sätestatud nõuetega karusloomade pidamise ruumide ja ehitiste kohta. Samuti uuriti ettevõtjate prognoositavat tegutsemist juhul kui nimetatud määrusele lisaks karmistuvad loomakaitse nõuded veelgi, tõstes tootmise omahinda 20%.

Ankeetküsitluse lõpuks paluti ettevõtjatel nimetada olulisemad tegevused, mis aitaksid kaasaajastada tootmisprotsessi ning hinnata kui palju need mõjutaksid toornahkade omahinda.

Et saada andmeid karusloomafarmide loomade tervise ja loomakaitse olukorra kohta paluti Veterinaar- ja Toiduameti Loomakaitse büroo juhatajal (hr. Tarmo Serva) esitada järelevalve andmed kiskjalisi karusloomi (rebased, mingid, kährikud) ja närilisi karusloomi (tšintšilja) pidavate ettevõtete kohta viimase 5 aasta jooksul (2011–2015). Konkreetselt küsiti andmeid kontrollkülastuste arvu, tehtud ettekirjutuste arvu ja ettekirjutuste sisu kohta eraldi looma tervise ja loomakaitse valdkonnas.

Loomade heaolu ja karusloomakasvatuse eetilisi aspekte avati Eesti Maaülikooli loomade heaolu professori David Arney poolt, mis oli koostatud inglise keelsena ja uurimistöö läbiviijad tõlkisid selle eesti keelde.

Majandustulemuste analüüs viidi läbi 17 tegutseva äriühingu andmetel. Kasutati äriregistrist kogutud majandusaasta bilansi ja kasumiaruande andmeid ning ankeetküsitlust. FIE-de kohta koguti andmed Maksu- ja Tolliametist (edaspidi MTA) 13 tegutseva isiku tuludeklaratsiooni E vormi kohta, kus andmed saadi agregeeritud tulemina. Ressursside ja lisategevusalade hindamiseks võrreldi ettevõtjate andmeid PRIA toetuste registri andmetega. Eelkõige võrreldi toetusõigusliku maa ja teiste põllumajandusloomade olemasolu.

Karusloomakasvatavate tulemusnäitajate esitamiseks kasutati järgmisi majanduslikke näitajaid ja valemeid:

- käibevara väärtus;
- põhivara väärtus;
- kohustuste summa;
- omakapitali väärtus;
- varade rentaablus (ROA) = puhaskasum / vara kokku aasta lõpus;
- omakapitali rentaablus (ROE) = puhaskasum / omakapital kokku aasta lõpus.
- müügirentaablus = puhaskasum / müügitulu;
- likviidsuskordaja = käibevara – varud / lühiajalised kohustused;
- lühiajalise võlgnevuse katekordaja = käibevara / lühiajalised kohustused;
- müügitulu (äriühingutel);
- ettevõtlustulu (FIE-del);
- omahind;

Omahinna arutamise valem käesolevas töös oli järgmine:

- põhitoodangu omahind = põhitoodangu kulud / põhitoodang;
- tootmiskulud = muutuv- + püsikulud;
- põhitoodangu kulud = tootmiskulud – kaasneva- ja kõrvaltoodangu väärtus.

Lisandväärtuse arutamiseks kasutati valemit:

brutolisandväärtus = toodang – vahetarbimine, kus

toodang = toodetud kaupade ja teenuste väärtus (hõlmab turutoodangut ja enda tarbeks toodetud toodangut);

vahetarbimine = kaupade ja teenuste tootmiseks kulunud kaupade ja turuteenuste väärtus kokku, mida on kasutatud tootmisprotsessi sisenditena, v.a põhikapital, mille tarbimine on kirjeldatud kui põhivara kulum.

Fookusgrupi andmete töötlemisel kasutati kvalitatiivset sisuanalüüsi, mis põhines kogutud materjali liigendamisel (klassifitseerimisel) sisuliste pidepunktide alusel ning tulemuste sõnalisel tõlgendamisel. Intervjuudes üles kerkinud teemad või ettepanekud, mida otseselt uurimise käigus ei küsitud, kuid olid valdkonnast tervikpildi saamisel olulised, lisati kokkuvõttesse.

2. KARUSLOOMAKASVATUSE DÜNAAMIKA PERIOODIL 2000–2014

2.1. Karusloomakasvatus Eestis

Analüüsid äriregistri ja maksukohustuslaste registri ettevõtjate registreerimise andmeid, siis alates 1996. aastast on ettevõtjate arvus looma liigiti toimunud suuri muutusi. Kiskjaliste karusloomade karusnahafarme loonud ettevõtjate arvus on toimunud muutused ligikaudu iga nelja aasta möödudes. Pikka perioodi (1996–2015, tabel 1) vaadeldes on toimunud rebase- ja mingikasvatustes farmide arvu oluline vähenemine. Alates 1999. aastast lõpetas tegevuse valdav enamus suurematest mingi- ja rebasefarmidest, mistõttu on käesolevaks ajaks tegutsemas üksnes 4 farmi. Aastal 2013 alustas üks uus farm, mis ei ole saavutanud tänaseks veel toodangut ja kaks farmi on tagasihoidliku majandustegevusega. Tšintšiljafarme loonud ettevõtjate arv on oluliselt suurema dünaamikaga võrreldes kiskjalistega, kuid tegemist on siiski väga aeglase arenguga uute ettevõtjate sünnil. Ettevõtjate arvu suurenemine toimus hüppeliselt perioodil 2000–2005 (25 alustanud ettevõtjat, tabel 1). On teada, et lisaks äriühingu või FIEna registreeritud tšintšiljakasvatatajatele alustasid tegevust mitmed füüsilised isikud (hinnanguliselt 14–20 isikut). Eelnevale alustamise perioodile järgnes küllaltki kiire tegevusest loobumise periood, milleks on ajavahemik 2006–2011. Selle tõttu on hetkel tšintšiljakasvatatajaid tegutsevate ettevõtjatena kokku 27.

Veterinaariakandidaat Salme Miti andmeil (2015) lõpetasid paljud karusloomafarmid taasiseseisvunud Eestis tegevuse erinevate probleemide tõttu. Karusloomakasvatatajad said aru, et väärtusliku karusnaha tootmiseks on vaja rekonstrueerida puurimajandus, omandada kaasaegsed aretusmeetodid võttes kasutusele aretusprogrammid, vahetada välja loomade põhikari ning korrastada loomade söötmine koos kvaliteetsete söödakomponentide muretsemise ja tasakaalustatud söödaratsioonide rakendamisega (Mitt, 2015). Oli vaja koolitada töötajaid, kes oskaksid õigesti pidada aretus- ja nahaloomi ning saaksid hakkama korrektse nahastusega.

Tabel 1. Ettevõtjate ja keskmine loomade arv aastas perioodil 1996–2015

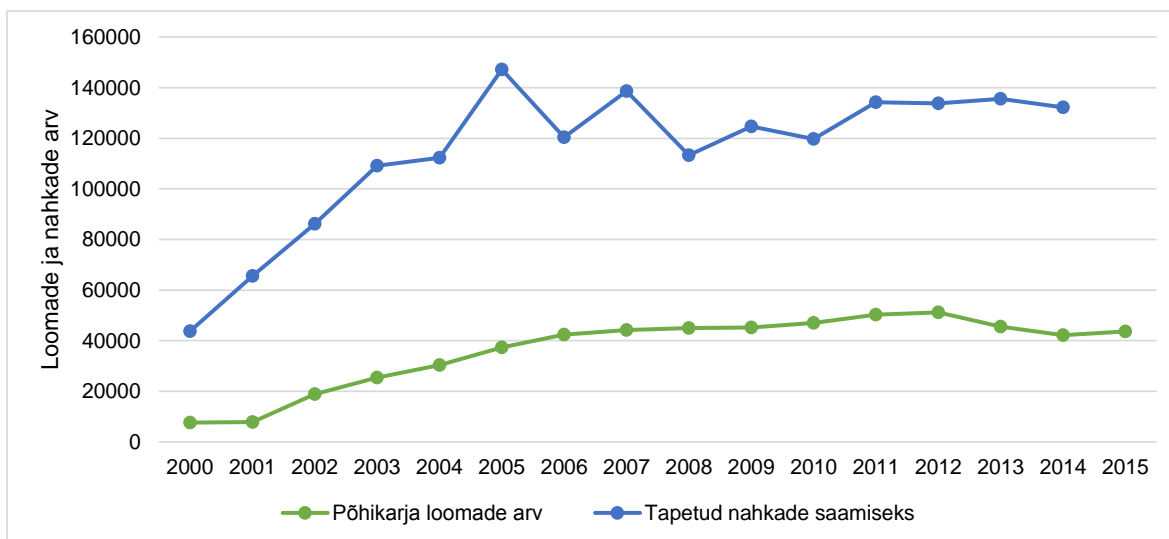
Periood	Ettevõtjate arv	
	rebase, mink	tšintšilja
1996–1999	10, sh 2 lõpetajat	10, sh 2 lõpetajat
2000–2005	9, sh 3 lõpetajat	52, sh 7 lõpetajat
2006–2010	7, sh 4 lõpetajat	45, sh 13 lõpetajat
2011–2015	4, sh 1 lõpetaja	32, sh 5 lõpetajat
01.01–31.12.2015	4	27

Võrreldes ettevõtjate arvu kogu põllumajandus-, metsamajandus- ja kalapüügisektoris majanduslikult aktiivsete ettevõtjate arvuga, mis 2014. aastal oli Statistikaameti andmetel¹ 8420 füüsilisest isikust ettevõtjat ja 4141 äriühingut, siis karusloomakasvatatajate osakaal ettevõtjate arvust on äärmiselt väike. Selle tõttu saab karusloomakasvatust vaadata kui äärmiselt lihtsasti informeeritavat, kontrollitavat ja analüüsitavat tegevusvaldkonda, kus ettevõtjad on kogu ühiskonnale teada ja tuntud.

¹ *Allikas:* Statistikaamet, ER006: statistilisse profiili kuuluvad üksused

Teiseks oluliseks vaatepunktiks karusloomakasvatuse hindamisel on loomade ja toodetud nahkade arv. Toodangu ja müüdü andmete kogumiseks kasutati kolme andmeallikat, mille tulemustes on erinevusi, kuid erinevused tulenevad andmeallika metoodikast. Esimeseks andmeallikaks olid Statistikaameti andmed karusloomakasvatuse kohta. Teise allikana kasutati karusnaha oksjonite andmeid ning kolmanda andmeallikana karusloomakasvatajatelt küsitlusega kogutud andmeid.

Statistikaameti ja küsitluse käigus kogutud andmete põhjal saame järeldada, et perioodil 2000–2005 suurenes põhikarjaloomade arv viiekordselt, millele järgnes stabiilsuse perioodi 2006–2009 (joonis 1). Andmed peegeldavad peamiselt minkide ja rebaste põhikarja suurust ja nahaloomade dünaamikat. Kuna ettevõtjate arvu dünaamikast on teada, et perioodil 2006–2010 lõpetasid tegevuse mitmed farmid, siis tulemus põhikarja ja nahkade dünaamikas ei peegeldu. Aastaks 2012 suurenes põhikarja loomade arv veelgi olles üle 51 tuhande looma, mis on vaadeldaval perioodil olnud maksimaalne tulemus. Aastatel 2013–2015 on põhikarja arv vähenenud üle 7500 looma, kuid samal ajal on püsinud stabiilsena tapetud loomade arv. Üldistades saame järeldada, et karusloomakasvatuse tootlikkus on oluliselt suurenenud andes väiksema põhikarja juures suurema müügitoodangu.

Joonis 1. Põhikarja karusloomade arv ja parkimata nahkade müük perioodil 2000–2014
(Allikas: Statistikaamet 14.12.2015. Põllumajandus arvudes 2004 (kogumikud perioodil 2004–2014))

Kõikide karusloomaliikide (mingid, hõberebased, sinirebased, kährikud, tšintšiljad) põhikarja ja nahaloomade arvukus käesoleva uuringu käigus küsitluses vastanud ettevõtetes 2000–2015 on esitatud tabelis 2.

Tabeli 2 andmed on saadud käesoleva uuringu raames ja ei pretendeeri täielikule statistilisele autentsusele, kuid andmed näitavad indikaatselt karusloomade arvu dünaamikat ajavahemikul 2000–2015. Samuti näitavad selle tabeli andmed, milliseid karuslooma liike Eestis on kasvatatud ja kasvatatakse tänapäeval, milline on kasvatatavate liikide karja struktuur (põhikari, nahaloomad). Kuna kogu Eesti karusloomakasvatuse koondandmed on kõige enam olnud mõjutatud ühest kiskjalisi karusloomi kasvatavast suurettevõttest (AS Balti Karusnahk) ja selle ettevõtte andmed on meie uuringus kajastatud, siis kiskjaliste karusloomade (mingid, hõberebased, sinirebased, kährikud) koondandmeid tabelis 2 võib pidada küllaltki lähedasteks võrreldes tegeliku olukorraga.

Tšintšiljade üldarvus on suuremad vahed võrreldes tegeliku olukorraga, sest tšintšiljafarmide arv on varieerunud ajavahemikul 2000–2015 ligikaudu 27 farmist (2015) kuni 52 farmini, aga läbi viidud küsitlusele vastas piiratud arv kasvatajaid (alla 10 kasvataja). Kui aga lähtuda Kopenhagen Fur oksjonikeskuse poolt saadatud andmetest (tabel 13) on Eestist nahku Taani oksjonile saatnud erinevatel aastatel ajavahemikul 2005–2015 minimaalselt 42 farmi 2015. aastal ja maksimaalselt 78 farmi 2008. aastal, kusjuures aastate keskmisena saatis Eestist oksjonikeskusesse nahku 60 farmi. Kogu vaadeldaval perioodil 2005–2015. aastani müüdi Eestist oksjonikeskuse andmeil tšintšiljanahku kokku 66 876 nahka.

Meie poolt korraldatud küsitlusele vastanud tšintšiljafarmides oli nahaloomade arv samal perioodil kokku 12 241 looma ehk siis 18,3% oksjonil realiseeritud nahkadest. Seepärast meie arvates tabelis 2 toodud tšintšiljade üldarvu võib suhtuda selliselt, et küsitlusele vastanud kasvatajate tšintšiljade arv moodustab vaid ligikaudu 18% Eestis kasvatatavate tšintšiljade üldarvust.

Kuid ankeetküsitlusele vastanud tootjate loomade arvud annavad siiski indikatiivse ülevaate selle kohta, millise suurusega on tšintšiljafarmid Eestis ja milline on küsitletud farmides tšintšiljade põhikarja suurus ja nahaloomade arv.

Lisades 12–16 on toodud kõikide karusloomaliikide (mingid, hõberebased, sinirebased, kährikud, tšintšiljad) põhikarja (isased, emased eraldi) ja nahaloomade arvukus uuringu küsitluses vastanud ettevõtetes 2000–2015. Kõikide karusloomaliikide põhikarja üldarv uuringu küsitluses vastanud ettevõtetes on varieerunud ajavahemikul 2006–2015 ligikaudu 42,2 tuhande ja 50,6 tuhande karuslooma vahel ning nahaloomadel 127,9 tuhande ja 144,8 tuhande vahel. Nahaloomade arvukuse numbreid saab seostada ligikaudselt müüdud nahkade arvuga oksjonikeskustele (tabelid 9–12), kuid oksjonikeskustele müüdud nahkade arv on väiksem tänu nahaloomade surevusele ja ka sellele, et mitte kõiki nahku 100%-liselt ei turustata oksjonikeskustes.

Samas oluliselt enam iseloomustab tegelikku olukorda karusloomade arvukus erinevate loomaliikide kaupa. Tabel 2 ja lisa 12 andmeist on näha, et minkide põhikarja ja nahaloomade osas toimus arvukuse kasv ajavahemikul 2000–2012. Nii suurenes minkide põhikari 43 699 loomani 2012. aastaks ning peale seda on nende arvukus langenud ligikaudu 35 000 loomani 2014. ja 2015. aastal.

Minkide põhikarjas on isasloomade osakaal kõrge (ligikaudu 20%), sest tootmises kasutatakse emasloomade viljastamiseks loomuliku paaritust isasloomadega (lisa 12). Minkide põhikarjast moodustavad emasloomad ligikaudu 80%. Minkide nahaloomade arvukus oli küsitlusel osalenud ja ankeedile vastanud farmides kõrgeim 2013. aastal, mil see oli 128,1 tuhat ja viimasel kahel aastal langenud.

Hõberebaste põhikarja arvukus (tabel 2, lisa 13) on viimasel kümnel aastal (2005–2015) varieerunud ligikaudu 2600–3400 looma vahel ja sinirebastel 2700–4400 looma vahel. Sinirebaste arvukuse juures on viimasel viiel aastal (2011–2015) toimunud ligikaudu 40%-line põhikarja kasv, mis on seotud sinirebaste karusnaha oksjonihinna tõusuga neil aastatel (lisa 14). Hõberebaste põhikarjas on isasloomade arv erinevatel aastatel olnud ligikaudu 7–9% ja sinirebastel 4–6% põhikarja loomade üldarvust, ülejäänud põhikarjast moodustavad emasloomad. Nii hõbe- kui sinirebastel kasutatakse emasloomade viljastamiseks emakasisest kunstlikku

seemendust ja seetõttu rebastel (nii hõberebastel kui sinirebastel) on isasloomade osakaal põhikarjas võrreldes minkidega oluliselt väiksem.

Kährikuid on Eestis kasvatatud ühes tegutsevas suurettevõttes ning nende kasvatamisest loobuti peale 2012. aastat, kuid kährikute põhikari ei olnud suur, varieerudes 130–431 põhikarja looma vahel (lisa 15).

Tšintšiljade arvukuse üldandmed küsitletud ettevõtetes ajavahemikul 2000–2015 on esitatud tabelis 2 ja tšintšiljafarmide emasloomade-, isasloomade ja nahaloomade arv küsitletud ettevõtete kaupa Lisas 16. Tabelis 2 ja lisa 16 esitatud tšintšiljade põhikarja ja nahaloomade andmed on saadud minimaalselt kolme farmi (2000. a) ja maksimaalselt 8 farmi (2013. ja 2014. a) loomade arvu põhjal.

Küsitletud ettevõtete keskmisena oli tšintšiljade põhikarjas ajavahemikul 2007–2014 ligikaudu 100 põhikarja emaslooma (täpsemalt 99–106 emaslooma) ja 16–18 isaslooma (lisa 16). Isasloomad moodustasid põhikarjast erinevatel aastatel keskmiselt 13–15% ning ülejäänud olid emasloomad. Kõige väiksem tšintšiljafarm oli ajavahemikul 2000–2015 kümne emasloomaga 2000. aastal ja suurim 313 emasloomaga 2011. aastal. Küsitletud tšintšiljafarmides toimus ajavahemikul 2000–2014 põhikarja loomade üldarvu suurenemine. Näiteks 2000. aastal oli nendes 61 põhikarja looma, 2001. aastal 212 ning 2013. aastal juba 1003 põhikarja looma. Järelikult meie uuringus osalenud ettevõtted olid arenevad ettevõtted, kes suurendasid aasta-aastalt loomade arvu (lisa 16).

Tšintšiljadest nahaloomade üldarv ja keskmine nahaloomade arv ettevõtte kohta on saadud erinevatel aastatel 2–7 erineva tšintšiljafarmi põhjal. Näiteks 2014. aastal oli seitsmes erinevas ettevõttes keskmiselt 1357 nahalooma ja keskmiselt ühe ettevõtte kohta 194 nahalooma.

Karusloomakasvatuse toodangu oluliseks dünaamika näitajateks on rahaline koguväärtus, osatähtsus põllumajandussektori kogutoodangust ja ekspordist. Esiteks antakse ülevaade Eestis toodetud karusnahkade rahalise koguväärtuse ja selle struktuuri kohta loomaliigiti ajavahemikul 2005–2015. Mõistmaks, kui suur on erinevate loomaliikide kasvatamisest saadud rahaline koguväärtus ajavahemikul 2005–2015 kasutati Eesti kasvatajate Saga Fursi ja Kopenhagen Fur oksjonitel müüdüd karusnahkade arvu, keskmist hinda ja selliselt arvutatud rahalist koguväärtust, mis on esitatud tabelis 3.

Kõikide toodetud nahkade (mingi-, rebase- ja tšintšiljanahkade) koguväärtus ajavahemikul 2004/05–2015 moodustas kokku 47,72 miljonit eurot (tabel 3, joonis 2), millest Eesti ettevõtjate poolt toodetud minginahkade koguväärtus moodustas 30,13 miljonit (63% koguväärtusest), rebasevahkadel 14,66 miljonit eurot (31%) ja tšintšiljanahkadel 2,93 miljonit eurot (6%). Toodud arvud aitavad mõista, kui suur on erinevate karusloomaliikide kasvatamisel saadud karusnahkade osakaal rahalisest koguväärtusest protsentides. Seega majanduslikult kõige olulisem viimase 10 aasta jooksul on olnud Eestis mingikasvatus (63%), millele järgneb rebasekasvatus (31%) ja tšintšiljakasvatus (6%).

Tabel 2. Karusloomade (mingid, hõberebased, sinirebased, kährikud, tšintšiljad) põhikarja ja nahaloomade arvukus kokku küsitluses vastanud ettevõtetes 2000–2015

Liik/Aasta	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Mingid																
Põhikari	3985	4200	14 100	19 800	23 900	30 630	35 962	36 500	37 000	37 840	40 101	43 285	43 699	37 580	34 090	35 800
Nahaloomad	11 669	12 432	44 460	61 790	77 900	95 090	111 673	112 739	116 739	116 113	113 398	121 459	125 226	128 096	113 332	107 250
Kokku	15 654	16 632	58 560	81 590	101 800	125 720	147 635	149 239	153 739	153 953	153 499	164 744	168 925	165 676	147 422	143 050
Vastanuid	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Hõberebased																
Põhikari	1730	1360	1615	2138	2498	2636	3097	3349	3405	3323	2929	2982	3206	3281	2900	2797
Nahaloomad	4016	3134	3573	5023	6026	6219	7571	8353	8448	8121	6195	7140	6471	7067	6908	7616
Vastanuid	2	2	2	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Kokku	5746	4494	5188	7161	8524	8855	10 668	11 702	11 853	11 444	9124	10 122	9677	10348	9808	10 413
Sinirebased																
Põhikari	1870	2120	2894	2952	3386	3468	2686	3610	3828	3202	3090	3144	3397	3745	4200	4441
Vastanuid	2	2	2	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	2
Nahaloomad	4328	4988	7141	6981	8280	8761	6768	8475	9401	7165	5409	5753	8212	8129	8276	15343
Vastanuid	2	2	2	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2
Kokku	6198	7108	10 035	9933	11 666	12 229	9454	12 085	13 229	10 367	8499	8897	11 609	11 874	12 476	19 784
Kährikud*																
Põhikari						186	285	130	274	327	409	323	431			
Nahaloomad						730	1237	550	1224	1339	1800	1494	1992			
Kokku						916	1522	680	1498	1666	2209	1817	2423			
Vastanuid						1	1	1	1	1	1	1	1			
Tšintšiljad																
Põhikari	61	212	306	499	593	642	667	693	735	809	853	891	890	1003	991	569
Vastanuid	3	4	4	5	6	6	6	6	6	7	7	7	7	8	8	6
Nahaloomad		30	295	332	647	915	952	943	862	980	1182	1464	1402	1507	1357	677
Vastanuid		2	3	3	5	5	5	5	5	6	6	7	7	7	7	5
Kokku	61	242	601	831	1240	1557	1619	1636	1597	1789	2035	2355	2292	2510	2348	1246
Põhikari kokku	7646	7892	18 915	25 389	30 377	37 562	42 697	44 282	45 242	45 501	47 382	50 625	51 623	45 609	42 181	43 607
Nahaloomad kokku	20 013	20 584	55 469	74 126	92 853	111 715	128 201	131 060	136 674	133 718	127 984	137 310	143 303	144 799	129 873	130 886
Kõik kokku	27 659	28 476	74 384	99 515	123 230	149 277	170 898	175 342	181 916	179 219	175 366	187 935	194 926	190 408	172 054	174 493

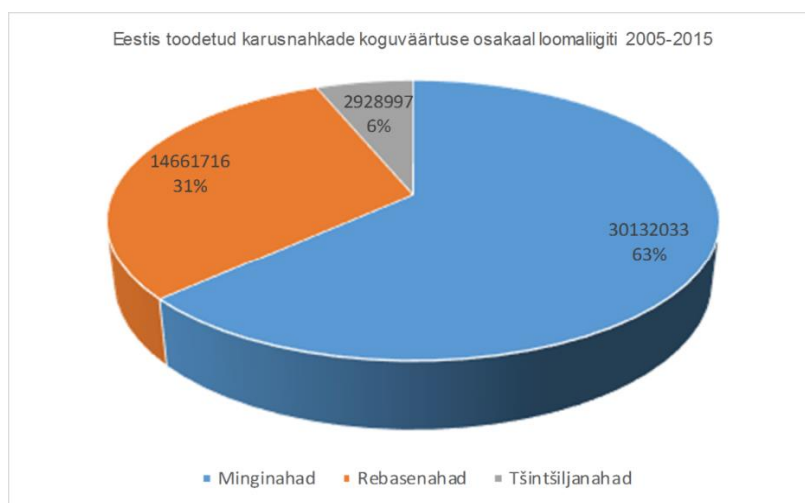
* Eestis lõpetati kährikute kasvatamine

Tabel 3. Eesti karusnahatootjate poolt Saga Fursi ja Kopenhagen Fur oksjonitel müüdud karusnahkade arv, hind ja koguväärtus aastatel 2005–2015

Aasta (Saga Furs, 1. dets-30. nov)	Minginahad ¹				Rebasenahad ¹				Tšintšiljanahad ²				Aasta (Kopen- hagen Fur)
	müüdüd nahku, tk	kesk- mine naha hind, €	nahkade väärtus, €	osa- kaal, %	müüdüd nahku, tk	kesk- mine naha hind, €	nahkade väärtus, €	osa- kaal, %	müüdüd nahku, tk	kesk- mine naha hind, €	nahkade väärtus, €	osa- kaal, %	
2004/05	23 995	25,86	620 511	22,7	48 560	43,57	2 115 759	77,3					
2005/06	31 080	29,49	916 549	32,1	33 017	54,57	1 801 738	63,0	4387	32,2	141 261	4,9	2005
2006/07	63 271	23,39	1 479 909	47,0	33 725	42,61	1 437 022	45,7	5142	44,8	230 362	7,3	2006
2007/08	95 808	23,9	2 289 811	55,2	32 768	47,05	1 541 734	37,2	6140	51,6	316 824	7,6	2007
2008/09	79 089	15,32	1 211 643	58,0	12 199	39,17	477 835	22,9	7271	55,1	400 632	19,2	2008
2009/10	111 360	31	3 452 160	76,8	12 117	63,63	771 005	17,2	7466	36,4	271 762	6,0	2009
2010/11	111 039	33,59	3 729 800	70,6	11 746	106,59	1 252 006	23,7	7206	41,5	299 049	5,7	2010
2011/12	117 845	42,79	5 042 588	75,5	11 765	117,37	1 380 858	20,7	6782	38,2	259 072	3,9	2011
2012/13	124 842	49,42	6 169 692	74,1	14 175	135,54	1 921 280	23,1	6232	38,5	239 932	2,9	2012
2013/14	129 491	18,56	2 403 353	64,4	14 327	75,89	1 087 276	29,1	5638	42,6	240 179	6,4	2013
2014/15	112 058	25,13	2 816 018	71,3	10 789	81,12	875 204	22,1	5360	48,6	260 496	6,6	2014
									5252	51,3	269 428		2015
Kokku	999 878		30 132 033	63	235 188		14 661 716	31	66 876		2 928 997	6,0	

Kõikide toodetud nahkade koguväärtus ajavahemikul 2004/05–2015 kokku 47 722 747 €

¹Saga Furs; ²Kopenhagen Fur

Joonis 2. Eestis toodetud karusnahkade rahalise koguväärtuse struktuur loomaliigiti ajavahemikul 2005–2015

Karusloomakasvatuse toodangu dünaamika ja mahu näitajaks on kindlasti osatähtsus põllumajandussektori kogutoodangust ja ekspordist. Võrdlusandmestikuna saame kasutada Statistikaameti poolt esitatud lisandväärtuse andmeid tegevusalade lõikes, mis on kättesaadavad EMATK 2008 kahekohalise koodi alusel. Tabelis 4 esitatud andmete põhjal järeldub, et karusloomakasvatuse lisandväärtuse summa iseloomustab sektori väiksust. Näitaja on eelkõige võrreldav kalapüügi ja vesiviljeluse tegevusala ettevõtjate andmetega.

Tabel 4. Tegevusalade lisandväärtus jooksevhindades ja panus SKPsse perioodil 2010–2014

		2010	2011	2012	2013	2014
Taime- ja loomakasvatuse, jahinduse ja neid teenindavad tegevusalad	Lisandväärtus, miljonit eurot	235,3	311,9	362,2	333,6	338,9
	Panus SKP kasvu, protsendipunkti	0,10	0,10	0,20	-0,10	0,20
	Osatähtsus lisandväärtuses, jooksevhinnas, %	1,80	2,10	2,30	2,00	1,90
Kalapüük ja vesiviljelus	Lisandväärtus, miljonit eurot	24,2	33,8	34,9	34,7	40,0
	Panus SKP kasvu, protsendipunkti	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
	Osatähtsus lisandväärtuses, jooksevhinnas, %	0,20	0,20	0,20	0,20	0,20
Toiduainete tootmine, joogitootmine	Lisandväärtus, miljonit eurot	268,2	286,1	327,5	334,9	362,9
	Panus SKP kasvu, protsendipunkti	0,00	0,00	-0,10	-0,10	-0,10
	Osatähtsus lisandväärtuses, jooksevhinnas, %	2,10	2,00	2,10	2,00	2,10
Karusloomakasvatuse*	Lisandväärtus, miljonit eurot	2,58	3,38	4,32	5,38	1,24
	Osatähtsus lisandväärtuses, jooksevhinnas, %	0,020	0,023	0,027	0,032	0,007

Allikas: Statistikaamet 08.09.2015. RAA0046: Lisandväärtus tegevusala (EMTAK 2008, 2-kohaline kood) järgi; *Äriregister. Karusloomakasvatavate majandusaasta aruanded seisuga 7.12.2015. Autori arvutused

Sarnaselt eelnevaga võrdleme karusloomakasvatuse rahalist osakaalu põllumajandustoodete ekspordis. Näitaja omab suurt tähtsust, kuna ekspordist lisanduv raha hulk majandussektoris mõjutab oluliselt majandusarengut. Siinkohal võtame võrdluseks põllumajandussektori põhilised eksporditüübid: piim- ja piimatooted; linnunad; naturaalne mesi; ja taimekasvatuse saadustest teravilja ekspordi statistika. Tabel 5 alusel näeme, et hetkel tegutsevate ettevõtjate mingi- ja rebase nahkade müük ekspordis võrrelduna põhiliste põllumajandussaadustega on märkimisväärne. Viimastel aastatel on karusnahkade ekspordi summa võrrelduna piimatoodete, munade ja mee ekspordisummaga olnud viimasest ligikaudu 5,5% ja teravilja ekspordiga võrrelduna (suhtes) on karusnahkade ekspordi summa 11–14%. Saame järeldada, et karusnahkade tootmisel on toodang suunatud põhiliselt ekspordiks, mis ületab kahtlemata mitmekordselt teiste tegevusalade ettevõtjate ekspordi potentsiaali.

Tabel 5. Karusnahkade ja põhiliste põllumajandussaaduste eksport perioodil 2010–2015, mln eurot

KN kaubajaotis	2010	2011	2012	2013	2014	2015*
I Elusloomad; loomsed tooted kokku, mln eurot	318,9	388,7	426,6	473,0	445,5	319,5
sh 04 piim ja piimatooted; linnunad; naturaalne mesi, mln eurot	145,18	164,00	169,98	209,00	206,05	125,70
II Taimsed tooted kokku, mln eurot	121,89	173,37	215,28	202,41	190,88	176,51
sh grupp 10 teravili, mln eurot	34,66	59,49	93,35	92,76	86,03	106,23
Karusnahad kokku, mln eurot	4,97	4,85	6,30	10,98	11,85	7,38
sh mingi toorkarusnahad, mln eurot	4,23	3,56	4,86	6,17	4,33	3,82
sh rebase toornahad, mln eurot	0,74	1,29	1,44	4,81	7,53	3,56
Karusnahkade ekspordi osakaal võrreldes grupiga 04	3,4%	3,0%	3,7%	5,3%	5,8%	5,9%
Karusnahkade ekspordi osakaal võrreldes grupiga 10	14,3%	8,1%	6,7%	11,8%	13,8%	6,9%

*2015. aasta andmed on perioodi jaan-okt kohta

Allikas: Statistikaamet 7.12.2015. VK1: väliskaubandus; VK2101-VK2151: Kaupade eksport KN 8-kohalise koodi alusel. Kaubagrupid KN 43011000 – Mingi toorkarusnahad, terved, pea, saba ja käppadega või ilma; KN 43016000 – Rebase toorkarusnahad, pea, saba ja käppadega või ilma.

AS Pricewaterhouse Coopers Advisors poolt on värskest koostatud Eesti karusnahaturu analüüs (2015), kus Eesti karusloomakasvatuse põhitugevuseks peetakse soodsat kliimat rebaste ja minkide kasvatamiseks, peamiseks nõrkuseks valitsuspoliitikast tulenevat ebakindlust, aga ka vaevarikast ja aeganõudvat algust selle ettevõtlusalaga alustamiseks. Analüüsis märgiti, et Eesti karusnahaturg ei ole ilmselt veel täielikult oma potentsiaali ära kasutanud ja võib kogeda tulevikus kõrgemat kasvu võrreldes Läti ja Leeduga.

2.2. Karusloomakasvatus maailmas

Puurikarusloomakasvatus maailmas põhineb peamiselt kolme kiskjalise karusloomaliigi – mingi ehk ameerika naaritsa (*Mustela vison*), hõberebase (*Vulpes vulpes*) ja sinirebase (*Alopex lagopus*) kasvatamisel. Kasvatatakse lisaks ka teisi karusloomi nagu kährikuid, puurituhkruid, soobleid ja viimasel kolmel aastakümnel ka närilistest karusloomadest tšintšiljasid (*Chinchilla lanigera*). Majanduslikult kõige olulisemaks on mink, keda kasvatatakse maailma erinevates riikides kõige enam. Statistikas käsitletakse paljudel juhtudel hõberebast ja sinirebast koos, sest karusloomakasvatuse praktikas saadakse nende liikide vahelisi hübriide karusnahkade tootmiseks ja siis räägitakse üldiselt rebasekasvatusest ja rebasenahkadest. Nagu näha tabelites 6, 7 ja 8 on nii mingi- kui rebasenahkade tootmine maailmas pidevalt kasvanud. Kui 2000. aastal toodeti maailmas ligikaudu 30 miljonit minginahka, siis 2005. aastal juba 44 miljonit, 2010. aastal 54 miljonit ja 2014. aastal 82 miljonit minginahka. Kiire minginahkade tootmise kasvu taga on olnud eelkõige Hiina, aga ka paljude Euroopa riikide suurem maht minginahkade tootmisel. Minginahkade suurem tootmine on jätkunud ka aastatel 2010–2014 (tabel 7), kusjuures eriti suur kasv on toimunud Hiinas, USA-s ja paljudes Euroopa riikides nagu Taanis, Soomes, Poolas, Venemaal, Lätis, Leedus, Ukrainas. Viimasel viiel aastal on minginahkade tootmine vähenenud vaid kolmes riigis: Eestis, Iirimaa ja Jaapanis.

Tabel 6. Minginahkade tootmine maailmas olulisemate tootjariikide kaupa 1998–2007 (tuh), (Martin, Tesfalidet Asfaha, 2008)

Aasta	Hiina	Taani	Holland	USA	Poola	Kanada	Teised riigid	Maailmas
1998	2500	11 900	2700	2900	200	1100	10 399	31 699
1999	3000	10 500	2700	2800	400	1200	9290	29 890
2000	3300	10 900	2750	2650	600	1300	8703	30 203
2001	3700	12 200	3000	2570	800	1400	9145	32 815
2002	4100	12 200	3000	2600	1000	1500	9405	33 805
2003	6000	12 200	3100	2550	1100	1700	9650	36 300
2004	8000	12 500	3250	2600	1500	1750	9370	38 970
2005	12 000	12 900	3300	2700	1800	1900	9690	44 290
2006	15 000	13 500	3700	2850	2200	2100	10 230	49 580
2007	20 000	14 000	4300	3000	2800	2300	11 190	57 590

Analoogne olukord on ka rebasenahkade tootmisel maailmas, kuid siin ei ole kasvav trend nii ühesugune (tabel 8). Rebasenahkade tootmise kasvu taga on eelkõige Hiina kasvatajate poolt toodetud suurem rebasenahkade arv. Rebasenahkade tootmine on olnud jätkuvalt kõrge meie naaberriigis Soomes. Näiteks 2006. aastal oli Soomes ligikaudu 1400 karusloomafarmi, kes andsid otseselt tööd 5000–6000 töötajale ja kaudselt ligikaudu 10 000 töötajale. Eriti palju toodetakse Soomes sinirebasenahka, kusjuures Soomes toodetakse ligikaudu 50% maailmas toodetud sinirebasenahkadest (Niemi, Ahlsted, 2007) ja 98% karusloomakasvatuse toodangust läheb ekspordiks. Viimastel aastatel on väikeste karusloomafarmide arv vähenenud ja näiteks 2012. aastal oli Soomes 960 karusloomafarmi, mille kogutootmismahd lähenes 400 miljonile eurole. Karusloomakasvatus andis suurt kasumit, sest näiteks Saga Furs OY oksjonil (31.08.2012) oli rebasenahkade hind 179 eurot ja minginahkadel 89 eurot, aga minginahkade tootmise omahind oli 2011. aastal rebasenahkadel ligikaudu 80 eurot ja minginahkadel 30 eurot (Kansalaisaloitepaketti, 2014).

Tabel 7. Minginahkade tootmine maailmas 2010–2014, (Hansen, 2015)

Riik	2010	2011	2012	2013	2014
Taani	14 400 000	15 000 000	15 800 000	17 200 000	17 880 000
Soome	1 327 404	1 576 290	1 114 515	1 200 000	1 600 000
Rootsi	900 000	900 000	975 000	975 000	1 100 000
Norra	540 000	500 000	610 000	700 000	850 000
Island	187 000	199 000	201 000	200 000	200 000
Holland	5 301 000	5 378 000	5 672 300	5 800 000	5 500 000
Poola	4 250 000	4 900 000	5 100 000	7 000 000	7 800 000
Hispaania	425 000	450 000	590 000	650 000	700 000
Saksamaa	350 000	350 000	350 000	350 000	350 000
Prantsusmaa	180 000	180 000	180 000	180 000	200 000
Belgia	150 000	150 000	150 000	150 000	170 000
Itaalia	170 000	150 000	150 000	160 000	180 000
Iirimaa	225 000	225 000	225 000	200 000	200 000
Kreeka	575 000	650 000	800 000	1 200 000	1 800 000
Venemaa	1 300 000	1 600 000	2 000 000	2 100 000	2 100 000
Eesti	200 000	190 000	180 000	170 000	170 000
Läti	365 000	360 000	400 000	500 000	700 000
Leedu	900 000	1 100 000	1 300 000	1 500 000	1 500 000
Valgevene	600 000	700 000	800 000	900 000	900 000
Ukraina	400 000	550 000	700 000	700 000	750 000
Argentiina	10 000	12 000	15 000	17 000	17 000
Jaapan	1700	1600	2200	1500	1500
USA	2 840 200	3 091 470	3 400 000	3 400 000	4 200 000
Kanada	2 298 280	2 713 900	2 804 800	2 771 500	2 900 000
Hiina	15 500 000	16 000 000	16 500 000	31 000 000	30 000 000
Teised maad	500 000	500 000	500 000	500 000	500 000
Kokku	53 895 584	57 427 260	60 469 815	79 800 000	82 300 000

Tabel 8. Rebasnahkade tootmine maailmas suuremate tootjariikide kaupa (tuh), 1998–2007 (Martin, Asfaha Tesfalidet, 2008)

Aasta	Hiina	Soome	Poola	Venemaa	Argentiina	Kanada	Teised riigid	Maailmas
1998	800	2700	210	608	30	33	706	5159
1999	1100	2100	200	400	23	35	617	4475
2000	1400	1900	220	350	20	40	553	4483
2001	1800	2115	260	350	20	40	547	5132
2002	2000	2200	260	400	20	35	544	5459
2003	3000	2275	200	370	20	30	502	6397
2004	4000	2400	180	270	20	25	498	7393
2005	5500	2150	170	150	20	25	499	8514
2006	8000	2200	150	140	20	20	448	10 978
2007	4500	1900	150	100	20	15	370	7055

3. KARUSNAHKADE TURUSTAMINE, MÜÜGIHINNA DÜNAAMIKA JA TURURISKID, KARUSNAHKADE RAHALINE KOGUVÄÄRTUS JA SELLE STRUKTUUR

Eestis kasvatatud karusloomade karusnahad realiseeritakse kahel suurel oksjonil: Helsingi lähistel Vantaas asuvas Saga Furs OY või Taanis Kopenhagen Fur oksjonitel. Eestis kasvatatud minkide ja rebaste (nii hõbe- kui sinirebaste ja nende hübriidide) nahad realiseeritakse peamiselt vaid Saga Furs OY oksjonil ning tšintšiljanahad Kopenhagen Fur oksjonil. Saga Furs OY kaubitseb minkide ja rebaste kõrval ka kähriku-, tšintšilja- ja tuhkrunahkadega ning oksjonikeskuse käive oli 2012. aastal ligikaudu 700 miljonit eurot, mis oli üheks rekordtulemuseks (Kansalaisaloitepaketti, 2014). Nii tšintšilja- kui tuhkrunahkade osakaal Saga Furs OY oksjonil müüdavatest nahkadest on väike.

Kopenhagen Fur oksjon kaubitseb peamiselt minginahkadega (90% müüdnud nahkadest), aga ka rebaste-, tšintšilja-, soobli-, puurituhkru-, kähriku-, nutria-, reksküüliku- ja karakullnahkadega (<http://www.kopenhagenfur.com/fur-auction/auctions>) ning oksjoni käive aastas moodustab hetkel ligikaudu 1,8 miljardit eurot aastas.

Karusloomakasvatuse eripäraks on väga suured toodetud nahkade hinnakõikumised erinevatel loomaliikidel ja aastatel (tabelid 9–10) ja sellega kaasneb karusloomakasvatuse sektori kõrge tururisk, mis on nende hinnakõikumistega seotud.

3.1. Minginahkade turustamine ja keskmine hind Saga Furs OY oksjonil

Saga Furs OY oksjonil müüdnud minginahkade arv ja keskmine hind oksjonil kokku, Soome ja Eesti tootjate poolt toodetud nahkadel ajavahemikul 2000–2015 annab ülevaate tabel 9.

Andmeist nähtub, et Saga Furs OY oksjonil müüdnud minginahkade arv on ajavahemikul 2000/01–2014/2015 tõusnud 3,27 miljonilt 8,26 miljonile ning oksjonil müüdnud minginahkade keskmine hind oli keskmiselt 34 eurot, kusjuures see oli madalaim 2008/2009 oksjoniaastal (20 eurot) ja kõrgeim 2012/2013. aastal (67 eurot). Minginahkade hinnad olid kõrged ajavahemikul 2010–2013 nii oksjonikeskuse keskmisena, kui Soome ja Eesti tootjatel.

Eestis toodetud minginahkadel oli ajavahemikul 2000–2015 keskmine naha hind ligikaudu 28 eurot, seega Eestis toodetud nahkade müügihind oli 18,9% võrra madalam oksjonikeskuse keskmisest minginaha hinnast.

Karusnahkade, sealhulgas minginahkade keskmine hind, on kompleksne näitaja, mis on mõjutatud paljudest erinevatest komponentidest. On teada, et ameerika mingist on aretatud viimaste aastakümnete jooksul ligikaudu 90 erineva värvi ja karvastiku eripäraga mingi värvusmutanti (Beautiful..., 1988), kelle nahad võivad olla mustad, hallid, pruunid, valged, sinakad, kirjud jne. Neid minke klassifitseeritakse genotüüpide järgi dominantseteks, retsessiivseteks, kombinatiivseteks jt värvusmutantideks, kuid nende karusnahkade hindade osas toimuvad oksjonitel igaaastased suured muutused tänu moetrendide muutustele. Seepärast peavad mingikasvatajad oskama prognoosida tulevikutrende ning pidevalt ostma uusi tõuloomi nende värvusmutantide hulgast, kelle nahkade hinnad on hetkel kõrged. On teada, et Eestis kehtivad piirangud minkide

ja kährikute sisseveol *Looduskaitseaduse* §57 alusel, mis lubab mingi ja kähriku isendeid Eestisse sisse tuua ainult Keskkonnaameti loa alusel verevärskenduse eesmärgil ning mitte rohkem kui 20% ulatuses põhikarja suurusest farmi kohta kahe aasta jooksul (*Looduskaitseadus*, 2004). Need piirangud seavad Eesti tootjatele tõkkeid uute tõuloomade sisseostmisel ja muudavad uute tõuloomade ostmisprotsessi aeglasemaks.

Realiseeritavate minginahkade hind on mõjutatud ka teistest faktoritest nagu karusnaha suurus (sõltub loomade soost, genotüübist ja söötmisest-pidamisest), kvaliteediklass (sõltub värvusmutandist, loomade genotüübist, söötmise-pidamise-aretustasemest, nahkade tapajärgsest tehnoloogilise protsessi järgimisest jt), värvi puhtus (loomade genotüüp, aretustase), looma sugu (minkidel) ja vanus ning võimalikest muudest faktoritest. Ainuüksi nahkade kvaliteediklassi määramisel jälgitakse juhtkarvastiku pikkust ja asetust ning aluskarvastiku kohevust ja tihedust ning karvajuure kinnitumise tugevust nahas, mis on seotud loomade karvastiku eripärast, loomade genotüübist, tapajärgsest nahkade õige tehnoloogilise protsessi järgimisest jt näitajatest. Oksjonikeskustes sorditakse farmidest saabunud nahad nn lottidesse, kuhu on kogutud teatud värvuse, suuruse, kvaliteediklassiga nahad, mida müüakse juba lottidena oksjonitel. Seega igal üksikul toodetud nahal on konkreetne oksjonihind ja kuna nahad on triipkoodidega varustatud, siis on võimalik hiljem erinevaid kokkuvõtteid teha. Kuna nahkade hindamist tehakse paljude tunnuste järgi (värvusmutandi nimetus, sugu, kvaliteediklass, suurus, värvipuhtus jne), siis on ka igasugune nahkade hinna detailsem uuring tunnuste rohkuse tõttu töömahukas ja aeganõudev.

Nagu näha on nahkade hind sedavõrd kompleksne suurus, et käesoleva uuringu raames ei ole võimalik täpselt välja tuua, miks Eestis toodetud minginahkade hinnad on jäänud madalamaks võrreldes Saga Furs OY oksjonikeskuse keskmiste hindadega erinevatel aastatel. Meie hinnangul võib Eestis toodetud minginahkade madalam hind olla tingitud eelkõige Eesti tootja (tootjate) tagasihoidlikumatest võimalustest teha investeringuid uute tõuloomade ostmiseks ja ka *Looduskaitseadusest* tulenevatest piirangutest selliste uute tõuloomade sisseostmisel, kelle nahkade järele on antud hetkel suurem nõudlus. Kuid madalam hind võib olla seotud ka teistest ülaltoodud nahkade hinda mõjutatavatest teguritest (aeglasem karusnahaturutrendide järgimise võimekus, võimalik tagasihoidlikum söötmise-, pidamise-aretustase või muud tegurid). Seega Eesti tootjate minginahkade madalamat hinda võrreldes Saga Furs OY oksjonikeskuse keskmiste hindadega ei saa siduda ainuüksi pidamistingimustest tuleneva kvaliteediprobleemiga. Tootja peab jälgima pidevalt moetreende karva värvuse, pikkuse ja naha suuruse osas, mis sõltub aretusest ning paralleelselt tegelema kasvatamistingimustest tuleneva kvaliteedi tagamisega.

Saga Furs OY andmeil müüvad minginahku nende oksjonil karusloomakasvatavad Põhjamaadest (Soome, Rootsi, Norra, Taani), Baltimaadest (Eesti, Läti, Leedu) ning lisaks tootjad muudest Euroopa maadest nagu Holland, Saksa, Belgia, Kreeka, Iirimaa, Tšehhi, Itaalia, Hispaania, Poola, Ukraina, Venemaa, Valgevene.

Kahjuks ei ole Saga Furs OY oksjonikeskus väljastanud kõikide aastate osas täielikku infot Eesti karusloomakasvatustevõtete arvu kohta, kes on minginahku nende oksjonil realiseerinud (tabel 9). Vaid kahe viimase hooaja osas on näha, et Saga Furs OY oksjonil realiseeris 2013/2014 aastal minginahku kolm ettevõtet ja 2014./2015. aastal kaks Eesti ettevõtet, kusjuures minginahkade koguarv oli vastavalt 129 491 nahka ja 112 058. Samal ajal on teada, et Eestis oli samal ajal tegutsevad mingikasvatajaid vaid kaks. Ilmselt on 2013./2014. aastal minginahku realiseerinud Saga Furs OY oksjonil ka mõni vahendustevõtte Eestist.

Tabel 9. Saga Furs OY oksjonil müüdud minginahkade arv ja keskmine hind oksjonil kokku, Soome ja Eesti tootjate poolt toodetud nahkadel ajavahemikul 2000–2015*

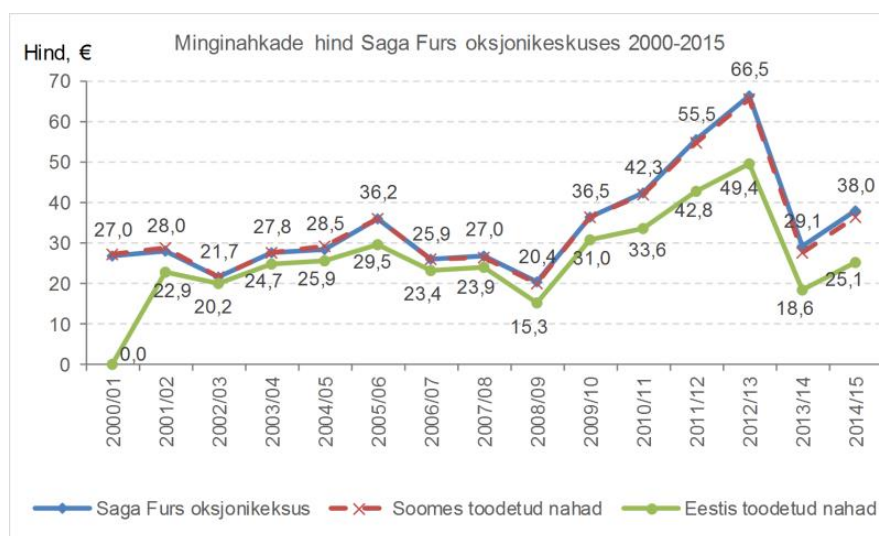
Oksjoni-aasta***	Saga Furs OY oksjonil			Soome kasvatajatel			Eesti kasvatajatel		
	müüdud nahku, tk	keskmine naha hind, €	nahku müünud farmide arv	müüdud nahku, tk	keskmine naha hind, €	nahku müünud farmide arv	müüdud nahku, tk	keskmine naha hind, €	nahku müünud farmide arv
2000/01	3 271 129	26,96	**	1 498 212	27,33	632			
2001/02	4 030 165	28,03	**	1 512 323	28,83	604	15 162	22,91	**
2002/03	4 374 789	21,65	**	1 472 576	21,73	571	34 775	20,17	**
2003/04	4 350 623	27,76	**	1 433 832	27,65	**	19 570	24,71	**
2004/05	4 581 177	28,54	**	1 360 895	29,07	**	23 995	25,86	**
2005/06	5 171 574	36,18	**	1 475 674	36,10	**	31 080	29,49	**
2006/07	5 733 796	25,92	**	1 674 159	26,20	**	63 271	23,39	**
2007/08	6 468 624	27,02	**	1 778 907	26,57	**	95 808	23,90	**
2008/09	6 206 832	20,39	**	1 420 613	20,19	**	79 089	15,32	**
2009/10	6 211 389	36,52	**	1 531 626	36,26	384	111 360	31,00	**
2010/11	6 056 267	42,31	**	1 581 326	41,87	358	111 039	33,59	**
2011/12	5 825 740	55,47	**	1 290 653	54,68	317	117 845	42,79	**
2012/13	5 958 477	66,53	**	1 403 426	65,46	325	124 842	49,42	**
2013/14	6 885 552	29,08	817	1 377 328	27,66	327	129 491	18,56	3
2014/15	8 260 405	37,96	795	1 317 607	36,26	303	112 058	25,13	2
keskmine		34,02			33,72			27,59	
min		20,39			20,19			15,32	
max		66,53			65,46			49,42	

* Saga Furs OY oksjonikeskuse andmebaas, andmed vahendas Jelena Hokkonen, turustuse assistent, jelena.hokkonen@sagafurs.com

** Farmide arvu antud aasta kohta oksjonikeskus ei väljastanud

*** Oksjoniaasta algab Saga Furs OY oksjonikeskuses 01. detsembril ja lõpeb 30. novembril

Uurimistöökäigus küsisime andmeid ka Kopenhagen Fur oksjonilt ning nende poolt väljastatud andmete järgi on Eestist realiseeritud minginahku ajavahemikul 2000–2015 vaid kolmel aastal (2013, 2014, 2015), kusjuures müüdi vastavalt 1575, 2065 ja 3172 minginahka vastavalt 1, 3 ja 2 ettevõtte poolt ja minginaha keskmine hind oli vastavalt 93, 27 ja 38 eurot. Piiratud koguse minginahku realiseeris 2013. aastal Kopenhagen Fur oksjonil Eestis tegutsev mingikasvatuse suurettevõtte ja arvatavasti müüs minginahku Kopenhagen Fur oksjonile ka mõni Eestist pärit vahendustevõtte.

Joonis 3. Minginahkade hind Eestis ja Soomes toodetud ning Saga Furs oksjonikeskuses realiseeritud nahkadel keskmiselt ajavahemikul 2000–2015

Hinna kõikumised Eestis ja Soomes toodetud ning Saga Furs oksjonikeskuses realiseeritud nahkadel keskmiselt ajavahemikul 2000–2015 on erinevatel tootjatel (kõik tootjad, Soome- ja Eesti tootjad) analoogsed ja järgivad oksjoniloogikat (joonis 3), kus igal oksjonil sõltub iga üksiku naha hind vastava naha (kvaliteet, suuruse, värvuse jm näitajad) hetkenõudlusest, mis paljugi on sõltuv moetrendidest maailmas.

3.2. Rebasenahkade turustamine ja keskmine hind Saga Furs OY oksjonil

Saga Furs oksjonil müüdud rebasenahkade (hõbe- ja sinirebane ning hübriidid) arv ja keskmine hind oksjonil kokku, Soome ja Eesti tootjate poolt toodetud nahkadel ajavahemikul 2000–2015 on esitatud tabelis 10 ja joonisel 4.

Tabel 10. Saga Furs oksjonil müüdud rebasenahkade (hõbe- ja sinirebane ning hübriidid) arv ja keskmine hind oksjonil kokku, Soome ja Eesti tootjate poolt toodetud nahkadel ajavahemikul 2000–2015*

Aasta***	Saga Furs oksjonil			Soome kasvatajatel			Eesti kasvatajatel		
	müüdud nahku, tk	keskmine naha hind, €	nahku müünud farmide arv	müüdud nahku, tk	keskmine naha hind, €	nahku müünud farmide arv	müüdud nahku, tk	keskmine naha hind, €	nahku müünud farmide arv
2000/01	1 896 589	99,91	**	1 785 913	101,16	1451	9196	74,24	**
2001/02	1 981 985	90,62	**	1 856 425	92,14	1400	30 880	62,22	**
2002/03	2 156 899	51,21	**	1 966 817	51,51	1366	40 713	55,21	**
2003/04	2 400 545	59,66	**	2 169 857	60,38	**	43 090	58,87	**
2004/05	2 573 103	49,80	**	2 072 463	50,11	**	48 560	43,57	**
2005/06	2 753 808	61,71	**	2 231 906	61,96	**	33 017	54,57	**
2006/07	2 432 233	48,70	**	1 988 150	48,22	**	33 725	42,61	**
2007/08	1 953 174	53,55	**	1 595 633	51,40	**	32 768	47,05	**
2008/09	1 712 025	45,77	**	1 400 634	44,83	**	12 199	39,17	**
2009/10	2 502 923	85,35	**	2 136 094	86,81	805	12 117	63,63	**
2010/11	2 134 383	122,34	**	1 770 384	124,52	782	11 746	106,59	**
2011/12	2 023 046	137,54	**	1 714 816	138,95	757	11 765	117,37	**
2012/13	2 144 228	176,90	**	1 869 372	180,32	724	14 175	135,54	**
2013/14	1 976 743	113,76	909	1 745 788	115,93	704	14 327	75,89	1
2014/15	2 109 305	118,60	831	1 939 597	120,67	746	10 789	81,12	1
keskmine		87,69			88,59			70,51	
min		45,77			44,83			39,17	
max		176,90			180,32			135,54	

* Saga Furs oksjonikeskuse andmebaas, andmed vahendas Jelena Hokkonen, turustuse assistent, jelena.hokkonen@sagafurs.com

** Farmide arvu antud aasta kohta oksjonikeskus ei väljastanud

*** Oksjoniaasta algab Saga Furs oksjonikeskuses 01. detsembril ja lõpeb 30. novembril

Sarnaselt minginahkade hinna suurte kõikumistega erinevatel aastatel on sama trend ka rebasenahkade realiseerimisega. Eesti ettevõtete poolt on varasematel aastatel (2002–2005) müüdud Saga Furs OY oksjonil ligikaudu 40 000–50 000 rebasenahka, aga peale 2010. aastat ligikaudu 10 000–14 000 nahka aastas, kusjuures keskmiseks rebasenaha hinnaks vaadeldaval perioodil (2000/2001–2014/2015) oli ligikaudu 71 eurot. Rebasenahkade keskmine hind oli Eesti tootjatel madalaim (39 eurot) 2008/2009 aastal ja kõrgeim (135 eurot) 2012/2013 aastal. Oksjonikeskuse keskmine rebasenaha hind (kõik tootjad) ajavahemikul 2000/2001–2014/2015 oli 88 eurot ja Soome tootjate poolt toodetud nahkadel 89 eurot. Järelikult Eesti tootjate poolt realiseeritud rebasenahkade keskmine hind oli ajavahemikul 2000/2001–2014/2015 võrreldes oksjonikeskuse keskmise hinnaga 19,3% võrra madalam.

Karusnahkade, sealhulgas rebasenahkade keskmine hind, on spetsiifiline kompleksne näitaja, mis on mõjutatud väga paljudest erinevatest mõjuteguritest. Hind sõltub paljuski loomaliigist (kas hõberebane või sinirebane), rebaste värvusmutandist, karusnaha suuruselt (sõltub loomade soost, genotüübist ja söötmisest-pidamisest), kvaliteediklassist (sõltub värvusmutandist, loomade genotüübist, söötmise-pidamise-aretustasemest, nahkade tapajärgse tehnoloogilise protsessi järgimisest jt), värvi puhtusest (loomade genotüüp, aretustase), looma soost ja vanusest ning võimalikest muudest faktoritest. Seepärast peavad rebasekasvatajad oskama prognoosida tulevikutrende ning pidevalt ostma uusi tõuloomi nende värvusmutantide hulgast, kelle nahkade hinnad on hetkel kõrged. Ainuüksi nahkade kvaliteediklassi määramisel jälgitakse juhtkarvastiku pikkust ja asetust ning aluskarvastiku kohevust ja tihedust ning karvajuure kinnitumise tugevust nahas, mis on seotud loomade karvastiku eripära, loomade genotüübi, tapajärgse nahkade õige tehnoloogilise protsessi järgimisest jt näitajatest. Oksjonikeskustes sorditakse farmidest saabunud nahad lottidesse, kuhu on kogutud teatud värvuse, suuruse, kvaliteediklassiga nahad, mida müüakse lottidena oksjonitel. Seega igal üksikul toodetud nahal on konkreetne oksjonihind ja kuna nahad on triipkoodidega varustatud, siis on võimalik hiljem erinevaid kokkuvõtteid teha, mis samas nõuab erinevate hinnatavate tunnuste rohkuse tõttu aeganõudvaid uuringuid.

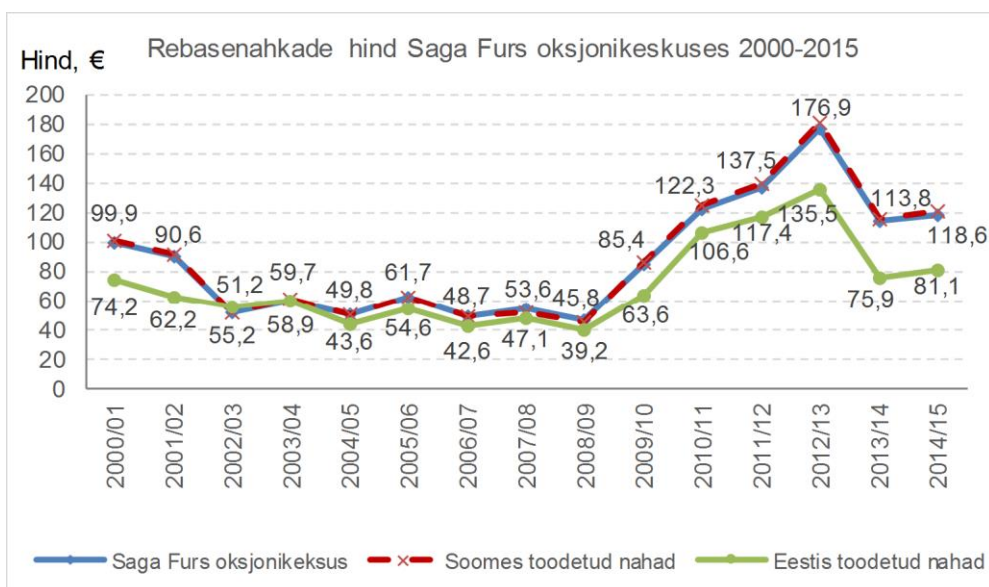
Käesoleva uuringu raames ei saa me täpselt väita, mis on põhjustanud Eestis toodetud rebasenahkade madalama hinna võrreldes Soomes toodetud ja oksjonikeskuse keskmise hinnaga. See küsimus nõuab juba detailsemat uurimust, sest sarnaselt minginahkadega on nii sini- kui hõberebastel palju erineva värvusega värvusmutante, kelle nahkade hinnad muutuvad kiiresti sõltuvalt moetööstuse trendidest (värvus, karvastiku tüüp-madalakarvalised, pikakarvalised jne). Meie hinnangul võib Eestis toodetud rebasenahkade madalam hind olla tingitud eelkõige Eesti tootja (tootjate) tagasihoidlikumast võimekusest teha investeringuid uute tõuloomade ostmiseks, kelle nahad antud hetkel on suuremas nõudluses, kuid samas ei saa välistada ka teisi ülaltoodud nahkade hinda mõjutavaid tegureid.

Tegelikult eksisteerivad iga-aastased suured hinna erinevused ka erinevate rebaseliikide vahel (hõbe- ja sinirebased). Kuna statistikas käsitletakse paljudel juhtudel hõberebast ja sinirebast koos, sest karusloomakasvatuse praktikas saadakse nende liikide vahelisi hübriide karusnahkade tootmiseks ja sel juhul tuleb hübriidide nahku kunstlikult liita kas hõberebase või sinirebase nahkadele, siis statistikas kasutatakse rebasenahkade keskmise hinnana ühte ühist näitajat.

Kahjuks ei ole Saga Furs OY oksjonikeskus väljastanud kõikide aastate osas täielikku infot Eesti karusloomakasvatuseettevõtete arvu kohta, kes on ajavahemikul 2000–2015 rebasenahku nende oksjonil realiseerinud (tabel 10). Vaid kahe viimase hooaja osas on näha, et Saga Furs OY oksjonil realiseeris rebasenahku nii 2013/2014 aastal kui 2014/2015. aastal vaid üks Eesti ettevõtte. Kopenhaageni Fur oksjonil ei ole Eestis toodetud rebasenahku realiseeritud.

Graafiliselt kujutatud hinna kõikumised Eestis ja Soomes toodetud ning Saga Furs oksjonikeskuses realiseeritud rebasenahkadel keskmiselt ajavahemikul 2000–2015 on esitatud joonisel 4. Nähtub, et erinevatel tootjatel (kõik tootjad, Soome ja Eesti tootjad) on rebasenahkade hinna kõikumised analoogsed ja järgivad oksjoniloogikat, kus igal oksjonil sõltub iga üksiku naha hind vastava naha (kvaliteet, suuruse, värvuse jm näitajad) hetkenõudlusest, mis paljugi on seotud moetrendidega maailmas.

Joonis 4. Rebasenahkade (hõbe- ja sinirebane ning hübriidid) hind eurodes Eestis ja Soomes toodetud ning Saga Furs oksjonikeskuses kõikidel realiseeritud nahkadel keskmiselt ajavahemikul 2000–2015

Saga Furs OY oksjonil on kaubeldud ajavahemikul 2000–2015 rebasenahkadega (sh kähriku-nahkadega), mis on toodetud Soomes, Norras, Taanis, Poolas, Venemaal, Tšehhis, Leedus, Lätis, Eestis. Järelikult rebasenahkade tootjate ring Euroopas on oluliselt piiratum.

Kuna oksjonikeskused on esitanud uuringu koostajatele hinnad hõbe- ja sinirebastele koos, siis tegelike hinna kõikumiste teadasaamiseks just rebaste osas, küsitlesime täiendavate andmete saamiseks tegutsevat suurettevõtet, need andmed on esitatud tabelis 11.

Tabel 11. Karusnahkade arv ja keskmised hinnad oksjonile realiseeritud nahkade osas tegutsevas suurettevõttes loomaliigiti küsitluse alusel ajavahemikul 2010–2014*

Toornahkade turustamine	2010	2011	2012	2013	2014
Hõberebane					
Toornahkade arv, tk	5900	6800	6163	6730	6579
Toornaha keskmine hind, €	85	140	142	138	92
Sinirebane					
Toornahkade arv, tk	5324	3952	4903	6621	6092
Toornaha keskmine hind, €	90	118	136	189	116
Hõbe- ja sinirebase hübriidid					
Toornahkade arv, tk	1500	1200	850	1200	1650
Toornaha keskmine hind, €	77	140	142	145	103
Mink					
Toornahkade arv, tk	110 584	107 998	115 675	119 263	121 996
Toornaha keskmine hind, €	37	42	56	66	29
Kährik					
Toornahkade arv, tk	670	1246	1246		
Toornaha keskmine hind, €	59	80	69		

*Saga Furs OY oksjon

Nendest andmetest on eriti huvitavad toornahkade keskmised hinnad viiel viimasel aastal (2010–2014) eraldi hõberebastele, sinirebastele ja hõbe- ning sinirebaste hübriididel. On näha, et hinna erinevused on väga suured nii hõberebaste, sinirebaste kui hõbe- ja sinirebaste hübriididel. Näiteks Saga Furs OY oksjonil realiseeritud hõberebastele oli naha hind 2010. aastal keskmiselt vaid 85 eurot, 2011. aastal juba 140 eurot ja 2012. aastal 142 eurot. Sinirebastele oli 2010. aastal

naha keskmine hind 90 eurot, 2011. aastal 118 eurot, 2012. aastal 136 eurot, kuid 2013. aastal juba keskmiselt 189 eurot ehk siis hinna kasv sinirebaste nahkadel praktiliselt 200%. Sinirebaste nahkade kõrgem hind 2013. aastal võis põhjustada ka suuremat rebasenahkade hinnaerinevust Eestis toodetud nahkadel võrreldes Soome ja Saga Furs OY oksjoni keskmise hinnaga, sest Soomes toodetakse ligikaudu 50% maailmas toodetud sinirebasenahkadest (Niemi, Ahlsted, 2007) ja rebasekasvatuse tase Soomes on üks maailma parimaid. See tõstab Saga Furs OY oksjonikeskuse rebasenahkade keskmist hinda.

Kahe erineva loomaliigi vahelistel hõbe- ja sinirebaste hübriididel olid keskmised hinnad sarnasemad hõberebaste nahkade hindadele nendel aastatel.

Tabeli 11 andmed kinnitavad varasemalt toodud väidet, et kiskjaliste karusloomade nahkade turustamisel on olemas väga suur tururisk, kuna oksjonihinnad muutuvad igal aastal suurtes piirides ning karusnahkade hinna dünaamikat järgnevate aastate kohta (eriti kiskjalistel karusloomadel) on võimatu ette prognoosida. See võib olla üheks põhjuseks miks mingi- ja rebasefarme viimastel aastatel ei ole oluliselt juurde tekkinud. Hinnarisk karusnahaturu kiireteks muutusteks on suur ja kergem on ellu jääda suurettevõtetal, kes peavad erinevaid karuslooma liike (mingid, hõberebane, sinirebane).

Tabelis 11 on toodud oksjonikeskusele realiseeritud nahkade arvud ja keskmised hinnad ka kährikute kohta, millest on näha, et kährikute kasvatamine Eestis lõppes 2012. aastal ning see oli seotud Keskkonnaministri määruse *Mingi ja kähriku tehistingimustes pidamisele esitatavad täpsustatud nõuded ja farmi tegevusloa sisu täpsustatud nõuded* vastu võtmise ja kehtima hakkamisega 28.11.2014. aastal. Selle määruse tõttu kasvataja loobus, kuna pidas ümber farmi nõutava aia ehitamist liiga kalliks.

3.3. Kähriku-, tšintšilja- ja tuhkrunahkade turustamine ja keskmine hind Saga Furs OY oksjonil

Eestis on ajavahemikul 2000–2015 kährikuid kasvatanud vaid üks tegutsev suurettevõte ning nende kasvatamise periood lõppes 2012. aastal. Saga Furs OY oksjonikeskus ei olnud võimeline eraldi välja tooma Eestis toodetud kährikunahkade arvu ja keskmist hinda aastate lõikes. Seejärel on tabelis 12 esitatud vaid andmed Saga Fursi oksjonikeskuses kokku müüdud kähriku-, tšintšilja- ja tuhkrunahkade arvu ja keskmise hinna kohta eurodes ajavahemikul 2000–2015.

Tabelist 12 on näha, et Saga Furs OY oksjonikeskuses on vähe kaubeldud kährikunahkadega, aga eriti vähe tšintšilja- ja tuhkrunahkadega. Keskmine kährikunaha hind vaadeldaval perioodil oli 88 eurot, tšintšiljanahkadel 31 eurot ja tuhkrunahkadel vaid 12 eurot. Tuhkrunahkade madal nõudlus on põhjustanud ka selle loomaliigi piiratud kasvatamise.

Tabel 12. Saga Fursi oksjonikeskuses müüdud kähriku-, tšintšilja- ja tuhkrunahkade arv ja keskmine hind eurodes ajavahemikul 2000–2015*

Aasta	Kährikunahku kokku		Tšintšiljanahku kokku		Tuhkrunahku kokku	
	müüdud nahku, tk	keskmine naha hind	müüdud nahku, tk	keskmine naha hind	müüdud nahku, tk	keskmine naha hind
2000/01	87 015	74,14	2902	37,77	1902	15,88
2001/02	67 497	114,65	294	25,21	2038	9,28
2002/03	69 194	107,25	4892	15,51	1032	5,70
2003/04	98 997	63,86	16187	13,01	1411	15,18
2004/05	111 750	56,08	12376	19,39	2010	9,52
2005/06	110 650	99,36	3185	29,21	1809	12,67
2006/07	121 853	71,13	690	37,05	1444	15,03
2007/08	152 183	38,19	1017	25,91	1145	7,01
2008/09	123 884	33,31	409	35,09	1458	6,78
2009/10	112 689	60,18	1266	36,16	674	9,57
2010/11	148 260	83,99	1341	19,36	355	5,22
2011/12	118 163	83,89	862	33,39	529	16,09
2012/13	136 554	155,18	500	51,70	273	23,23
2013/14	110 379	170,79	100	50,00		
2014/15	130 359	110,47				
Keskmine		88,16		30,63		11,63

* Saga Furs oksjonikeskuse andmebaas, andmed vahendas Jelena Hokkonen, turustuse assistent, jelena.hokkonen@sagafurs.com

** Farmide arvu antud aasta kohta oksjonikeskus ei väljastanud

*** Oksjoniaasta algab Saga Furs oksjonikeskuses 01. detsembril ja lõpeb 30. novembril

3.4. Tšintšiljanahkade turustamine ja keskmine hind Kopenhagen Fur oksjonil

Kõik Eesti tšintšiljakasvatajad saavad farmides nahastatud toornahad postiteenust kasutades realiseerimiseks Kopenhagen Fur oksjonil (tabel 13).

Tabel 13. Kopenhagen Fur oksjonil müüdud tšintšiljanahkade arv ja keskmine hind oksjonil kokku, Eesti tootjate poolt toodetud nahkade arv, keskmine hind ja nahku oksjonile saatnud farmide arv ajavahemikul 2000–2015*

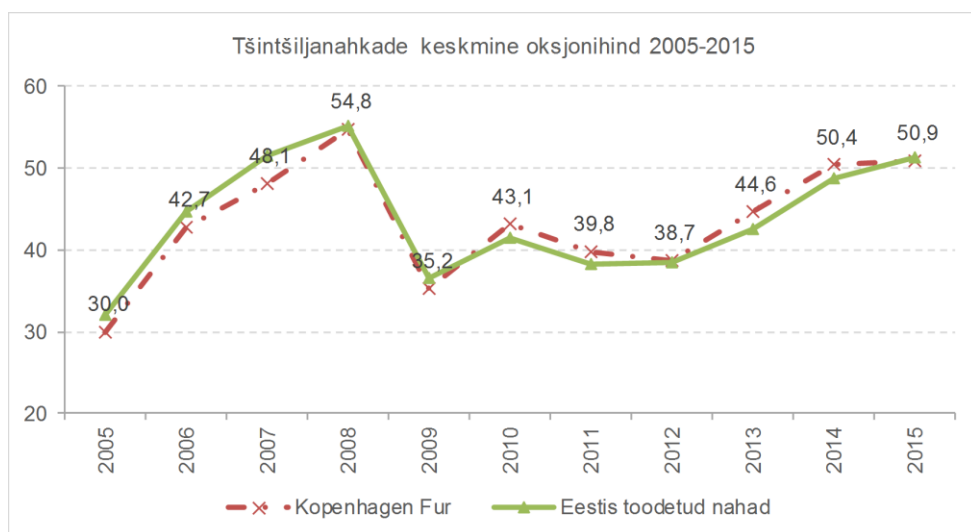
Aasta	Kopenhagen Fur					
	müüdud nahku oksjonikeskusele kokku, tk	keskmine naha hind**, €	Eestis toodetud nahku	Eestis toodetud nahkade keskmine hind**, €	Eestist nahku oksjonile saatnud farmide arv	Keskmine nahkade arv nahku oksjonile saatnud farmide kohta
2005	56 211	30,0	4387	32,2	56	78
2006	66 210	42,7	5142	44,8	60	86
2007	59 727	48,1	6140	51,6	58	106
2008	56 600	54,8	7271	55,1	78	93
2009	57 586	35,2	7466	36,4	77	97
2010	58 538	43,1	7206	41,5	71	101
2011	71 253	39,8	6782	38,2	68	100
2012	70 551	38,7	6232	38,5	57	109
2013	69 939	44,6	5638	42,6	47	120
2014	64 820	50,4	5360	48,6	43	125
2015	56 720	50,9	5252	51,3	42	125
Summa	688 155		66876			
Keskmine kokku		43,5		43,7	60	109

* Kopenhagen Fur oksjonikeskuse andmebaas, andmed vahendas Stig Reinhold, müügijuht, sr@kopenhagenfur.com

** hinnad Taani kroonidest eurodeks ümber arvutatud Eesti Panga 04.01.16 kursiga, kus 1eur=7,46 Taani krooni

Tabelis 13 on esitatud andmed Kopenhagen Fur oksjonil müüdnud tšintšiljanahkade arvu ja keskmise hinna ning Eesti tootjate poolt toodetud nahkade arvu, keskmise hinna ja nahku oksjonile saatnud farmide arvu kohta ajavahemikul 2005–2015. Joonisel 5 on samad andmed esitatud graafiliselt.

Tabeli 13 andmeist on näha, et tšintšiljanahkade keskmine hind varieerub erinevatel aastatel ja ka Eestis toodetud ning oksjonikeskuse keskmise hinna vahel oluliselt vähem kui kiskjaliste karusloomade nahkadel. Sisuliselt oli ajavahemikul 2005–2015 tšintšiljanahkade keskmine hind Eestis toodetud nahkadel ja oksjonikeskuses ligikaudu sama, olles keskmiselt 44 eurot. Järelikult Eestis toodetud tšintšiljanahkade kvaliteet on kõrge ning sarnane nende nahkadega, mida toodetakse teistes Euroopa riikides. Tšintšiljanahkade hind oli kõrgeim 2008., 2014. ja 2015. aastal ja madalaim 2005. aastal (joonis 5).

Joonis 5. Tšintšiljanahkade hind eurodes Eestis toodetud nahkadel võrreldes Kopenhagen Fur oksjonikeskuses realiseeritud nahkade keskmise hinnaga ajavahemikul 2005–2015

Eesti kasvatajate poolt on Kopenhagen Fur oksjonile saadetud sellel ajavahemikul aastate lõikes nahku 42–78 erinevast farmist, kusjuures keskmiselt aastas 4387 (2005. a) – 7466 nahka (2009. a). Nende andmete põhjal võib ka öelda, et ajavahemikul 2005–2015 on tšintšiljakasvatajate (tšintšiljafarmide) arv Eestis varieerunud minimaalselt 42 (2015. a) ja maksimaalselt 78 (2008. a) kasvataja vahel (keskmiselt 60 farmi) ja keskmiselt müüdi Eestis ühe tšintšiljafarmi kohta 109 nahka. Üldiselt võib öelda, et aastate lõikes (2005–2015) on täheldatav realiseeritud nahkade arvu tõus keskmiselt ühe farmi kohta ehk keskmiselt on müüdnud farmide kohta järjest rohkem nahku. Nii müüdi keskmiselt ühe farmi kohta 78 nahka 2005. aastal ja juba kuni 125 nahka 2015. aastal ja seega kasv sellel perioodil oli ligikaudu 60%.

Eesti kasvatajate poolt on ajavahemikul 2005–2015 on toodetud ligikaudu 9,7% Kopenhaageni oksjonil müüdnud nahkadest.

4. KARUSLOOMAKASVATAJATE RESSURSID JA TULEMUSNÄITAJAD

4.1. Ressursside ülevaade

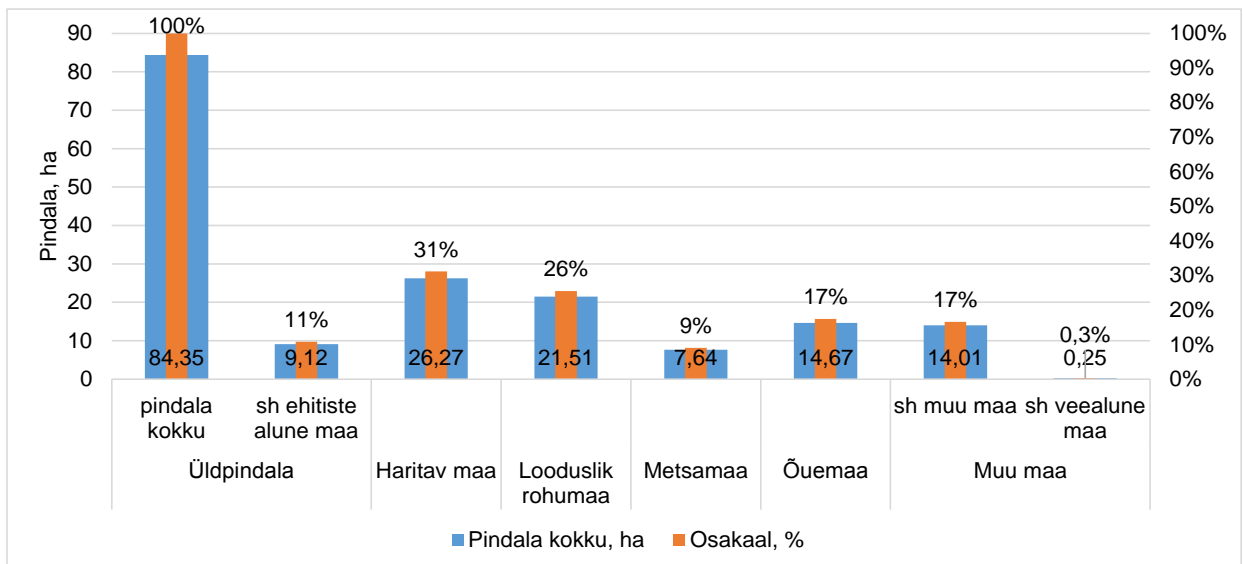
Uuringu ühe eesmärgi täitmiseks kaardistati ettevõtjate kvantitatiivselt mõõdetavad majanduslikud ressursid, mis annavad taustainfo võimalike stsenaariumite rakendumiseks. Selle tõttu on vaatluse all ressursid kui tootmistegurid, mida karusloomakasvataja kasutab karusloomade kasvatamisel ehk karusnahkade tootmiseks. Karusloomakasvataja tootlike ressursside hulka kuuluvad: maa, tööjõud, kapital ja ettevõtlikkus. Viimast nimetatud tegurit käesoleva peatüki alusel ei vaadelda, kuid see on seotud farmide innovaativsuse, heaolu ja jätkusuutlikkusega. Ettevõtlikkus loob eelduse teiste nimetatud ressursside parimaks võimalikuks kasutamiseks. Ettevõtlikkusega kaasneb loov ja uuenduslik mõtlemine, riskide juhtimine ja edukas töötajate kui ka protsesside juhtimine.

Maa kui ressursi all mõistame karusloomakasvatases seda osa looduskeskkonnast, mida ettevõtja konkreetselt kasutab ja sealjuures on oluline selle asukoht. Karusloomakasvatus kiskjaliste karusloomade kasvatamiseks ei saa piirneda elamurajooniga kõrge ammoniaagi sisalduse tõttu sõnnikus, kui karusloomi peetakse avatud varjumajades. Ammoniaagi ja karusloomade spetsiifilise lõhna lendumise tõttu vajab kasvandus piisavat puhvertsooni. Selle tõttu võib olla karusloomakasvatuse rajamine või olemasoleva laiendamine küllaltki piiratud. Laiendamise osas tekitab maa ka piirangud juhul, kui on vaja rajada olulises mahus suuremaid varjumajasid ja puure looma kohta. Ehk maaiühiku kohta saab ruumikate pidamistingimuste puhul olla vähem loomi, mis võib seada ohtu ettevõtjate jätkusuutlikkuse väiksemast loomade arvust tulenevalt.

Analüüsides tegutsevate karusloomakasvatajate maaressurssi, saab maa jagada kaheks grupiks: a) toetusõiguslik maatulundusmaa ehk põllumajandusmaa; b) muu maatulundusmaa. Liigitamine tugineb maa toetusõiguslikkusele ehk kui maatulundusmaale on taotletud PRIA-st toetust, siis on tegemist põllumajandusliku haritava maaga, aga vastasel korral muu maatulundusmaa sihtotstarbel liigitatud maaga. Kiskjaliste karusloomakasvatajate andmete võrdlemisel PRIA andmebaasiga selgus, et tegutsevad ettevõtjad ei ole taotlenud põllumajandusmaale toetust.

Närilisi kasvatavate ettevõtjate põllumajandusliku maa suurus kokku on ligikaudu 400 ha, kuid sellest üle $\frac{3}{4}$ kuulub kahele ettevõtjale. Seega saame järeldada, et tsintšiljakasvatajad ei ole üldjuhul põllumajandustootjad põllumaa kasutamise alusel ja karusloomakasvatus on nende alternatiivne tootmistegevus. Kuna tsintšiljade kasvatamiseks on vajalik soojapidav hoone, siis täiendavalt ei analüüsita närilisi kasvatavate ettevõtjate maakasutust, sest selle suurus on väga väike.

Vaadeldes mingi- ja rebasefarmide kasutada olevat maatulundusmaad, siis kokku kasutavad ettevõtjad ligikaudu 84 ha, millest ehitiste alune pindala hetkeseisuga on ligikaudu 9 ha ehk 11%. Täiendavalt omatakse haritavat maad, looduslikku rohumaad ja metsamaad, mis kokku moodustavad 66% kogumaa üldpindalast. Kuna ehitiste alune maa moodustab väikese osa üldpindalast, siis maaressurssi saab hinnata statistiliselt piisavaks (joonis 6). Samas on vajalik hinnata, kas ehitiste ja rajatiste pindala suurendamise vajaduse puhul on see võimalik looduslikest ja asukohapõhistest tingimustest tulenevalt. Vastuse saamiseks kasutati uuringu küsimustikku.

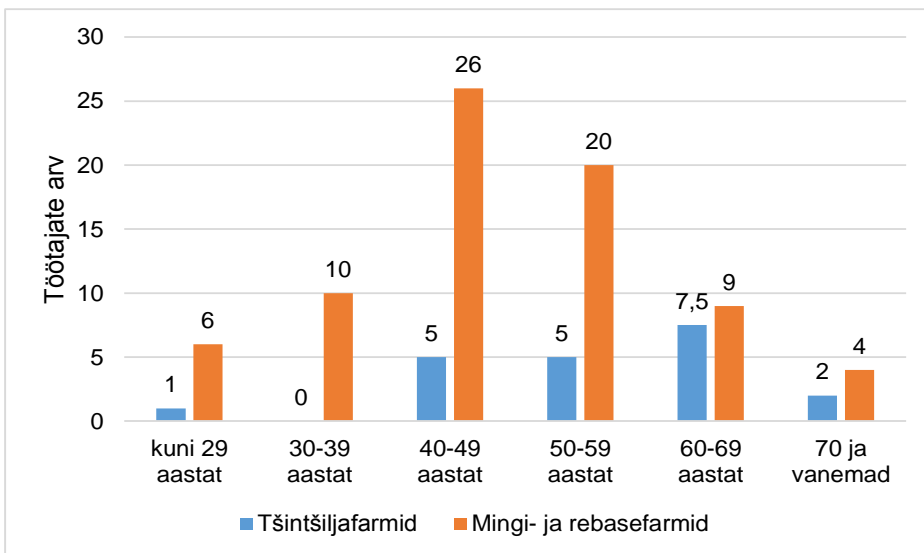
Joonis 6. Kiskjaliste karusloomakasvatavate maaressurss 2015. aasta lõpus.

(Allikas: Kinnistusraamat; Maa-Ameti Geoinfosüsteem X-GIS seisuga 5.01.2016 (<http://xgis.maaamet.ee/>))

Töõjõu kui vaimse ja füüsilise ressursi olemasolu karusloomakasvatuse puhul on väga vajalik. Kuigi osaliselt saab füüsilist töõjõudu asendada masinate ja tehnoloogiliste lahendustega, siis ikkagi jääb vajadus juhtida ja sekkuda protsessi inimeste poolt. Samuti on oluline jälgida loomade heaolu ja tervise näitajaid, mida tehnoloogiliste seadmetega ainuüksi ei ole võimalik teha. Teine oluline vaade on tegevusvaldkonna panus piirkonda uute töökohtade loomisel ja pakkumisel. Töökohad on vajalikud elanikkonna kõigis vanusegruppides ja selle tõttu võeti uurigu käigus vaatluse alla olemasolevate töötajate arv vanusegrupiti. Maapiirkonnas on hetkel suurem vajadus töökohtade järele üle keskea ja vanematele inimestele. FIE-de puhul arvestati töõjõuks vastavalt tšintšiljade kasvataja märgitud andmetele isiku enda ja peretöõjõu panus, kuigi kehtivat töõlepingut pereliikmetega ei pruugi olla.

Mingi- ja rebasefarmides töötas täistöõajale arvestatult 2014. aastal kokku 74 töötajat. Lisaks kasutatakse 10–15% ulatuses täiendavat hooajalist töõjõudu. Põhiliseks töõandjaks on üks farm, kuna ülejäänud kolm farmi ei ole hetkel oma tegevuses väga suured ja aktiivsed. Tšintšiljakasvatuse kaasatud täistöõajale arvestatud töõjõud oli 2014. aastal kokku 20,5 töötajat. Töõkohtade vanuselise struktuuri osas saame järeldada, et karusloomakasvatuses töötavad eelkõige üle 40-aastased inimesed, mis kindlasti iga piirkonna töõhõive vanuselises struktuuris omab olulist panust (joonis 7).

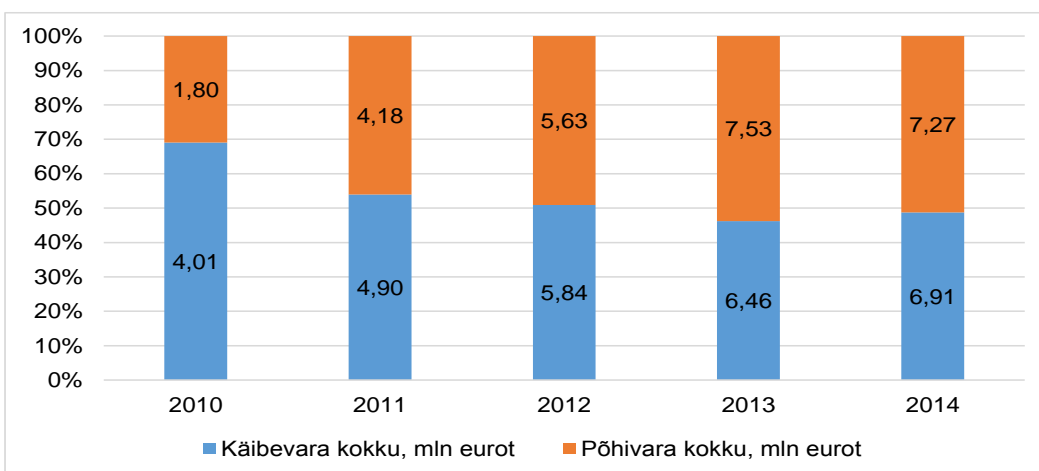
Pikemas perspektiivis on oluline ettevõtete juhtide ja omanike vanuseline struktuur. Aasta 2015 lõpuks oli tegutsevate kiskjaliste farmide juhtide keskmine vanus 37,5 aastat ja tšintšiljafarmide puhul 52,6 aastat. Tegevuse lõpetanud tšintšiljakasvatavate keskmine vanus uuringu teostamise ajahetkeks oli 60,2 aastat, millest võib järeldada, et tegevuse varasem lõpetamine võis olla seotud ka vanusega. Mingi- ja rebasefarmide puhul on hea näha, et parimas eas juhid püüavad majandustegevust ja loomakasvatust arendada.

Joonis 7. Kiskjaliste ja näriliste karusloomakasvatavate töötajate vanuseline jaotus 2014. aastal
(Allikas: Küsitlus; Äriregister 7.12.2015, ettevõtjate majandusaasta aruanded)

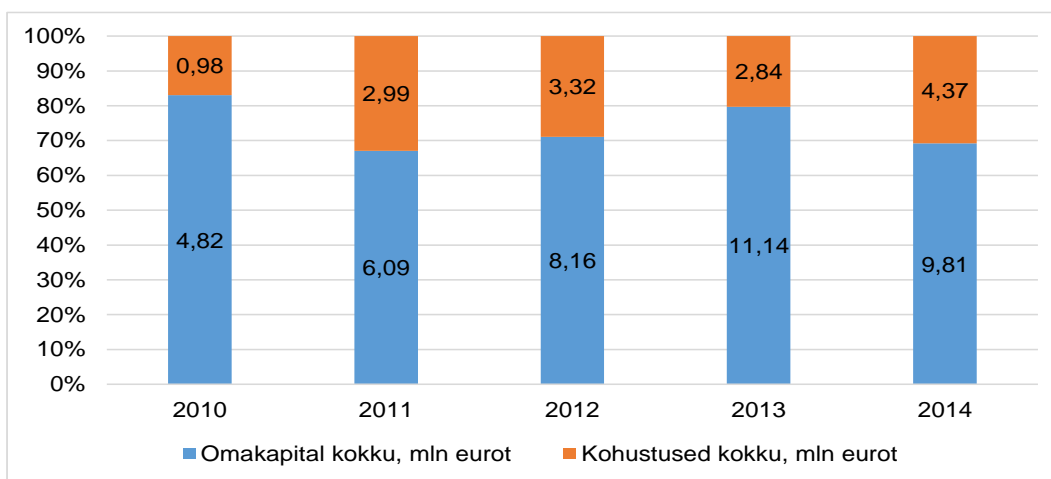
Kapitali kui ressursi hulka kuuluvad tootmistegevuse käigus ehitatud ja soetatud tootmisvahendid ehk hooned, tööriistad ja masinad. Kokkuvõtvalt saame hinnata põhivara hulka, mida kasutatakse karusnahkade tootmiseks. Teiseks oluliseks näitajaks on käibevarade hulk, mis tagab ühtlasi igapäevase sisendite ostmise võimaluse. Kolmandaks näitajaks on võõrkapitali ja omakapitali hulk, mis on tootmistegevusse esialgselt pandud ning on lisaks teenitud kasumist. Kokkuvõtet ei ole võimalik teha FIE-de kohta (tšintšiljakasvatavad), kuna uuringu käigus ei peetud vajalikuks FIE-de käest koguda põhivara andmeid (põhjuseks ettevõtjale ajamahukas andmete esitamine).

Joonisel 8 esitatud kokkuvõttest järeldub, et viimastel aastatel on põhivara ja käibevara osakaal püsinud tasakaalus, st küllaltki võrdset osakaalu. Oluline on märkida, et andmeid mõjutab olulisel määral AS Balti Karusnahk bilanss ning teiste ettevõtjate puhul on oluliselt suurenenud käibevara osakaal. See tähendab, et kui jätta välja AS Balti Karusnaha andmed, siis oleks 2014. aasta tulemus oluliselt käibevara suunas kallutatud. Äriühingute raamatupidamislik varaline väärtus 2014. aastal oli üle 14,0 mln euro.

Joonis 8. Karusloomakasvatavate varalise struktuuri võrdlus perioodil 2010–2014.
(Allikas: Äriregister 7.12.2015, ettevõtjate majandusaasta aruanded)

Analüüsid kapitali struktuuri võõrvahendite ja omakapitali suhestamisega (joonis 9), ilmneb piisav omakapitali osatähtsus, mis vaadeldaval perioodil on püsinud ligikaudu 70% tasemel, aga on esinenud ka suuremat osakaalu (ligikaudu 80%). Karusloomakasvatajad ei ole olulisel määral koormatud pikaajaliste laenukohustustega ja ettevõtjaid iseloomustab omakapitali taseme poolest kõrge omanike poolt võetud riskitase. Kõrge omakapitali osakaaluga ettevõtteid iseloomustab samal ajal ka suhteliselt kõrge kapitali kasutamise hind. Teise vaatenurga saamiseks on vajalik hinnata, mil määral ja kui hõlpsasti on võimalik tegevusvaldkonda saada laenuraha. Juhul kui laenu saamiseks turutõrget ei ole, saaksid ettevõtjad üldjuhul odavamalt kapitaliseeritud ja oma tegevust hõlpsasti laiendada. Antud küsimuse lahendamine ei olnud käesoleva uuringu osa.

Joonis 9. Karusloomakasvatajate kapitali struktuuri võrdlus perioodil 2010–2014.

(Allikas: Äriregister 7.12.2015, ettevõtjate majandusaasta aruanded)

4.2. Tulemusnäitajad

Ettevõtjate tulemusnäitajatest on oluline analüüsida rentablust ehk tulu või kasumi teenimise võimet. Rentablust peegeldavad suhtarvud annavad hinnangu ettevõtte tegevusele tervikuna. Oluline on müügist, varadelt ja omakapitalilt kasumi teenimise võime hindamine. Tulemuste hindamiseks võrdleme andmeid taime- ja loomakasvatuse sektori andmetega.

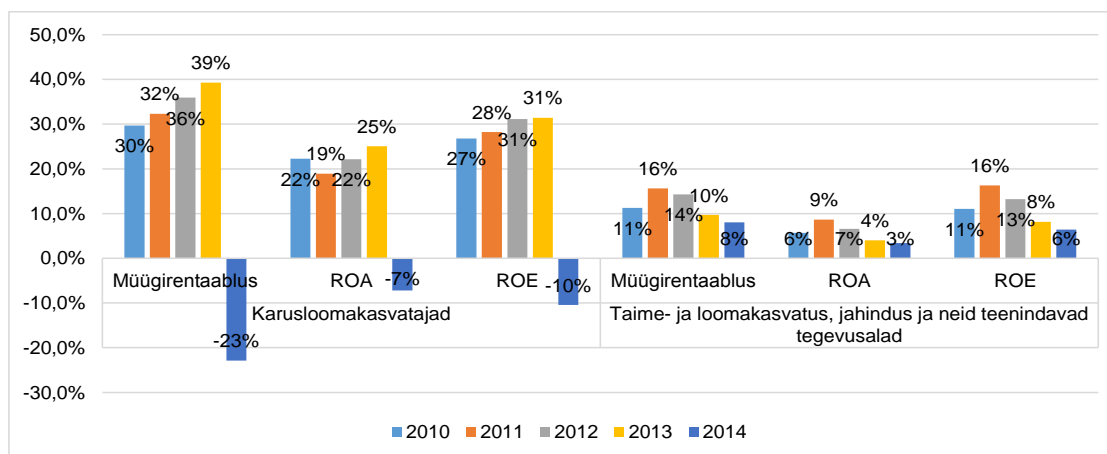
Analüüsid kasumlikkust müügi- ja rentabluse alusel, siis suhtarv näitab ja aitab hinnata karusloomakasvatajate puhast tulu äritegevusest. Kasumlikkuse korral ei ole kirjanduses välja pakutud kindlaid hindamisvahemikke, aga ollakse ühtsel seisukohal, et mida suurem on puhaskasumi suhe müügitulusse, seda paremini ettevõtte majandab. Joonis 10 tulemustest selgub, et karusloomakasvatajad on olnud perioodil 2010–2014 kõrge kasumlikkusega võrreldes taime- ja loomakasvatuse tegevusala keskmiste näitajate suhtes. Taime- ja loomakasvatuse valdkonna rentablusnäitaja oli üksnes kolmandik karusloomakasvatajate näitajast. Samal ajal ilmneb, et karusloomakasvatajate müügi- ja rentablus suurenes oluliselt perioodil 2010–2013, kuid viimasel vaadeldaval aastal toimus oluline langus, mille põhjal on tulemus negatiivne. Antud näitaja detailandmeid analüüsitakse peatükis 4.1, sest muutuse põhjuse hindamiseks on vajalik uurida müügi ja kulude suhte muutust. Lisaks on tulemus tugevasti korreleeritud suurima karusloomakasvataja andmetega.

Ettevõtet peetakse efektiivseks, kui see suudab genereerida vajaliku kasumi, kasutades selleks minimaalset varade mahtu. See tähendab, et välditakse vajadust paigutada ettevõttesse rohkem raha ja seega on võimalik suunata üleliigne raha investeringutena uutesse ettevõtmistesse. Koguvara rentaablus ehk aktiva tulu ehk ROA (*return on assets*) on üks sagedamini kasutatavaid suhtarve, mida ettevõtte olukorra hindamisel kasutatakse. Ettevõtte eesmärgiks on varade rentabluse maksimeerimine. Samas kõrge ROA tase võib tähendada varade nappust, sest kui ROA on kõrge ja samal ajal lisandväärtus ja tööviljakus ettevõttes madalad, siis võib see olla kinnituseks sellele, et varade ja tööjõu suhe ei ole optimaalne.

Omakapitali rentaablus ehk ROE (*return on equity*) näitab omanike investeringute tasuvust ja võimaldab otsustada ettevõtte juhtimise efektiivsuse üle. Mida kõrgem on omakapitali rentaablus, seda efektiivsemad on investeringud antud ettevõttesse. Selle hindamisel võib arvestada, et mida kõrgem on see näitaja, seda rohkem kasumit omanike poolt ettevõttesse paigutatud kapital toodab.

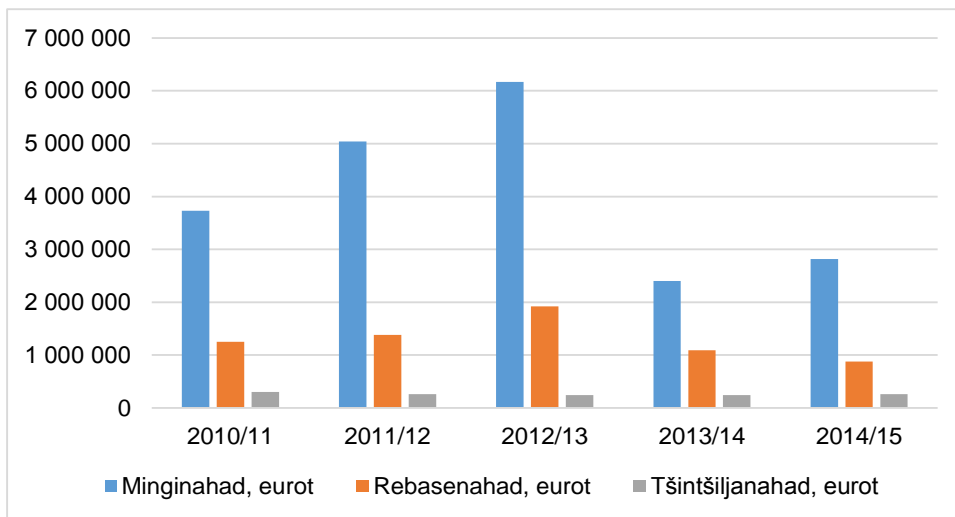
Joonis 10 andmetest saame järeldada, et nii ROA kui ROE olid vaadeldaval perioodil 2011. ja 2012. aastal taime- ja loomakasvatuse tegevusala ettevõtjate tulemustel kõrgseisus. ROA näitaja oli vastavalt 9% ja 7% ning ROE näitaja 16% ja 13%. Aastal 2013 ja 2014 on tulemus oluliselt väiksem. Nii varade kui ka omakapitali rentaablus olid samal ajal karusloomakasvatajatel mõnevõrra erineva muutusega, kus nii ROA kui ROE kõrgseis ilmneb 2013. aastal. ROA näitaja oli 2013. aastal 25% ja ROE näitaja 31%. Karusloomakasvatajate tulemus oli taime- ja loomakasvatajate valdkonna näitajast üle nelja korda suurem. Järgneval 2014. aastal oli karusloomakasvatajate varade rentabluse tulemus sarnaselt müügi- ja teeninduste näitajaga negatiivne. Tulemus näitab, et oluline muutus toimus puhaskasumi genereerimise võimes, mis omakorda võis olla tingitud müügitulust.

Joonis 10. Müügi-, varade ja omakapitali rentaablus perioodil 2010–2014

(Allikas: Äriregister, ettevõtjate majandusaasta aruanded; Statistikaamet. Aruanne EM009: Ettevõtete vara, kohustused ja omakapital tegevusala (EMTAK 2008) järgi; EM001: Ettevõtete tulud, kulud ja kasum. Autori arvutused.)

Võrreldes müügitulu andmeid turustamise andmetega Saga Fursi ja Kopenhagen Fur oksjonitel joonis 11 alusel, siis ilmneb äärmiselt suur tururiski mõju. Karusloomakasvatuse dünaamika ja turustamise andmete alusel on teada, et 2013/14 oli ettevõtjate nahkade müügiarv rekordiline, kuid müügitulus toimus äärmiselt suur muutus minginahkade madala hinna tõttu. Võrreldes perioodi 2012/13 saadi ligikaudu 3,7 mln eurot vähem müügitulu.

Joonis 11. Eesti karusnahatootjate poolt Saga Fursi ja Kopenhagen Fur oksjonitel müüdud karusnahkade koguväärtus aastatel 2011–2015

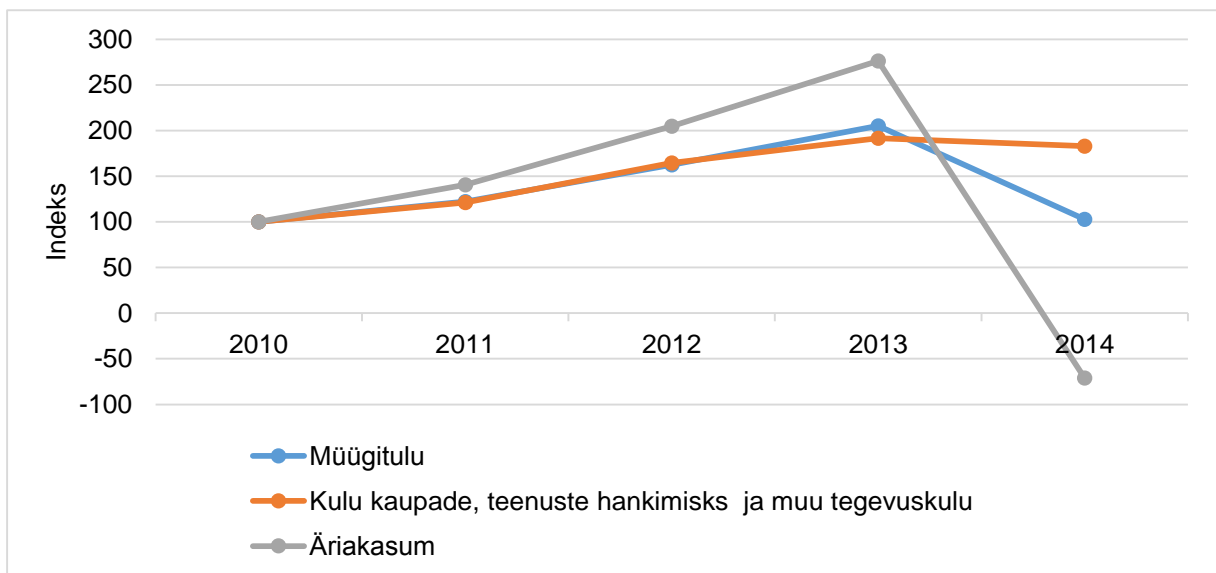
Kokkuvõttena saab järeldada, et perioodil 2010–2013 tegutsesid karusloomakasvatajad äärmiselt tulemuslikult, kuid viimasel vaadeldaval aastal on toimunud madalseisu langemine. Tegemist on tururiski mõjuga.

5. ETTEVÕTJATE JÄTKUSUUTLIKKUS, TOODANGU OMAHIND JA HINNANG MAJANDUSLIKULE AKTIIVSUSELE

5.1. Jätkusuutlikkus

Jätkusuutlikkust peegeldab ettevõtte majandusnäitajatest võime teenida müügitulu, omada piisavalt käibevara ja likviidsust ning teenida ärikasumit.

Analüüsid äriühingute alusel karusloomakasvatajate müügitulu, kulude ja ärikasumi muutumist perioodil 2010–2014, siis ilmneb andmete analüüsi tulemustest stabiilne majandustegevus ja oluline langus 2014. aastal. Aastane müügitulu keskmine kasv on 0,7% aastas (geomeetriline keskmine), kuid seda mõjutab 2014/2013 võrdluses 50% negatiivne muutus. Jättes arvestamata 2014. aasta tulemuse, siis on müügitulu keskmine kasv olnud aastas keskmiselt 27%. 2014. aasta tulemusest sõltub ka äärmiselt suur muutus ärikasumis. Samal ajal ei ole kuludes toimunud olulist muutust ning perioodi jooksul on aastane keskmine kulude muutus olnud 16,3%.

Joonis 12. Müügitulu, kulu ja ärikasumi muutus perioodil 2010–2014. Baasaasta 2010 = 100

(Allikas: Äriregister 7.12.2015, ettevõtjate majandusaasta aruanded)

FIE-de ettevõtlustulu ja -kulu andmed aastate lõikes on väga varieeruvad. Andmed peegeldavad tšintšiljakasvatajate majandustegevuse tulemusi. Kuna tulud kokku saadakse põllumajanduslikust tegevusest ja lisaks muust ettevõtlusest, siis ollakse väga mitmekesise tegevusega. Perioodil 2006–2014 ei ole toimunud põllumajandussaaduste, sh karusloomakasvatuse tulude osas aastas keskmiselt (geomeetriline keskmine) tulude kasvu. Näitaja on perioodi jooksul aasta kohta –4%. Samal ajal on suurenenud igal aastal keskmine ettevõtlustulu 2,8% aasta kohta. Kaupade, teenuste kulude osas on geomeetrilised keskmised aasta kohta vastavalt ettevõtluse suunal 11,1% ja põllumajanduse suunal 1,1%. Samal ajal esineb suur muutuse varieeruvus iga eelneva aastaga võrreldes. FIEde tegevust tuleb kokkuvõtvalt hinnata kui ebastabiilset majandustegevust ja ühtlasi peegeldab tulude ja kulude suurus mikroettevõtlust (tabel 14).

Tabel 14. FIE-dest tšintšiljakasvatajate keskmine tulu ja kulu ettevõtja kohta perioodil 2006–2014, eurot

TULUD	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Keskmine muutus aastas, %
Ettevõtlustulu, eurot	2623	1330	6272	5284	9589	8046	9186	35 696	3273	2,8%
Põllumajanduslik tulu, eurot	24 968	34 635	37 021	15 889	9253	24 974	15 514	18 682	18 064	-4,0%
Muutus eelneva aastaga võrreldes	–	139%	107%	43%	58%	270%	62%	120%	97%	–
KULUD										
Ettevõtluseks kaupade kulu kokku, eurot	1 248	1142	4018	4606	2576	3581	8646	18 439	2891	11,1%
Põllumajandustootmisesse kaupade kulu kokku, eurot	11 735	16 785	22 637	11 318	8023	15 372	11 273	15 823	12 761	1,1%
Muutus eelneva aastaga võrreldes	–	143%	135%	50%	71%	192%	73%	140%	81%	–

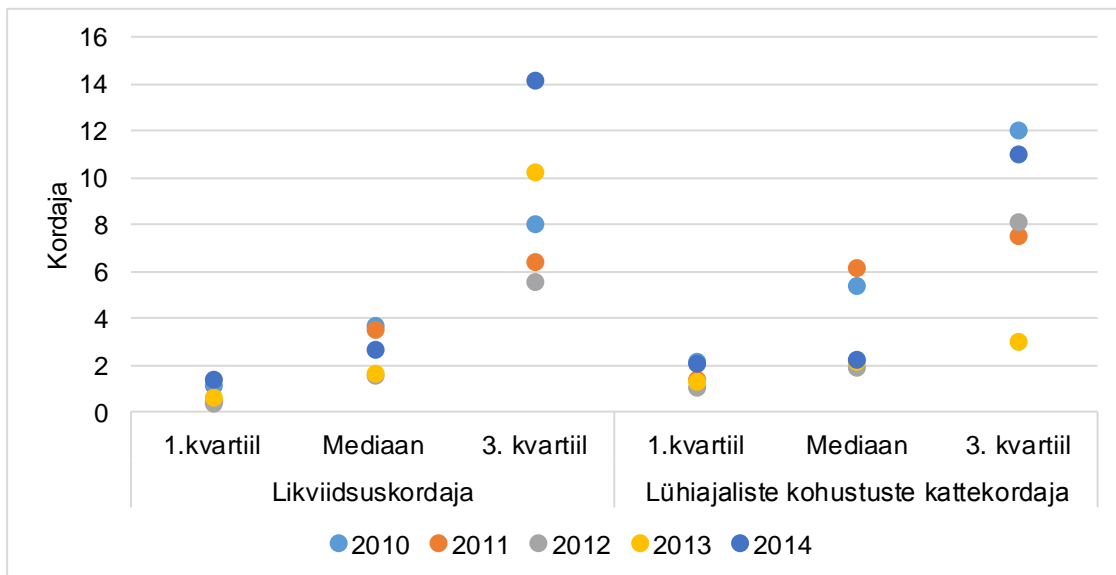
Allikas: MTA tuludeklaratsiooni E vormi agregeeritud andmed. Autori arvutused

Likviidsus ja lühiajalise võlgnevuse katekordaja näitajat on võimalik analüüsida äriühingutele. Siinkohal võtame arvutuse aluseks mediaankeskmised näitajad aastate lõikes, mis peegeldavad karusloomakasvatajate kogumi andmeid paremini, kuna kordajate varieeruvus on suur (likviidsuskordaja standardhälve aastate lõikes on keskmiselt 26,3 ja lühiajalise võlgnevuse katekordajal puhul on keskmiselt 10,0).

Likviidsuskordaja näitab kiiresti rahaks muudetavate käibevarade osa, mis karusloomakasvatajatel on valdavalt väga heal tasemel. 1. kvartiiligrupi näitaja oli 2014. aastal 1,4. Samal ajal mediaan oli 2,7 ja 3. kvartiili gruppi kuuluvate ettevõtjate näitaja sellest oluliselt kõrgem (14,0). Aastate lõikes on olnud kõikide asendikeskmiste gruppide lõikes küllaltki suuri erinevusi, kuid oluliselt on mõjutatud üksnes 1. kvartiiligrupi kuuluvad ettevõtted, kelle näitaja oli 2011. ja 2012. aastal madalal tasemel (joonis 13).

Teiseks maksevõime näitajaks on kasutatud lühiajaliste võlgnevuste katekordajat. Lühiajaliste võlgnevuste katekordaja suhtarvu suurem väärtus näitab ettevõtte maksevõimes väiksemat riski ja seda paremaks saab olukorda ettevõttes hinnata. Kirjanduse andmetel loetakse heaks suhtarvu väärtust üle 1,6; 1,2–1,59 võib lugeda rahuldavaks; 0,9–1,19 mitterahuldavaks ja suhtarvu väärtust alla 0,9 väga nõrgaks. Joonis 13 andmetel oli karusloomakasvatajate 2014. aasta vastav näitaja 1. kvartiili kuuluvatel ettevõtjatel 2,0. Tulemus tähendab, et kõige madalamas kvartiilis paiknevad ettevõtjad saab hinnata väga heal tasemel olevateks. Aastate lõikes on esinenud erinevusi, kuid suuri maksevõime riske ei saa majandusaasta lõpu seisuga esile tuua.

Kokkuvõttena järeldame, et maksevõime on karusloomakasvatajate äriühingute puhul heal tasemel ja suuri finantsriske ei ole võetud. Samuti saab arvestada kõik karusloomakasvatajad jätkusuutlikeks, kuigi karusloomadest saadava tulu ja finantsriske osale lisandub paljudel juhtudel muu ettevõtlus, mida ei olnud võimalik analüüsist välistada.

Joonis 13. Likviidsuskordaja ja lühiajaliste kohustuste kattekordaja keskmised näitajad ettevõtjate kvartiiligruppide lõikes perioodil 2010–2014.

(Allikas: Äriregister 7.12.2015, ettevõtjate majandusaasta aruanded)

Läbiviidud küsitluse käigus uuriti karusloomakasvatuse osakaalu ettevõtetes, mille kohta on esitatud andmed tabelis 15. Tabeli andmeist on näha, et tšintšiljakasvatusega tegutsevad ettevõtted üldiselt kasvatavad tšintšiljakasvatusest saadud müügitulusid kogu ettevõtte müügituludest. Nii moodustas 2007. aastal küsitletud kuues ettevõtetes tšintšiljakasvatusest saadud müügitulu ettevõtte kogutulust keskmiselt ligikaudu 90%, kuid samadel ettevõtetel aastatel 2010–2013 juba keskmiselt 90–99%.

Tabel 15. Tšintšiljakasvatuse müügitulu osakaal ettevõtte kogu müügitulust (%) ajavahemikul 2000–2015. aastal (Küsitlus, n=7)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
n=7														100	100	100
							100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
							37	40	51	80	43	74	75	100	100	100
				100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
			42	69	76	89	90	97	97	97	97	96	98	98	98	46
								100	100	100	100	100	100	100	100	100
keskmine			71	89,7	92	96,3	85,4	89,5	91,3	96,2	89,8	95,3	95,5	99,7	92,3	100
min			42	69	76	89	37	40	51	80	43	74	75	98	46	100
max			100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
esitanud ettevõtjad	1	1	2	3	3	3	5	6	6	6	6	6	6	7	7	6

5.2. Ettevõtete investeeringute struktuur ja mahud

Ettevõttes tehtavad investeeringud on üks olulisemaid komponente konkurentsivõimelise, jätkusuutlikku, loomade heaolu arvestava ning ka keskkonnasäästlikku tootmise tagamiseks. Sealjuures peame oluliseks selgitada, millised tööd ja kulud kaasnevad investeeringutega ning kui oluline on mõista nende olemust.

Valdavalt tuleb mõista investeeringut põhivarasse kui pikaajaliselt ette kavandatud edasise majandustegevuse võimaldamise osa. Tegemist on ettevõtja poolt tehtud otsusega, millele eelnevalt on tehtud eelarvestused ja riskide hindamine. Tootmissektoris arvestatakse investeeringute tegemisel tehnoloogiast tulenevalt vähemalt kolme, aga tavaolukordsed viie aasta perspektiiviga. Sealjuures investeeringute võimekus sõltub nii majanduslikust olukorrast kui ka ettevõtja võimest kaasata laenuvahendeid ja samuti investoreid. Mõlemal juhul on olulisel kohal makrotasandil kehtivad turuolukorra prognoosid ja tegevusvaldkonnaga kaasnevad riskid. Karusloomakasvatamise puhul lisandub suuresti maine ja loomade heaoluga tagamisega kaasnevate riskide hindamine. Enne investeeringut tehtavad tegevused, mille kulu ei tohi alahinnata on järgmised:

- planeeringu koostamine või järgimine;
- projekteerimine või inventari ning seadmete tehniliste parameetrite (sh jooniste) hindamine ja planeerimine;
- erijuhtudel keskkonnamõjude hindamine;
- äriplaani koostamine või täiendamine vastavalt turuolukorrale;
- kapitali eelarvestamine ja tasuvuse hindamine;
- riskide hindamine;
- hinnapakkumiste hankimine ja eelnev konsultatsioon;
- laenuaotluse koostamine või investorite kaasamistegevused.

Alles hoolikalt tehtud ettevalmistavatele tegevustele järgnevalt saab alustada investeeringu elluviimist, mis omakorda võib kujuneda väga pingeliseks. Selle tõttu on uued investeeringud või laienemisotsused strateegilised. Täiendavate investeeringute tegemine mõjutab kindlasti firma kasumlikkust, seetõttu on kapitali eelarvestamine oluline ülesanne. Tuleb lähtuda põhimõttest, et kui pikaajaline investeering on juba tehtud ja kasumlikkust ei teki, siis ei saa seda rahalise kaotusega tühistada. Tehtud investeering on pöördumatu koos tehtud vigadega, mille parandamisega kaasnevad uued kulud ja mõju laieneb kogu ettevõtte äritegevusele. Karusloomakasvatamises võib lugeda muutuvat seadusandlust äärmiselt riskantseks, kus möödarääkivuste tõttu saab tekkida olukord, kus investeering on nõuete suhtes vigadega ja mõjutab oluliselt edasist äritulemust. Kusjuures turuolukorra muutus või tootmisnõuete muutus tegutsevatele ettevõtjatele on kulukam, kui mitmeid kordi suuremate nõuete täitmine alustavatele ettevõtjatele. Alustav ettevõtja saab uue äriplaani ja investeeringu planeerida ning teostada efektiivselt ja omakorda ei teki eelnevast investeeringust tehtud kulude kaotust, mis hakkavad ajalooliselt ettevõtte käekäiku mõjutama.

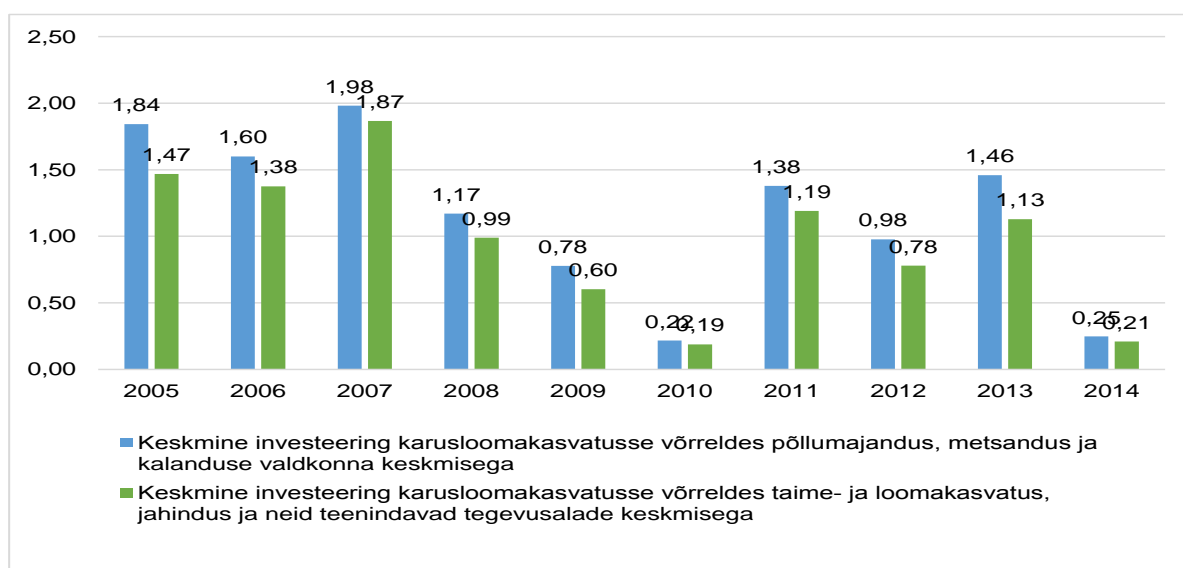
Kokkuvõtvalt ettevõtja teeb investeerimisotsused, et äritegevuses oleksid tulevikuvõimalused, mis peegelduvad konkurentsieelises, tehnoloogia valikus, töökorralduses ning kasumlikkuses. Juhul kui lühiajalisel perioodil on vajalik otsuseid muuta, ei ole ettevõtja tegevus võimalik, sest rahaline kaotus on üldjuhul liiga suur.

Käesoleva uuringu käigus liigitati karusloomakasvatamises tehtavad investeeringud meetoodiliselt põhilisteks põhivara objektideks järgmiselt:

- söödaköök;
- söötmise masinad, jootmise seadmed;
- varjumajad, puurid;
- maa ost;

- nahastamise ehitised;
- toornaha töötlemise masinad;
- tõuloomade ost;
- personali olmeruumid;
- kontori- ja esindusruumid;
- sõnnikuhoidla, heinaküün;
- hoone;
- muud.

Uuringu käigus selgus, et masinate ja seadmete osas ei peeta oluliseks eristada kasvatamise ja naha töötlemise osa. Seega agregeeritakse masinate ja seadmete andmed kokku. Perioodil 2005–2014 on karusloomakasvatuse põhivarasse tehtud olulisel määral investeeringuid, mida saame järeltada põllumajandussektorisse tehtud investeeringute andmetega võrdluse tulemustest (joonis 14). Vaatlusel perioodil ületab keskmine investeering karusloomakasvataja poolt kuuel aastal keskmine investeeringu summa ettevõtja kohta nii põllumajanduse, metsanduse ja kalanduse valdkonnas (suhtarv üle 1,0) kui ka taime- ja loomakasvatuse, jahinduse ja neid teenindavate tegevusalade ettevõtjate keskmine näitajaga võrreldes. Sealjuures on oluline, et perioodil 2011–2013 toimus karusloomakasvatuses olulises mahus investeeringute teostamine, kuid aastal 2014 ei järgnenud olulist aktiivsust. Aastate võrdluses saame järeltada, et karusloomakasvataja keskmine investeering on primaarsektori ettevõtjatega võrreldav.

Joonis 14. Karusloomakasvataja keskmine investeeringu suhtarv põllumajanduse, metsanduse ja kalanduse valdkonna ning taime- ja loomakasvatuse, jahinduse tegevusala ettevõtja keskmine investeeringu alusel.

(Allikas: Küsitus; MTA andmebaas FIE-de E vormi kohta; Statistikaamet EM014: Ettevõtete investeeringud põhivarasse jooksevhindades (seisuga 7.12.2015). Autori arvutused)

Perioodil 2005–2014 on kokku investeeritud karusloomakasvatajate poolt ligikaudu 17,7 mln eurot. Detailsemalt analüüsid investeeringute aktiivsust, siis aastate lõikes eristub tähtsilt kasvatajate puhul perioodi esimene pool ehk aastatel 2005–2010 kõrgem aktiivsus, kuid viimastel aastatel on olnud aktiivsus madal. Mingi- ja rebasekasvatajate puhul eristub periood 2011–2013 ehk viimastel aastatel on toimunud oluline investeeringutegevus (tabel 16).

Tabel 16. Investeeringute jaotus (aktiivsus) aastate lõikes perioodil 2005–2014

Aasta	Tšintšiljafarmid (n=7)			Mingi- ja rebasefarmid (n=2)
	FIE-d ettevõtluse suund*	põllumajandus, sh karusloomakasvatuse suund*	küsitletud ettevõtjad (n=6)	
2005	NA	NA	35,5%	2,5%
2006	3,1%	27,6%	4,1%	6,2%
2007	0,0%	34,8%	9,7%	8,1%
2008	5,6%	26,6%	1,0%	2,4%
2009	1,2%	6,1%	15,3%	2,0%
2010	25,4%	1,2%	10,2%	1,7%
2011	0,2%	2,1%	4,6%	28,1%
2012	0,4%	0,4%	4,9%	18,2%
2013	62,7%	0,4%	6,0%	26,8%
2014	1,3%	0,8%	7,4%	3,8%

Allikas: Küsitlus, *MTA andmed

Kiskjaliste karusloomade kasvatajate investeeringute jaotuse andmed on esitatud tabelis 17. Tulemusi mõjutab oluliselt AS Balti Karusnahk investeeringute maht. On näha, et kiskjalisi karusloomi (mingid, rebased) pidavates ettevõtetes on peamised investeeringud ajavahemikul 2005–2014 seotud söödaköögi, söötmise masinate, toornaha töötlemise seadmete ja varjumajade, puuride ehitusega (kokku ca 5 miljonit eurot). Järelikult on ettevõtja tegelenud otsustavalt tootmise kaasajastamisega toornahkade kvaliteedi tõstmiseks. Kuna kaasaegsem söödaköök võimaldab kvaliteetsemat sööta valmistada, siis võib öelda, et suurettevõte on tegelenud ka loomade heaolu tõstmisega, sest parem sööt kindlustab ka loomade parema heaolu. Seda kinnitavad ka investeeringud puuride ja varjumajade rekonstrueerimisse (1,6 miljonit eurot 2005–2014). Märgitud investeeringuobjektide summa osatähtsus kogusummast on vahemikus 18–20% ehk kokku 57%.

Tabel 17. Investeeringud põhivarasse ja nende struktuur tegutsevates kiskjalisi karusloomi (mingid, rebased) pidavates ettevõtetes (n=2) ajavahemikul 2005–2014

Nimetus	Investeeringud kokku 2005–2014, €	Investeeringute struktuur, %
Söödaköök	1 790 558	20,2
Söötmise masinad, jootmise ja toornaha töötlemise seadmed	1 664 494	18,8
Varjumajad, puurid	1 612 124	18,2
Maa ost	100 696	1,1
Nahastamise ehitised	238 197	2,7
Tõuloomade ost	586 841	6,6
Personali olmeruumid	56 000	0,6
Kontori- ja esindusruumid	10 000	0,1
Sõnnikuhoidla, heinaküün	275 000	3,1
Muud*	2 542 812	28,6
Kokku	8 876 722	100

* Karusloomakasvatusega seotud hoonete soetamine, söötmisega seotud ehitised, seadmed, masinaehitus, mingifarmi tarad jms

Olulisel kohal on olnud ka investeeringud tõuloomade ostmiseks (osakaal 6% kogusummast), millele omakorda järgneb investeeringu summa sõnnikuhoidla ja heinaküüni (3%) ning nahastamise ehitiste otstarbeks (3%). Ilmselt ei ole investeeringud tõuloomade ostmiseks olnud piisavad, sest Eestis toodetud mingi- ja rebasenahkade keskmised hinnad on olnud viimasel viieteistkümnel aastal (2000–2015) ligikaudu 19% võrra madalamad võrreldes Saga Furs OY ja Soome tootjate keskmiste hindadega (p. 3.1 ja 3.2).

Tšintšiljakasvatavate investeeringud on mõnevõrra kitsama objektide loeteluga, kuid ka näriliste karusloomade puhul on põhilised investeeringud tehtud puuride (24%) ja kasvatushoonete (24%) jaoks. Väga olulisel kohal on investeeringu summa tõuloomade ostmiseks (19% osakaaluga) ja söötmise ning jootmise seadmetesse. Tšintšiljade kasvatushoonete puhul eristuvad investeeringud ventilatsiooniseadmetesse (ligikaudu 12%) (tabel 18).

Tabel 18. Investeeringud põhivarasse ja nende struktuur küsitlusele vastanud tšintšiljafarmide alusel ajavahemikul 2005–2014

Nimetus	Investeeringud kokku 2005–2015, €	Investeeringute struktuur, %	Vastanute arv
Hoone	4390	11,3	1
Puurid	9333	24,0	3
Söötmise-, jootmise seadmed	2206	5,7	3
Tõuloomade ost	7382	19,0	5
Ventilatsiooniseadmed	4750	12,2	2
Muud	10 804	27,8	2
Kokku	38 865	100,0	

Tehtud investeeringud ja põhivara moodustavad lisaks teenitavale rahavoole olulise osa ettevõtte väärtusest (turuhind ettevõtte müügi korral). Tuleb arvestada, et riikliku sekkumisega ettevõtlusesse hakkab moonduma ja saab oluliselt mõjutatud ettevõtete väärtus. Kuna ettevõtjad on olnud piisavalt aktiivsed ja investerinud ettevõtte väärtuse hoidmiseks, siis seda peab arvestama riikliku sekkumise korral.

5.3. Toodangu omahind

Ettevõtte jätkusuutlikkust ja kasumi teenimise võimet peegeldab kõige täpsemalt toodangu omahind. Toodangu omahinda loetakse ärisaladuseks, mille tõttu ei ole võimalik absoluutnumbreid esitada. Küsitluse tulemusel saadud andmete põhjal on võimalik selgitada olulise täpsusega omahinna kujunemist ja võimalikke hinnavaheikke. Omahinna leidmiseks on vajalik kaardistada kululiigid ja seejärel pidada vastavat raamatupidamislikku arvestust või teha andmekogumise jaoks ümberarvestus.

Muutuv- ja püsikulude kaardistamiseks koostati alustabel, mille järgi on võimalik jaotada ja hinnata kulude osakaalu. Koostatud ja andmete analüüsi tulemusega leitud kulujaotus mingi- ja rebasekasvatuse omahinna aluste peegeldamiseks on esitatud tabelis 19. Kiskjaliste karusloomade nahalooma omahinna ehk karusnaha omahinnast moodustavad muutuvkulud üle 58% ja püsikulud 41%. Püsikuludeks on tööjõukulu ja amortisatsioon, sest teiste kulude arvestust detailsemalt ei peeta ning neid ei ole võimalik eristada. Muutuvkuludest 44% moodustab söödakulu, millest saame järeldada, et söödakulu ning püsikuludest tööjõukulu mõjutavad kõige enam omahinda. Kuna püsikuludest olulisel kohal on hoonete amortisatsioon, siis uute investeeringute lisandumisel võib suurendada oluliselt omahinnas amortisatsiooni kulukomponent. Jooksva remondi või renoveerimise andmed 2014. aasta kulutustes ei kajastunud, kuid need kulud võivad esineda sõltuvalt aastasest vajadusest.

Tabel 19. Muutuv- ja püsikulude jaotus kiskjaliste karusloomade kasvatamisel (Allikas: Küsitlus, n=1)

2014	Koguse osatähtsus, %	Maksumuse osatähtsus, %	Omahinna muutuv- ja püsikulude jaotus, %
1. Söödakulu			44,1%
1.1. Kala ja -jätmed (kilu, räim, lõhe, koha)	17,9%	19,4%	
1.2. Kanajätmed	51,8%	43,3%	
1.6. Sea subproduktid	5,4%	6,2%	
1.7. Muud lihatööstuse jätmed	2,3%	2,6%	
1.8. Karusloomakorjused	2,8%	0,0%	
1.9. Teravili	12,0%	8,0%	
1.10. Taimsed ja muud õlid	0,04%	0,2%	
1.11. Proteiini kontsentraadid	6,3%	17,0%	
1.12. Vitamiinid	0,0%	3,1%	
1.13. Mineraalsöödad	7,1%	6,1%	
1.15. Söödakulu kokku	100,0%	100,0%	
2. Seemendus*	-	0,0%	
3. Karja kontroll*	-	0,0%	
4. Veterinaarteenindus	-	39,6%	
5. Elekter	-	36,0%	
6. Muud muutuvkulud	-	24,4%	
Muutuvkulud kokku	-	100,0%	58,5%
7. Tööjõukulud	-	72,8%	41,5%
8. Amortisatsioon	-	23,9%	
9. Ehitiste hooldus ja remont, v.a nahastamise ehitised	-	-	
10. Masinate ja seadmete hooldus ja remont, v.a nahastamise seadmed	-	-	
11. Kindlustus	-	-	
12. Üldkulud	-	3,3%	
13. Püsikulud kokku	-	100,0%	
Tootmiskulud kokku	-	100,0%	
14. Kaasneva toodangu väärtus (poeg)	-	-	-
15. Kõrvaltoodangu väärtus (sõnnik)	-	-	-

*Andmeid eraldi ei arvestada, sisalduvad Tööjõukulude real 7

Allikas: Küsitlus

Tšintšiljakasvatuse omahinda mõjutavad kulukomponendid on küllaltki erinevad võrreldes kiskjaliste karusloomade kasvatamise kuludega. Tšintšiljad vajavad süüa ja elukeskkonna komponentidena jõusööda graanuleid, heina, mineraalsöödasegu, vett ja liiva. Selle tõttu on söötmise ja pidamise muutuvkulud võrdlemisi lihtsad, kuid samal ajal moodustavad karuslooma omahinnast ligikaudu 57% (tabel 20). Söödakulu osakaal on sh 36%, mis on kaheksa protsendipunkti võrra väiksem kui kiskjaliste karusloomade kasvatamisel. Põhitoodangu omahinnast ülejäänud osa ehk ligikaudu 43% moodustavad püsikulud. Püsikuludest suurima osa moodustavad üldkulud (26%), millele järgnevad palga- (25%) ja amortisatsioonikulu (21%). Kaasneva toodangu väärtus moodustab tootmiskuludest ligikaudu 10%, milleks on pojad noorloomadena. Nahastamise ja esmatöötlemise kuludest oli võimalik küsitlusele vastanud tootjatel eristada muutuvkulud, kuid püsikulude osa, kuhu kuuluvad palgakulu, amortisatsioon, remondikulu ja muu üldkulu, ei olnud võimalik piisava täpsusega eristada. Nahkade esmatöötlemisel ja turustamisel moodustab valdava osa oksjonikeskuse teenustasu, mis moodustab 80% muutuvkuludest. Olulisel kohal on elektrikulu (11%) ja kindlasti võiks eeldada püsikuludest tööjõukulu olemasolu, kui vastav arvestus oleks tootjatel olemas.

Tabel 20. Muutuv- ja püsikulude jaotus tähtsimate kasvatamisel (Allikas: Küsitlus, n=7)

2014	Koguse osatähtsus, %	Maksumuse osatähtsus, %	Omahinna muutuv- ja püsikulude jaotus, %	
1. Söödakulu			36,0%	
1.1. Segajõusööt	70,1%	91,6%		
1.2. Hein	26,7%	4,5%		
1.3. Liiv	3,2%	5,4%		
1.4. Muud söödad	0,0%	5,0%		
Söödakulu kokku	100,0%	100,0%		
2. Aretuskulud, karja kontroll	-	23,9%	20,9%	
3. Karja kontroll	-	0,0%		
4. Veterinaarteenindus	-	1,2%		
5. Elekter	-	49,3%		
6. Muud muutuvkulud	-	70,3%		
Muutuvkulud kokku	-	100,0%		56,9%
7. Tööjõukulud	-	25,0%	43,1%	
8. Amortisatsioon	-	21,0%		
9. Ehitiste hooldus ja remont, v.a nahastamise ehitised	-	18,9%		
10. Masinate ja seadmete hooldus ja remont, v.a nahastamise seadmed	-	5,3%		
11. Kindlustus	-	4,0%		
12. Üldkulud	-	26,2%		
13. Püsikulud kokku	-	100,0%		
Tootmiskulud kokku	-	100,0%		
14. Kaasneva toodangu väärtus (poeg)	-	-10,1%	-10,10%	
15. Kõrvaltoodangu väärtus (sõnnik)	-	-		
16. Põhitoodangu kulud		100,0%	89,9%	
Esmatöötlemine ja turustamine	-		-	
1. Liiv	-	2,1%	-	
2. Oksjonikeskuse teenuse hind kokku	-	80,0%	-	
3. Nahkade transporditasu oksjonile	-	3,3%	-	
4. Elekter	-	11,0%	-	
5. Jäätmete utiliseerimine	-	0,1%	-	
6. Muud muutuvkulud	-	3,6%	-	
Muutuvkulud kokku	-	100%	-	
Püsikulud kokku	-	-	-	

6. KÜSITLUSE TULEMUSED

Et teada saada Eesti karusloomakasvatuse konkurentsivõime, maaressursi, turustamise, arengut pidurdanud tegurite osakaalu jt küsimusi korraldati karusloomakasvatavate küsitlus. Küsitlus saadeti teadaolevatele tegutsevatele ja tegevuse lõpetanud ettevõtetele, kelle kontaktandmed õnnestus välja selgitada Eesti Karusloomakasvatavate Aretusühingu kaasabil. Küsimustik saadeti välja e-kirja teel kiskjaliste karusloomade kasvatavatele ja tšintšiljakasvatavatele 17. ja 18. novembril 2015. aastal. Saadetud e-kiri sisaldas linki Google Forms abil koostatud ankeetküsitlusele. Ankeetküsitlusele sai vastata veebikeskkonnas. Kiskjaliste karusloomade kasvatavatele saadeti välja kokku 10 e-kirja, neist 4 tegutsevatele ettevõtetele ja 6 lõpetanud ettevõtetele. Ankeetküsitlustele vastas 3 tegutsevat kiskjalisi karusloomi kasvatavat ettevõtet ning 2 tegevuse lõpetanud. Tšintšiljakasvatavatele saadeti välja 59 e-kirja, sh 43 tegutsevate ja 16 tegevuse lõpetanud ettevõtetele. Ankeetküsitlustele vastas 11 tegutsevat tšintšiljakasvatavat, lõpetanud ettevõtetest keegi ei vastanud.

6.1. Konkurentsivõime

Tabeli 21 andmeist on näha, et Eesti karusloomakasvatuse konkurentsivõimet hinnati nii Eesti loomakasvatuse sektoris, kui Euroopa Liidus ja väljaspool Euroopa Liitu enamike vastanute poolt väga heaks või rahuldavaks kõikidel ajaperioodidel (kuni 3 aastat tagasi, käesoleval hetkel ja ka 5 aasta pärast).

Tabel 21. Eesti karusloomakasvatuse konkurentsivõime karusloomakasvatavate hinnangul

		3 väga hea		2 rahuldav		1 halb	
		vastuseid	%	vastuseid	%	vastuseid	%
Kiskjaliste karusloomade kasvatavad							
Eesti loomakasvatuse sektoris	kuni 3 aastat tagasi	4	80,0			1	20,0
	käesoleval hetkel	3	60,0	1	20,0	1	20,0
	5 aasta pärast	3	60,0	1	20,0	1	20,0
Eesti karusloomakasvatuse konkurentsivõime Euroopa Liidus	kuni 3 aastat tagasi	2	40,0	2	40,0	1	20,0
	käesoleval hetkel	2	40,0	2	40,0	1	20,0
	5 aasta pärast	3	60,0	1	20,0	1	20,0
Eesti konkurentsivõime väljaspool Euroopa Liitu	kuni 3 aastat tagasi	4	80,0			1	20,0
	käesoleval hetkel	3	60,0	1	20,0	1	20,0
	5 aasta pärast	3	60,0	1	20,0	1	20,0
Tšintšiljakasvatavad							
Eesti loomakasvatuse sektoris	kuni 3 aastat tagasi	6	54,5	3	27,3	2	18,2
	käesoleval hetkel	6	54,5	3	27,3	2	18,2
	5 aasta pärast	5	45,5	4	36,4	2	18,2
Eesti karusloomakasvatuse konkurentsivõime Euroopa Liidus	kuni 3 aastat tagasi	6	54,5	5	45,5		
	käesoleval hetkel	6	54,5	5	45,5		
	5 aasta pärast	5	45,5	5	45,5	1	9,1
Eesti karusloomakasvatuse konkurentsivõime väljaspool Euroopa Liitu	kuni 3 aastat tagasi	2	28,6	4	57,1	1	14,3
	käesoleval hetkel	1	14,3	5	71,4	1	14,3
	5 aasta pärast	1	14,3	5	71,4	1	14,3
Karusloomakasvatavad kokku							
Eesti loomakasvatuse sektoris	kuni 3 aastat tagasi	10	62,5	3	18,8	3	18,8
	käesoleval hetkel	9	56,3	4	25,0	3	18,8
	5 aasta pärast	8	50,0	5	31,3	3	18,8
Eesti karusloomakasvatuse konkurentsivõime Euroopa Liidus	kuni 3 aastat tagasi	8	50,0	7	43,8	1	6,3
	käesoleval hetkel	8	50,0	7	43,8	1	6,3
	5 aasta pärast	8	50,0	6	37,5	2	12,5
Eesti karusloomakasvatuse konkurentsivõime väljaspool Euroopa Liitu	kuni 3 aastat tagasi	6	37,5	4	25,0	2	12,5
	käesoleval hetkel	4	25,0	6	37,5	2	12,5
	5 aasta pärast	4	25,0	6	37,5	2	12,5

Samal ajal hindas Eesti karusloomakasvatuse konkurentsivõimet halvaks vaid 6–18,8% vastanutest. Kiskjaliste karusloomade kasvatajate ja tšintšiljakasvatajate arvates Eesti konkurentsivõimes võrreldes Eesti loomakasvatuse sektori, Euroopa ja muu maailma karusloomakasvatusega suuri erinevusi ei olnud.

6.2. Maaressurss

Tabeli 22 andmeist on näha, et karusloomakasvatajate arvates (nii kiskjaliste karusloomade kasvatajate kui ka tšintšiljakasvatajate) ei ole ajavahemikul 2000–2014 ega 2015. aastal olemasolev maaressurss piiranud toornahkade tootmise kasvu ning kiskjaliste karusloomade kasvatajatel on olnud tegutsemise ajal piisav kogus maad sõnniku käitlemiseks. Vaid 20% kiskjaliste karusloomade kasvatajatest vastasid küsimusele, kas maaressurss piiras või piirab toornahkade tootmise kasvu "neutraalne/pole kindel" vastusega. Kuna tšintšiljakasvatusest tulev sõnniku hulk on minimaalne, siis küsimust maaressursi piisavuse kohta sõnniku käitlemiseks tšintšiljakasvatajatele ei esitatud.

Tabel 22. Maaressurss

	1 ei nõustu üldse		2 pigem ei nõustu		3 pole kindel / neutraalne		4 pigem nõustun		5 nõustun täielikult	
	vastuseid	%	vastuseid	%	vastuseid	%	vastuseid	%	vastuseid	%
Kiskjaliste karusloomade kasvatajad										
2000–2014 kasutusel olnud maaressurss piiras toornahkade tootmise kasvu ^{1,2}	3	60,0	1	20,0	1	20,0				
2015. aastal olemasolev maaressurss piiras toornahkade tootmise kasvu	2	66,7	1	33,3						
Kas Teie ettevõttes on/oli tegutsemise ajal piisav maaressurss sõnnikukäitlemiseks? ^{3,4,5}			1	20,0			1	20,0	3	60,0
Tšintšiljakasvatajad										
2000–2014 kasutusel olnud maaressurss piiras toornahkade tootmise kasvu ^{6,7,8,9}	8	80,0			2	20,0				
2015. aastal olemasolev maaressurss piiras toornahkade tootmise kasvu	9	81,8			2	18,2				
Karusloomakasvatajad kokku										
2000–2014 kasutusel olnud maaressurss piiras toornahkade tootmise kasvu	11	73,3	1	6,7	3	20,0				
2015. aastal olemasolev maaressurss piiras toornahkade tootmise kasvu	11	78,6	1	7,1	2	14,3				
Kas Teie ettevõttes on/oli tegutsemise ajal piisav maaressurss sõnniku käitlemiseks?			1	20,0			1	20,0	3	60,0

Alljärgnevatest vastanute kommentaaridest on näha, et karusloomakasvatus (eriti just tšintšiljakasvatus, aga ka mingi- ja rebasekasvatus) sobib nendele ettevõtjatele, kellel maad on vähe ning selgus, et tegutsemise ajal on ettevõtetel olnud piisav hulk maad sõnniku käitlemiseks. Maaressursi vähesus ei ole olnud teguriks, mis toornahkade tootmise kasvu Eesti karusloomakasvatuses oleks piiranud.

Kommentaariid:

¹ Maa poolest võiks lisada kasvatusesele mahtu väga palju, aga oleme võtnud suunaks jääda väikefarmiks kasvatada tootmist kuni 150 põhikarjaloomani ~10 aasta jooksul. Propageerida seda ala just neile ettevõtlikele inimestele, kel puuduvad suured maaressursid. Karusloomade kasvatuse võimaluse maaelu elavdada.

² Tootmise kasvu piirab poliitiline vastuseis ja kodanike teadmatuse antud valdkonnas. Maaressursse on Eestis piisavalt, asustustihedus on üks Euroopa madalamaid.

³ Karusloomakasvatuse sõnnik on hea väetis ning põllumehed võtavad seda hea meelega vastu.

⁴ Jäi farmi territooriumile

⁵ Oma väheste loomade arvu kohalt pole tundnud probleemi sõnniku käitlemisel ebapiisava maaressursi poolelt. Pigem olen küsimuse ees tehniliste küsimustega. Masinapark pole jõudnud järgi muule arengule.

⁶ Tšintšiljakasvatuse on valdkond, mis sobib just taludele, kus põllumaad on minimaalselt. Selliseid majapidamisi, kus krundi suurus oli väike, aga maja juurde ehitati kindlasti ka väike abihoone, tekkis kolhooside/sovhooside ajal massiliselt. Nendes majapidamistes hetkel elavatele inimestele on tšintšiljakasvatuse ideaalne tegevusvaldkond sissetulekute suurendamiseks ja eluga toimetulekuks maal.

⁷ Maad vajab karusloomade pidamine minimaalselt võrrelduna teiste põllumajanduse harudega.

⁸ Tšintšiljakasvatuse ei vaja maa olemasolu, seepärast saab sellega tegeleda ka inimene, kellel ei olegi maad.

⁹ Söödaks kuluva heina ca 500 kg aastas saan kohalikult veisekasvatajalt, jõusööta impordin Taanist.

6.3. Karusnahkade turustamine

Karusnahkade turustamise osas küsitleti kiskjaliste karusloomade kasvatajaid ja tšintšiljakasvatajaid, millistele oksjonikeskustele tootjad toornahku realiseerivad ja kui soodsaks Eesti karusloomakasvatusele peavad kasvatajad Saga Furs OY ja Kopenhagen Fur oksjonikeskuste asukohta. Samuti uurisime toodangu turustuskanaleid (hulgimüük vahendajale, müük oksjonitel, müük koosnerifirmadele, muu).

Selgus, et Eesti mingi- ja rebasenahkade tootjad on orienteerunud toornahkade realiseerimisel Saga Furs OY oksjonile ja Eesti tšintšiljakasvatajad vaid Kopenhagen Fur oksjonile. Kiskjalisi karusloomi kasvatav suurettevõtte realiseerib toodetud mingi- ja rebasenahkadest ligikaudu 98% osas otse oksjonile ning vaid 2% toodetud nahkadest vahendajale. Kuna kaks teist kiskjalisi karusloomi kasvatavat ettevõtet olid alustavad ettevõtted, siis nemad nahku oksjonil ei ole veel jõudnud müüa. Üks neist vastas, et nendel nahkade müügi ajal puudub ja teine ettevõtte vastas, et toodetud nahkadest 25% on veel laos, 50% müüdnud lõpptarbijale ja 25% koosnerifirmale. Lõpetanud ettevõtete vastustes öeldi, et oksjonil realiseeriti 90–100% toodetud nahkadest.

Ka vastanud tšintšiljakasvatajate teatel realiseeriti 97,5% ulatuses toodetud nahkadest oksjonitel ja 2,5% ulatuses teisele tootjale/ettevõttele. Sealjuures selgus, et oksjonitele ei turustata praaknahku (näritud karv), defektidega nahku ja haigestunud loomade nahku, mida kasutatakse oma tarbeks.

Kiskjaliste karusloomade kasvatajad leidsid, et Saga Furs OY oksjonikeskuse asukoht Helsingis on ülimalt soodne Eesti kasvatajatele (tabel 23), sest Eesti paikneb geograafiliselt lähedal ning see on eelis isegi Soome tootjate ees. Soome karusloomakasvatuse piirkond (Uusikaarlepyy) asub Helsingist ca 500 km kaugusel. Kõik vastanutest (5 vastanut) pidasid Saga Furs oksjonikeskuse asukohta Eesti karusloomakasvatusele soodsaks, sest "nõustun täielikult" või "pigem nõustun" vastuseid anti vastavalt 80% ja 20% vastanutest (tabel 23). Kopenhagen Fur asukohta ei pidanud kiskjaliste karusloomade kasvatajad nii soodsaks, sest 40% vastanutest nõustus sellega täielikult, 40% pigem nõustus ja 20% jäi neutraalsele seisukohale.

Tšintšiljakasvatatajad eelistasid kindlalt Kopenhagen Fur oksjonikeskust võrreldes Saga Furs OY oksjonikeskusega. Tšintšiljakasvatatajatest pidas Kopenhagen Fur oksjonikeskuse asukohta Eesti karusloomakasvatusele soodsaks (64% vastanutest nõustusid selle küsimusega täielikult, 18% vastanutest pigem nõustus ja 18% polnud selles kindlad) (tabel 23). Saga Furs OY oksjonikeskuse asukohta Helsingis pidas Eesti karusloomakasvatusele soodsaks tunduvalt vähem kasvatatajaid (pigem nõustus 20% vastanutest, 60% polnud selles kindlad ja 20% vastanutest ei nõustunud sellega üldse).

Tabel 23. Karusnahkade turustamine

	1 ei nõustu üldse		2 pigem ei nõustu		3 pole kindel / neutraalne		4 pigem nõustun		5 nõustun täielikult	
	vastuseid	%	vastuseid	%	vastuseid	%	vastuseid	%	vastuseid	%
Kiskjaliste karusloomade kasvatatajad										
Kas peate Saga Furs oksjonikeskuse asukohta Helsingis Eesti karusloomakasvatusele soodsaks? ^{1, 2, 3, 4}							1	20	4	80
Kas peate Kopenhagen Fur oksjonikeskuse asukohta Kopenhagensis Eesti karusloomakasvatusele soodsaks? ^{5, 6, 7, 8}					1	20	2	40	2	40
Tšintšiljakasvatatajad										
Kas peate Saga Furs oksjonikeskuse asukohta Helsingis Eesti karusloomakasvatusele soodsaks? ⁹	1	20			3	60	1	20		
Kas peate Kopenhagen Fur oksjonikeskuse asukohta Kopenhagensis Eesti karusloomakasvatusele soodsaks? ^{10, 11, 12, 13, 14}					2	18	2	18	7	64
Karusloomakasvatatajad kokku										
Kas peate Saga Furs oksjonikeskuse asukohta Helsingis Eesti karusloomakasvatusele soodsaks?	1	10,0			3	30,0	2	20,0	4	40,0
Kas peate Kopenhagen Fur oksjonikeskuse asukohta Kopenhagensis Eesti karusloomakasvatusele soodsaks?					3	18,8	4	25,0	9	56,3

Kommentaariid vastanutelt karusnahkade turustamise kohta

¹ Eesti jaoks ideaalne! Kui võrrelda Soome põhilise kasvatuspiirkonnaga, siis oleme justkui värvate kõrval, vaid üle Soome lahe. Soomlaste kasvatuspiirkond jääb ikkagi ~500 km kaugusele. Hea lähedal saata nahku ja minna ka vaatama oksjonite läbiviimist.

² Asub lähedal, isegi lähemal kui Soome karusloomakasvatuse piirkonnale.

³ Saga Furs on tõepoolest meile lähedal. Ajalooliselt varajasem koostöö Eesti kasvatatajatega. Tõenäoliselt ei valmistaks see raskusi, kui oksjonikeskus asuks ~1000 km kaugemal. Tänapäeval toimuvad paljud tehingud online ning tooted liiguvad nagnii teisele poole maailma.

⁴ Ainuke koht kuhu müüa.

⁵ Kuna transpordi osakaal on naha hinnas väike, siis teatud olukordades on mõistlik ka seal müüa.

⁶ Kopenhaageni oksjonikeskuses on suurem osakaal minginahkade müügil, mida meie ei tooda. Meil puudub kokkupuude selle oksjonikeskusega. Vahemaa ei ole takistuseks.

⁷ Kopenhaageni oksjonikeskus tegeleb väikeloomadega. Nende nahkade lähetus on lihtne ka posti teel, erinevalt rebase nahkadest on teiste karusloomade nahad ikkagi väiksemahulised.

⁸ Saatmine kulukas

⁹ Ei kasuta Helsingi oksjonit, ei oska kommeneerida Ei oska midagi öelda, pole selle asutusega kunagi tegemist teinud. Ei müü sellel oksjonil Ei müü oma toodangut Helsingis. Ei puutu sellega kokku. Ei kasuta Saga Furs oksjonikeskuse teenuseid. Pole seal turustanud

¹⁰ Olen Kopenhaageni oksjonikeskuse (Kopenhagen Fur) liige. Puhastatud ja kuivatatud toornahad saadan 5 korda aastas postipakiga sinna, kus need vastava tasu eest pargitakse, sorteeritakse ja müüakse 5 korda aastas toimuvatel oksjonitel. Müügist saadud tulu laekub pangakontole. Mugav.

¹¹ Tootmise käigus tekib ca 5% praaknahku, mille müügist saadav tulu oksjonil ei kata müügikulu.

¹² Kõik oksjonil müüdid nahad pargitakse oksjonikeskuses. Nõudlus ületab pakkumise.

¹³ Pole mujal turustanud. Mugav ja lihtne asjaajamine, äärmine korrektsus ja vastutulelikkus Kopenhagen Furi teenindajate poolt. Kuna suhtlemine Kopenhaageni oksjonikeskusega toimub interneti ja posti teel, ei oma asukoht mingit tähtsust.

¹⁴ Aastatega välja kujunenud tihe koostöö. Väga hea ja oskuslik teenindus. Asukoht ei ole määrav. Seoses müügiga ei ole vajadust oksjonikeskuses käia rohkem kui iga paari aasta järel nahkade hindamist õppimas Edukalt saab suhelda elektronkirjaga, vajalikud analüüsid on kättesaadavad oksjonikeskuse kodulehel, raha laekub pangaarvele. Süsteem toimib plaanijärgselt ja ülihästi. Tuntud asukoht.

6.4. Eesti karusloomakasvatuse ettevõtete arengut makrotasandil pidurdanud olulisemaid probleeme ja takistused

Uurimisprojekti liikmete poolt määratleti Eesti karusloomakasvatuse ettevõtete arengut makrotasandil pidurdanud võimalikud olulisemad probleemid ja takistused ja paluti kasvatajatel hinnata nende probleemide olulisust (hindamisskaala 1–5, kus 1 – ei nõustu; 2– pigem ei nõustu; 3 – pole kindel/neutraalne; 4 – pigem nõustun; 5 – nõustun täielikult).

Kokkuvõtavad andmed mingi- ja rebasekasvatavate ning tšintšiljakasvatavate kaupa ja karusloomakasvatavate kokku on esitatud tabelis 24 ning graafiliselt joonisel 15 ja 16.

Neist andmetest on näha, et karusloomakasvatavate kokku pidasid makrotasandil konkurentsituul kõige olulisemaks piduriks rahaliste toetuste mittekättesaadavust (keskmiselt 4,3 p), seejärel Eesti ettevõtjate rahaliste vahendite nappust (keskmiselt 3,4 p) ning ettevõtjate tagasihoidlikku omavahelist koostööd ja nõrka lobitööd siseriiklikul tasandil (keskmiselt 3,2 p). Arengut ei ole takistanud vähene nõudlus toornahkade järele (1,8 p) ja suutmatuse kiirelt reageerida turu nõudmistele (2,0). Kiskjaliste karusloomade kasvatajate arvates ei ole Eesti ettevõtjate rahaliste vahendite nappus (lisa 19) olnud arengut pidurdavaks teguriks (2,8 p), küll on seda oluliseks pidanud tšintšiljakasvatavate (lisa 19), sest nende arvates on selle teguri osakaal oluline (3,7 p). Mingi- ja rebasekasvatavatele on olnud laenu raha kättesaadavus piiratud (4,2 p), kuid tšintšiljakasvatavate seda nii oluliseks ei pidanud (2,6 p). Mingi- ja rebasekasvatavate arvates on ettevõtjate omavaheline koostöö ja lobitöö riiklikul tasandil olnud nõrgem (olulisus 3,8 p) kui tšintšiljakasvatavate arvates.

Eesti karusloomakasvatuse ettevõtetele (nii karusloomakasvatavate kokku, kui ka kiskjaliste karusloomade kasvatajad ja tšintšiljakasvatavate eraldi) investeerimist takistanud tegurite seas peeti kõige olulisemaks nii välis- kui siseinvestorite huvi puudumist riigi karusloomakasvatuse mittesoosiva poliitika tõttu (vastavalt 4,0; 5 ja 3,5 p) ja investorite huvi puudumist loomaõiguslaste poolt korraldatud ürituste ja propaganda tõttu (vastavalt 4,1; 4,4 ja 4,0 p). Teised tegurid karusloomakasvatuse mitteinvesteerimisel (piiravad seadusandlike aktid, omavalitsuste mittesoosiv suhtumine, karusloomakasvatusega kaasnev suur investeerimisrisk, kehtivate keskkonnakaitse nõuete rangus) ei olnud küsitletute hulgas üldiselt nii olulised. Küll pidasid mingi- ja rebasekasvatavate vähese investeerimise huvi põhjuseks ka omavalitsuste mittesoosivat suhtumist ning suurt investeerimisriski (tabel 24, lisa 20).

Tabel 24. Eesti karusloomakasvatuse ettevõtete arengut makrotasandil pidurdanud olulisemaid probleeme ja takistused (hindamisskaala 1–5, kus 1 – ei nõustu; 2–pigem ei nõustu; 3 – pole kindel/neutraalne; 4 – pigem nõustun; 5 – nõustun täielikult; *)

Nimetused	Kiskjalised				Tšintšiljad				Karusloomad kokku			
	keskmine, $\bar{x}$ *	min	max	n	keskmine, $\bar{x}$ *	min	max	n	keskmine, $\bar{x}$ *	min	max	n
Eesti ettevõtjate rahaliste vahendite nappus	2,8	1	5	5	3,7	2	4	10	3,4	1	5	15
Rahaliste toetuste mittekättesaadavus	4,2	2	5	5	4,3	2	5	11	4,3	2	5	16
Kvalifitseeritud tööjõu vähesus	3,4	1	4	5	2,2	1	4	11	2,6	1	4	16
Tootmisprotsessi- ja seadmete mahajäämus	2	1	4	5	2,2	1	5	11	2,1	1	5	16
Suutmatuse kiirelt reageerida turu nõudmistele	2,4	1	4	5	1,8	1	4	11	2,0	1	4	16
Vähene nõudlus toornahkade järele	2	1	4	5	1,6	1	4	11	1,8	1	4	16
Laenuraha piiratud kättesaadavus	4,2	3	5	5	2,6	1	4	11	3,1	1	5	16
Oskusteabe piiratud kättesaadavus	3,2	2	4	5	1,9	1	4	11	2,3	1	4	16
Tootjaorganisatsioonide nõrkus	2,8	1	4	5	3,0	1	5	11	2,9	1	5	16
Ettevõtjate tagasihoidlik omavaheline koostöö ja nõrk lobitöö siseriiklikul tasandil	3,8	2	5	5	2,9	1	5	11	3,2	1	5	16
Välisinvestorite huvi puudumine riigi karusloomakasvatust mittesoosiva poliitika tõttu	5	5	5	5	3,5	1	5	11	4,0	1	5	16
Kohalike investorite huvi puudumine riigi karusloomakasvatust mittesoosiva poliitika tõttu	5	5	5	5	3,5	1	5	11	4,0	1	5	16
Investorite huvi puudumine loomakaitseorganisatsioonide poolt korraldatud ürituste ja propaganda tõttu	4,4	3	5	5	4,0	1	5	11	4,1	1	5	16
Investorite huvi puudumine teatud seadusandlike aktide tõttu	4	2	5	5	3,0	1	4	11	3,3	1	5	16
Investorite huvi puudumine omavalitsuste mittesoosiva suhtumise tõttu	4,2	2	5	5	2,5	1	4	11	3,1	1	5	16
Investorite huvi puudumine karusloomakasvatusega kaasneva suure investeerimisriski tõttu	4,2	2	5	5	3,4	1	5	10	3,7	1	5	15
Investorite huvi puudumine kehtivate keskkonnakaitse nõuete ranguse tõttu	3,2	1	5	5	2,9	1	5	11	3,0	1	5	16
midagi muud ^{1, 2, 3, 4}					3,8	3	5	4	3,8	3	5	4

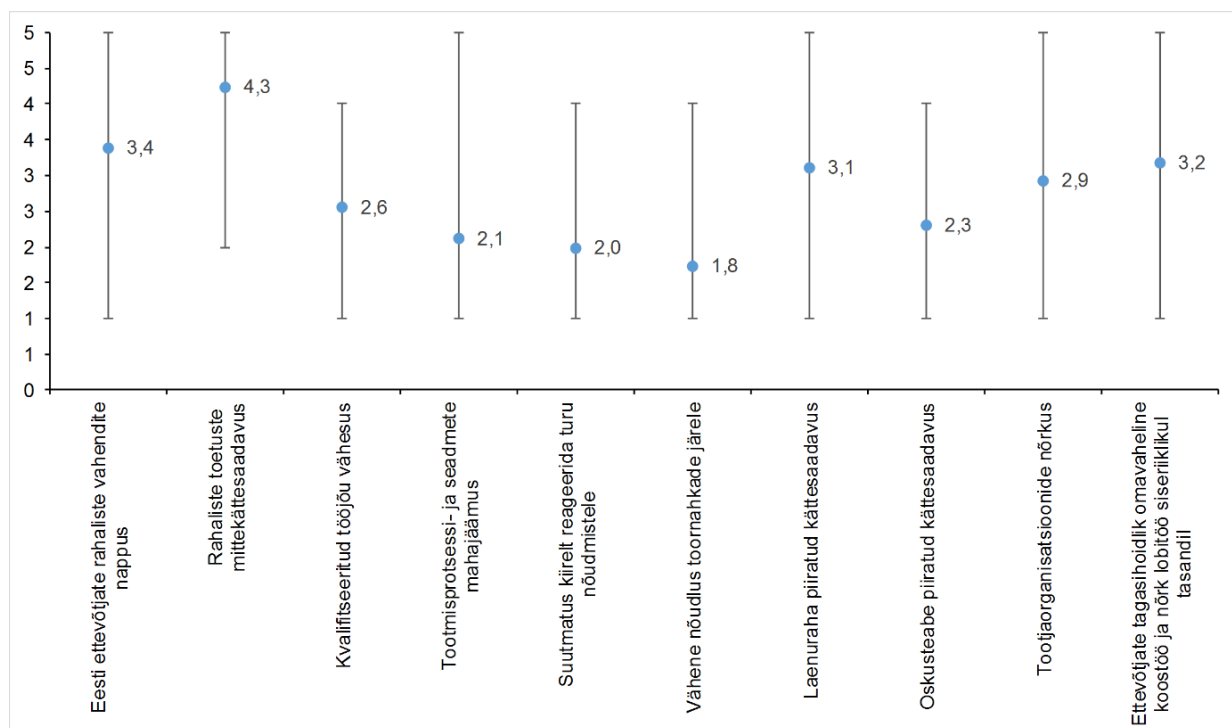
Kommentaariid:

¹ Ametnike suutmatus ja oskamatus tegeleda antud valdkonnaga. Lisaks lobitöö, mida teevad loomakaitse organisatsioonid oma väärinfo levitamiseks, on ametnikud teinud ettevaatlikuks.

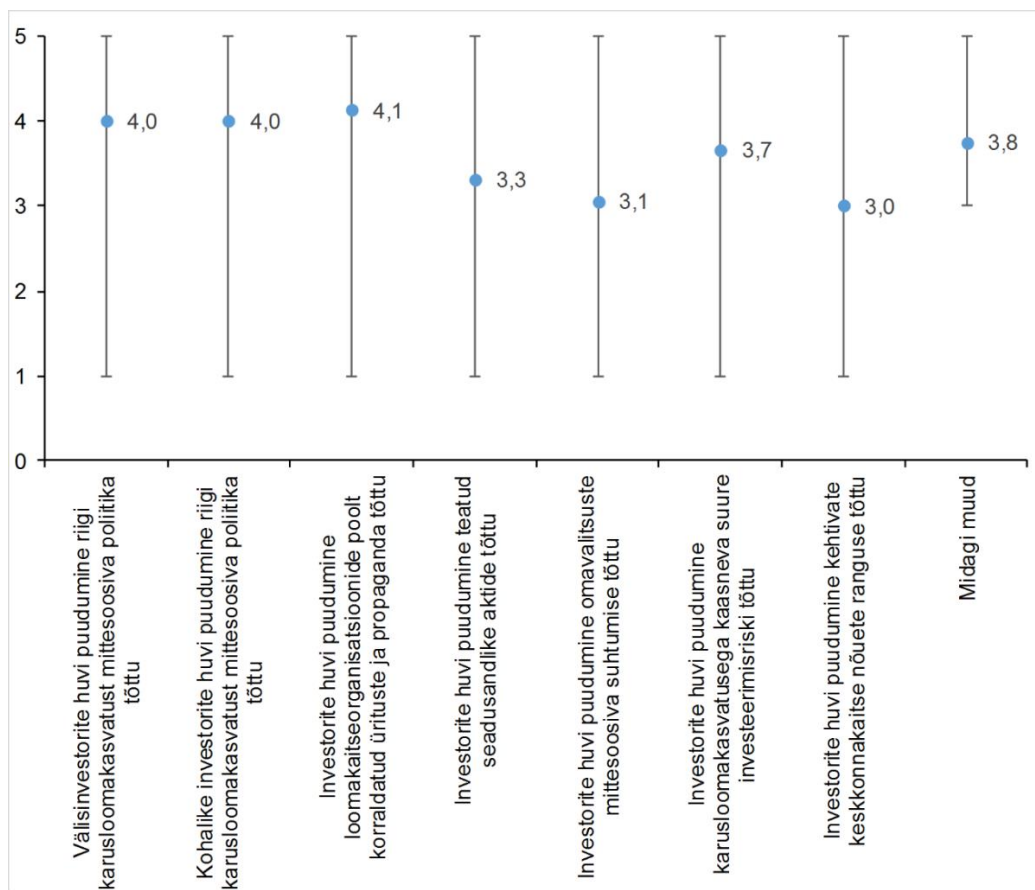
² Karuslooma söötade puudus Eestis.

³ Põhiline on ikkagi poliitiline mittesoosiv suhtumine. Kuulatakse aktiviste, kes üldse pole pädevad kommenteerima karusloomakasvatuste seis. Ometi neid usutakse.

⁴ Põhiline põhjus valdkonna arendamiseks on kindlustunde puudumine!!!! Tšintšiljakasvatus on edukas just pereettevõttena, mistõttu investorite teema väga ei mõjuta. Suurfarmides langeb naha kvaliteet ja sissetulekud vähenevad (Poola kogemus). Tootjaorganisatsioonid on nõrgad valdkonna väiksuse tõttu, aga samas annab valdkond lississetuleku ja võimaluse normaalseks toimetulekuks maal. Turu nõudlustele kiiresti reageerida ei ole võimalik, sest tegemist on aretusega. Kui aga sellega stabiilselt tegelda, on ka nahad kvaliteetsed ja sellistele nahkadele on alati ostja olemas ning hinnad head. Loomakaitsejad ei tunne maaelu ja -inimest. Need tegelased soovivad olla millegagi nähtavad, kuulata oma häält ja vaadata end meedias. Tšintšiljasid võivad kasvatada inimesed väga erinevas vanuses. Seda võib teha ka põhitöö kõrvalt, mis annab täiendavat sissetulekut ja tööhõivet. Praktiliselt läheb kõik toodetu ekspordiks, mis suurendab riigi valuuta reserve. Linnainimestest loomakaitsejad peaksid õppima tundma loomi keda nad nn. kaitsevad ja mõistma protsesse looduses ning maal elavaid inimesi. Kõige tähtsam on riigi kindel seisukoht. Ja seda oleks vaja väga kiiresti. Ebamäärasus on kõige hullem karusloomakasvatuse vastane propaganda Kuna tšintšiljade kasvatus on spetsiifiline, siis see ei võimalda suurte ettevõtete loomist. Praegu lisaks on ka ebakindlus tuleviku suhtes (kas keelustatakse või ei).

Joonis 15. Eesti karusloomakasvatuseetevõtete (karusloomakasvatatajad kokku) arengut makrotasandil pidurdanud olulisemaid probleeme ja takistused (hindamisskaala 1–5, kus 1 – ei nõustu; 2– pigem ei nõustu; 3 – pole kindel/neutraalne; 4 – pigem nõustun; 5 – nõustun täielikult)

Joonis 16. Eesti karusloomakasvatuseettevõtetesse (karusloomakasvatajad kokku) investeerimist takistanud tegurid (hindamiskaala 1–5, kus 1 – ei nõustu; 2– pigem ei nõustu; 3 – pole kindel/neutraalne; 4 – pigem nõustun; 5 – nõustun täielikult)

Takistuseks saab pidada ka muutuvaid nõudeid karusloomakasvatuses ruumide ja ehitiste kohta. Kuna kehtiva määruse *Nõuded karuslooma pidamise ja selleks ettenähtud ruumi või ehitise kohta* (<https://www.riigiteataja.ee/akt/13356899>) hakkavad kehtima 1. jaanuaril 2017. tegutseva loomapidaja suhtes (rebase, mingi, tuhkrufarmides) täiendavad nõuded, siis uuriti ettevõtjate suutlikkust nõudeid täita. Tabelis 25 ja 26 tulemused on positiivsed ning ettevõtjad ei märkinud probleeme nõuete täitmisega.

Tabel 25. 1. jaanuariks 2017. aastal jõustub määrus *Nõuded karuslooma pidamise ja selleks ettenähtud ruumi või ehitise kohta* (<https://www.riigiteataja.ee/akt/13356899>) tegutseva loomapidaja suhtes (rebase, mingi, tuhkrufarmides). Kas Teie ettevõtte suudab antud nõuet tähtajaks täita?

	1 ei nõustu üldse		2 pigem nõustun		3 pole kindel / neutraalne		4 pigem nõustun		5 nõustun täielikult	
	vastuseid	%	vastuseid	%	vastuseid	%	vastuseid	%	vastuseid	%
							1	50	1	50

Kommentaariid:

Liigume selles suunas pidevalt ja teeme endast kõik selleks ja oleme koostöös veterinaarametiga!

&5 punkt 4. Karusloomad ei tuhni, seda tegevust armastavad sead!

&5 punkt 5. Rebaste puhul pole aastaringne pesakast vajalik. Liigimaselt tekib pesakasti vajadus vaid poegimise perioodil. Minu teada looduse vabalt liikuvad rebased kasutavad pesa vaid poegimise ajal – muul ajal on nad liikuvad ja magavad sobivates kohtades. Pideva pesakasti nõue oleks äärmiselt ebasanitaarne, rebaste ja kährikute seisukohalt vaadatuna. Mingid tuhkrud ja teised väikeloomad on teistsuguse eluviisiga.

Meie farm juba vastab nendele tingimustele.

Tabel 26. 1. jaanuariks 2022. aastal jõustub määrus Nõuded karuslooma pidamise ja selleks ettenähtud ruumi või ehitise kohta (<https://www.riigiteataja.ee/akt/13356899>) tegutseva loomapidaja suhtes (tšintšiljafarmid). Kas Teie ettevõtte suudab antud nõuet tähtjaks täita?

	1 ei nõustu üldse		2 pigem nõustun		3 pole kindel / neutraalne		4 pigem nõustun		5 nõustun täielikult	
	vastuseid	%	vastuseid	%	vastuseid	%	vastuseid	%	vastuseid	%
	1	9,1	2	18,2	2	18,2	2	18,2	4	36,4

Kommentaariid:

Määruses on ebaselgelt kirjeldatud nõutavat tšintšilja puuri suurus. Kirjas on, et puur peab olema mõõtudega 60×50 cm, samas on nõutud, et emasloom järglastega vajab 0,4 m² suurus puuri.

Suudan need muudatused täita

Kui tegelen veel tšintšiljade kasvatamisega, siis suudaks täita, kuna tegemist ei ole eriti suurte ümberkorraldustega.

Miks uuendada ruumi, kui karusloomakeelustamine on päevakorral?

Suudab, aga kui riik oma otsustega kindlustunnet ei anna, siis puudub huvi arendusteks. Ja kahjuks peab siis meie pere lugema luhtunuks oma tšintšiljakasvatuse e n pensionisamba.

Kõik olemasolev tuleb (kaasaarvatud puurid) ümber ehitada Selles suunas tegutseme pidevalt.

Usun, et meie farm vastab juba põhiliselt neile nõuetele

6.5. Karusloomafarmide järelevalvetulemused VTA andmetel ja karusloomade surevuse andmed tootjate küsitluse andmetel

Järelevalveandmed loomakaitse ja loomatervise alal saadi Veterinaar- ja Toiduameti Loomakaitse büroo juhatajalt (hr Tarmo Serva) närilisi karusloomi (tšintšilja) ja kiskjalisi karusloomi (rebased, mingid, kährikud) pidavate ettevõtete kohta viimase 5 aasta jooksul (2011–2015). Tabelis 27 on esitatud vastavad andmed, kust on näha, et sel ajavahemikul tehti kokku kõikides farmides 72 kontrollkülastust, kusjuures tšintšiljafarmides tehti 38 kontrollkülastust looma tervise valdkonnas ja 16 külastust loomakaitse valdkonnas. Rebasefarmides käidi loomatervisealast olukorda kontrollimas 4 külastusel ja loomakaitse osas 5 külastusel ning mingifarmis vastavalt kahel ja seitsmel korral.

Nendel külastustel viimase viie aasta jooksul (2011–2015) ei leitud mingeid puudusi tšintšiljafarmides. Rebasefarmides oli samal ajavahemikul tehtud loomakaitse ja tervise osas kokku kolm ettekirjutust ja mingifarmides kaks ettekirjutust. Loomakaitse puudused olid fikseeritud 2012. ja 2013. aastal rebasefarmis ja need olid seotud pesakastide puudumisega teatud emasloomade pidamisel. Mingifarmis oli tehtud loomakaitse osas üks ettekirjutus, mis oli seotud loomade asustustihedusega. Loomatervise osas leiti samal ajavahemikul üks puudus nii rebase- kui mingifarmis, mis oli seotud loomsete kõrvalsaaduste käitlemisega, sest puudus nõuetekohane märgistus.

Seega võib öelda, et ettekirjutusi oli tehtud viimase 5 aasta jooksul viiel korral ja seejuures kontrollkülastusi kokku oli 72. Näiteks kahel viimasel aastal (2014. ja 2015. aastal) ei ole üheski karusloomafarmis loomakaitset ja looma tervist puudutavaid puudusi avastatud. Seega ettekirjutuste arv Eesti karusloomafarmides loomakaitse ja looma tervise osas oli väike, sest ettekirjutusi tehti vaid ligikaudu 7% kontrollkülastuste üldarvust. Mingi- ja rebasefarmides tehti ajavahemikul 2011–2015 kokku 18 kontrollkülastust, mille jooksul tehti kokku 5 ettekirjutust (27,7%-l kontrollkülastustest).

Et teada saada loomade surevuse andmeid Eesti karusloomafarmides peetavate põhikarja- ja noorkarja loomade osas kogusime andmeid karusloomakasvatavate küsitluste kaudu ajavahemikul 2011–2015, mille andmed on esitatud tabelites 28 ja 29.

Kiskjaliste karusloomade surevus (%-des) loomaliigiti tegutsevas suurettevõttes 2011–2015 on esitatud tabelis 28 ja selle andmeist selgub, et surevus on olnud väike (kaugelt alla 10%) kõikide peamiste karusloomade (mink, hõberebane, sinirebane) nii põhikarja- kui noorkarja karusloomadel ja seda suurte loomade arvu juures.

Tabel 27. Järelevalveandmed VTA Loomakaitse büroo (kontrollkülastuste ja ettekirjutuste arv, ettekirjutuste sisu) 2011–2015

Valdkond/nimetus		Tšintšiljad	Rebased	Mingid	
Loomakaitse	Kontrollkülastusi	2011	6	0	0
		2012	3	1	1
		2013	12	1	1
		2014	13	1	0
		2015	4	1	0
	Tehtud ettekirjutusi	2011	0	0	0
		2012	0	1	1
		2013	0	1	0
		2014	0	0	0
		2015	0	0	0
	Ettekirjutuste sisu	2011			
		2012		Pesakasti olemasolu	Asustustihedus
		2013		Pesakasti olemasolu	
		2014			
		2015			
Loomatervis	Kontrollkülastusi	2011	3	2	4
		2012	2	1	2
		2013	5	0	0
		2014	2	1	1
		2015	4	1	0
	Tehtud ettekirjutusi	2011	0	1	1
		2012	0	0	0
		2013	0	0	0
		2014	0	0	0
		2015	0	0	0
	Ettekirjutuste sisu	2011		Loomsed kõrvalsaadused	Loomsed kõrvalsaadused
		2012			
		2013			
		2014			
		2015			

Tabel 28. Kiskjaliste karusloomade surevus loomaliigiti tegutsevas suurettevõttes 2011–2015, %

Liik	2011	2012	2013	2014	2015
Hõberebane					
põhikarja (emased, isased) surevus, %	4,5	3,1	3,9	4,1	2,9
noorkarja surevus sünnist nahastamiseni, %	0,6	0,6	0,3	0,3	0,2
Sinirebane (k.a hõbe- ja sinirebase hübriidid)					
põhikarja (emased, isased) surevus, %	7,1	6,3	6,3	5,1	3,2
noorkarja surevus sünnist nahastamine, %	4,7	3,3	3,4	3	1,7
Mink*					
Põhi- ja noorkarja keskmine surevus, %	4	4,3	2,4	5,1	7,1**

*Mingil vaid kogu karja keskmine surevus, sest ei peeta surevuse osas eraldi arvestust põhi- ja noorkarja osas. Põhikarjast ca pooled praagitakse põhikarjast välja ja asendus valitakse noorkarjast.

**2015 aastal oli mingil põhjusel põhikarja surevus poegimisperioodil suurem kui 2014, samas noorloomade surevus oli väiksem

Näiteks hõberebaste põhikarja surevus 2011–2015 aastal varieerus aastati 2,9–4,5% piires, kusjuures hõberebaste põhikarja suurus oli samal ajal ligikaudu 3000 looma. Sinirebastel oli põhikarja surevus samadel aastatel 3,2%-st kuni 7,1%-ni ja põhikarja loomade arv varieerus 3100 ja 4200 looma vahel. Veelgi väiksem surevus oli noorkarja loomadel sünnist nahastamiseni olles 0,2–0,6%-ni ja sinirebastel erinevatel aastatel 1,7%-st kuni 4,7%-ni.

Minkide osas sai välja tuua vaid kogu karja keskmise surevuse, sest surevuse osas ei peeta eraldi arvestust põhi- ja noorkarja osas. Kogu karja keskmine surevus minkidel varieerus aastate lõikes 2,4% - st kuni 7,1%-ni ja seda väga suure loomade arvu juures (143 000–164 000 looma).

Järelikult võib öelda, et suurettevõttes on karusloomi peetud normaalsetes söötmis- ja pidamis- tingimustes, millega on kaasnenum väike karusloomade surevus nii hõbe- kui sinirebastel ja minkidel.

Tšintšiljade surevus küsitletud ettevõtetes 2010–2015 on esitatud tabelis 29. On näha, et tšintšiljade põhikarja keskmine surevus varieerus vaadeldaval perioodil 4–9,3% aastas ja noorkarjal sünnist kuni võõrutamiseni erinevate karjade keskmisena 6,7% kuni 10,6%. Kasvatajad tõid tšintšiljade surevuse oluliseks põhjustajaks mükotoksiinide võimaliku esinemise heinas. Märgitakse ka seda, et mükotoksiinide määramise hind ei ole kasvatajatele jõukohane ja laboreid, kus neid määratakse on Eestis vähe.

Tabel 29. Tšintšiljade surevus (%-des) küsitletud ettevõtetes 2010–2015

Liik	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Põhikarja (emased, isased) surevus, %			4,3*	6,1	4,1	2,4
	2,3**	3,8	3,4	1,1	3,7	4,8
	13,3	6,7	15,0	3,3	8,3	3,3
	4	6	4,0	5,6	3,7	4,6
	5	7,5	5,0	6,0	5,0	5,0
	7	8	24,0***	11,0		
Keskmine	6,3	6,4	9,3	5,5	5,0	4,0
Miinumum	2,3	3,8	3,4	1,1	3,7	2,4
Maksimum	13,3	8	24,0	11,0	8,3	5,0
Vastanud ettevõtteid	5	5	6	6	5	5
Noorkarja surevus sünnist võõrutamiseni, %	1,5	1	5	4	3	1
	14,6	8,1	10,4	10,4	14,5	8,4
	15,1	15	17,7	13,1	11,65	12
	15,5	10,2	4,4	6,7	12,9	8,0
	12,8	14,1	14,7	12,7		
	4	4	4	4	4	4
Keskmine	10,6	8,7	9,4	8,5	9,2	6,7
Miinumum	1,5	1	4	4	3	1
Maksimum	15,49	15	17,7	13,1	14,5	12
Vastanud ettevõtteid	6	6	6	6	5	5
Noorkarja surevus sünnist nahastamiseni, %	20,0	13,6	19,3	13,3	19,4	15,0
	2,0	2,0	10,4	5,5	2,0	2,0
	6,7	10,1	8,4	9,8	4,8	6,1
	14,1	15,0	17,1	13,8		
Keskmine	10,7	10,2	13,8	10,6	8,7	7,7
Miinumum	2,0	2,0	8,4	5,5	2,0	2,0
Maksimum	20,0	15,0	19,3	13,8	19,4	15,0
Vastanud ettevõtteid	4	4	4	4	3	3

Kommentaariid:

* Noorkarja surevus sünnist nahastamiseni on sama, mis sünnist võõrutamiseni. Surevus peale võõrutust peaaegu olematu.

** Põhikarja surevuse % on arvatud põhikarjas olevate loomade arvust, noorkarja surevus sünnist nahastamiseni on peaaegu sama, mis sünnist võõrutamiseni.

*** 2012. aastal oli minu selleks ajaks 10 tegutsemisaasta jooksul esimest korda kui karjas loomad surid ilma minule arusaadava põhjuseta. Otsisin abi nii kohalike veterinaaridelt, Maaülikooli teadlastelt kui ka kolleegidelt nii kodu- kui välismaal. Kahjuks ühest vastust ei saanud. Suure tõenäosusega oli probleem söödas (kas hein või jõusööt). Kahjuks on loomakasvataja võimalused sööda analüüsimiseks keerulised. Mükotoksiine oleme analüüsinud Eesti Maaülikooli laboris. Seal kasutatavaid meetodeid ei aktsepteeri aga Saku põllumajandusuuringute keskuse labor, kus mükotoksiinide määramise hind ei ole tšintšiljakasvatajate jaoks jõukohane. Jõukohase hinna eest määrab Saku küll jõusööda üldtoksilisust, mille resultaat meetodist tulenevalt on alati toksiline. Noorkarja surevuse kasvu 2014. aastal võib seletada suurema esmapoegitud emade arvuga.

Järelikult võib öelda, et nii suurete võttes peetavaid kiskjalisi (hõbe- ja sinirebased, mingid) karusloomi kui ka väiksemates tšintšiljade farmides peetakse karusloomi Eestis normaalsetes söötmis- ja pidamistingimustes, millega kaasneb nende madal surevus.

7. LOOMADE HEAOLU JA KARUSLOOMAKASVATUSE EETILISED ASPEKTID

7.1. Karusloomade pidamise eetika

David Arney, Eesti Maaülikooli loomade heaolu professor

Esmalt olgu öeldud, et loomade heaolu käsitlevas teaduses puudub konsensus karusloomapidamise eetilise või soovitatavuse osas. Loomade heaolu teaduse seisukohast on mingipidamise vaidluse mõlemad pooli käsitlenud Vinke (2001), Nimon ja Broom (1999) ning rebasepidamise suhtes samuti Nimon ja Broom (2001). Niisamuti ei ole konsensust ühegi loomaliigi pidamise eetilise osas. Allpool käsitleme praegusi eetikaideoloogiaid, millele tugineb kõigi produktiivloomade pidamise meetodite ja tavade kõlbelisus, ning keskendumise selles kontekstis karusloomade pidamisele. Otsustasime käsitleda neid eetikaseisukohti, mis on käesoleva teema – produktiivkarusloomade pidamise – puhul kõige asjakohasemad. Oluline on hoiduda käsitlemast karusloomade pidamist lahus muude produktiivloomade pidamisest, eriti seoses sellega, et on tunnustatud karusloomade liigitamist põllumajandusloomadeks, mis meie arvates on mõistlik. Karusloomi, keda peetakse karusnaha saamise eesmärgil, peetakse põllumajandusloomade hulka nii Euroopa (Council Directive 98/58/EU) kui Ameerika seadusandluse järgi (USDA, 2006). Seetõttu võrdleme iga eetikaseisukoha puhul karusloomapidamist teiste põllumajandusloomade pidamise tavadega Eestis. Loomad, keda Eestis praegu karusnaha saamiseks peetakse ja käesolevas artiklis käsitletakse, on järgmised: ameerika naarits ehk mink (*Mustela vison*), tšintšilja (*Chinchilla chinchilla*), hõberebane (*Vulpes vulpes*), keda peetakse punarebase kodustatud vormiks, ja sinirebane (*Alopex lagopus*). Seisukohad on esitatud teoreetilisest vaatenurgast, kuid hõlmavad ka muljeid Eesti karusloomafarmide külastustest projekti raames. Jaotiste järjekord ei oma sisulist tähendust.

7.2. Loomaõigused

Loomaõiguste eetika tugineb seisukohale, et loomadel on väärtus, mis on suurem kui nende toodangule omistatav väärtus. Selle paradigma raames on palju seisukohti ning äärmuslikem neist on, et loomadel peaksid olema samad õigused mis inimestel: õigus elule ja õigus mitte olla vangistuses. Huvilised saavad võrrelda argumente, mida esitavad loomaõiguste kaitseks selle valdkonna juhtiv filosoof (Regan, 2001) ja tema seisukohtade ümberlukkaja (Scroton, 2001). Loomaõiguslaste äärmuslikum seisukoht keelab loomade kasutamise mistahes otstarbel, sealhulgas nende vabaduse piiramise ja nende tapmise. Ja seda äärmuslikku seisukohta ei pruugiks arvesse võtta, sest kõik, kes seda seisukohta jagavad, seisavad vastu nii karusloomakasvatusele kui üldse igasugusele loomakasvatusele – piimakarjakasvatusele, seakasvatusele, samuti loomade kasutamisele meelahuntes ning meditsiinilistes või muudes teaduslikes katsetes, ja isegi lemmikloomade pidamisele. Skaala teises otsas võib loomaõiguste eetika seisukohast pidada loomapidamist vastuvõetavaks, kui loomi koheldakse austusega ja neile ei tehta asjatult kahju. Seega tekib nimetatud leebema seisukoha puhul küsimus: kas karusloomi saab pidada viisil, mis austab neid kui indiviide, mis austab neid kõrgemalt kui nende väärtust karusnaha allikana? Meie arvates sõltub see täielikult loomapidaja suhtumisest. On väga raske ette kujutada, et loomapidajad saaksid austada loomi kui üksikolendeid farmides (ükskõik

millistes farmides), kus loomi on palju, kuid väikefarmides (karuslooma- ja muudes loomafarmides) on see kindlasti võimalik. Kõigis väiksemates farmides (karuslooma-, piimakarja-, sea-, kanafarmides) on austav suhe loomapidaja ja loomade vahel võimalik. Leidsime sellele kinnitust oma külastustel Eesti karusloomafarmidesse, kus näiteks üks tšintšiljakasvataja ei tahtnud viibida loomade tapmise juures, sest ta pidas seda häirivaks. See ei oleks talle olnud häiriv, kui ta oleks näinud loomades pelgalt nahku. Samuti tunnevad loomapidajad igat looma, nende probleeme ja iseloomu, ning räägivad nendega. Kõik see annab tunnistust loomade suuremast austamisest ja hindamisest kui üksnes nende väärtus. Seega võime loomaõiguste seisukohast kokkuvõtteks öelda, et ei ole põhjust, miks loomade kasvatamist karusnaha saamiseks peaks pidama halvemaks muude põllumajandusloomade kasvatamisest.

7.3. Utilitarism

Selle vaatenurga kohaselt, mis tõenäoliselt domineerib loomade heaolu uurivate teadlaste seas, peab loomapidamisest saadav kasu olema tasakaalus negatiivse mõjuga nende loomade heaolule. Regan (2001) esitab utilitarismi kriitika. Seoses utilitarismi ja karusnahakasvatusega oleme kuulnud nii oma tudengeid kui ka võhikuid, aga ka valdkonna filosoofe (Linzey, 2009) ütlemas, et karusloomakasvatus on ebavajalik, sest sellest saadav kasu on ebaoluline – meil ei ole karusnahka vaja, et ellu jääda. Kuid see väide on tegelikult petlik. Samamoodi ei ole meil ellujäämiseks vaja mune, piima, sealiha, nahka ega villa. Kindlasti on võimalik õigustada väidet, et karusloomapidamisest saadav majanduslik kasu kaalub üles loomade kannatused, samamoodi nagu saab õigustada broileri- ja piimakarjakasvatuse majanduslikku kasu. Minu arvates on selle seisukoha puhul oluline kaaluda, kuidas karusloomade heaolu parandada ja nende kannatusi minimeerida, nautides siiski nende toodangust saadavat kasu. Olles isiklikult külastanud Eesti karusloomafarme, võin öelda, et loomade elukvaliteedi parandamiseks on ilmselgelt tehtud jõupingutusi ning need on andnud häid tulemusi: mingid kasutasid neile antud pesakaste laialdaselt, samuti kasutasid rebased neile paigaldatud variseinu ning tšintšiljad ja rebased kasutasid puurikeskkonna rikastamiseks lisatud esemeid (nt närimisoksi). Siiski ei ole põhjust enesega rahuloluks – loomapidajad vajavad loomade heaolu edasiseks parandamiseks juhendamist. Eriti rebaste puhul võis täheldada ebanormaalselt käitumist, nad keerlesid ringi, häälitsevad ja hüppasid vastu puurivarbu. Tõsi küll, see toimus enne söötmist ning stressikäitumine on selles olukorras oodatav. Ka muud põllumajandusloomad – lehmad, sead ja kanad käituvad sageli ebanormaalselt, eriti traditsioonilistes loomapidamissüsteemides ja eelkõige söötmise ajal. Seega tuleks karusloomapidajaid ja ka muude produktiivloomade pidajaid ergutada mõtlema, kuidas veelgi parandada loomade heaolu, näiteks tšintšiljade majutamine rühmadena ja minkide jaoks veele juurdepääsu võimaldamine. Mõned ideed on välja pakutud Welfuri protokollides rebaste (Welfur, 2014) ja minkide (Welfur, 2013) kohta. Saga Fur OY kasutab oksjonikeskuse kaudu nahku müüvate karusloomakasvatustevõtete toodangu kvaliteedikontrolliks kasvanduste heaolualast sertifitseerimist (lisa 21–25), mis lähtub Welfur protokollidest. Saga Fur sertifitseerimise on edukalt läbinud Eesti suurim karusloomakasvatustevõte, mis tõendab, et Eesti karusloomade heaolu on vähemalt sama hea kui see on mujal Euroopas.

Kokkuvõtteks ei anna utilitaristlik eetikavaade alust karusloomakasvatust keelustada, kui me ei kavatses keelustada ka muude põllumajandusloomade pidamist. Selle ideoloogia kohaselt peaksime igasuguse loomapidamise puhul püüdma parandada meie hoole all olevate loomade heaolu ja elukvaliteeti ning puurikarusloomade puhul on seda võimalik saavutada puurikeskkonna rikastamisega (näiteks närimiselemendid, riiulid loomade lamamiseks).

7.4. Liikide puutumatus/kaitse

Selle vaatenurga kohaselt on oluline kaitsta mitte üksikuid loomi, vaid kogu liiki. Liik on väärtuslik; me ei tohiks lasta sel välja surra ning peaksime säilitama ka iga liigi geneetilise terviklikkuse (Rollin, 2003). See on looduse austamine, kus loomade geneetiline manipuleerimine pälvib hukkamõistu. Selle seisukoha pooldajad peavad liigi geneetilist muundamist, sh tõuaretust, kõlbeliselt vääraks. Seega, ehkki kodustatud hõberebase aretamine on selle eetikaga vastuolus, kehtib sama ka sea-, veise-, lamba- ja kanatõugude aretamise kohta. Võib väita ja väidetaksegi, et loomade põllumajanduslik pidamine tagab asjaomase liigi edu – kanu elab praegu palju rohkem kui neid elaks siis, kui metsikut džunglikana ei oleks kunagi kodustatud ning liha ja munade saamiseks peetud. Üks käsitletav karusloom – tšintšilja – on oma kodukohas Lõuna-Ameerika lääneosa kõrgustikul ohustatud liik. Seega tagab tšintšiljade pidamine karusnaha tootmiseks tegelikult selle liigi ellujäämise liigina. Teine selle vaatenurgaga seotud väide on, et karusloomakasvatus on kõlbeliselt väär ohu tõttu, et loomad võivad põgeneda (või nad võidakse vabastada) ja seguneda kohalike loomapopulatsioonidega või need asendada. Eriti tekitab muret euroopa naarits (*Mustela lutreola*). Ameerika naarits on euroopa naaritsat (ja saarmast) Eesti (ja muude Euroopa maade) vooluveekogudes ja märgaladel juba välja tõrjumas ning seda protsessi peatada võib olla hilja. Eestis on looduses elavaid ameerika naaritsaid juba palju, Euroopa naaritsaid on aga väga vähe alles jäänud, kui üldse. Igal juhul ei ole liikide populatsioonid looduses muutumatud ei Eestis ega mujal. Ka kährrik ja metssiga lisandusid meie loomastikule suhteliselt hiljuti, vastavalt 1950. aastatel ja 20. sajandi alguses. Meil on maapiir teiste riikidega ning loomade liikumine üle piiri ohustab kohalikke populatsioone suurema tõenäosusega kui farmidest põgenenud loomad, kusjuures farmide turvalisus loomade väljapääsemise vältimiseks on nüüd rangemalt reguleeritud. Peab veel märkima, et ka tavapäraste ja eksootiliste põllumajandusloomade põgenemine farmidest võib mõjutada metsikute populatsioonide tervist ja elujõulisust (nt haigust kandev kodusiga ja hübriidsus metsseaga). Kui loomi peetakse nii, et nad põgenema ei pääse – nagu kõigi põllumajandusloomade puhul – ei tohiks nende jätkuv pidamine ohtu põhjustada.

7.5. Telos

See on seisukoht, mille kohaselt loomadel peaks olema võimalik käituda loomupäraselt, ning kui neile seda ei võimaldata, tekib frustratsioon ja loomad võivad kannatada. Sigu tuleks pidada viisil, mis võimaldab neil elada nagu sead ja teha asju, mida sead tavaliselt teevad, nt tuhnida, pesa teha ja püherdada. On selge, et farmis peetavad tšintšiljad ei saa hüpata, farmimisingid ei saa ujuda ega kala püüda ning farmirebased ei saa joosta ega saaki jahtida. On samavõrd selge, et kanalas peetavad broilerid, restpõrandal elavad sead ja laudas peetavad lehmad ei saa teha kõike, mida nad loomupäraselt teeksid. Raske on mõõta, kas ja kui rusuv on loomade jaoks see, kui nende loomulik käitumisviis on takistatud. Meie arvates tuleks loomadel lasta käituda nii loomulikult kui võimalik. Palju on rõhutatud asjaolu, et karusloomad ei ole kodustatud või kodustati alles väga hiljuti ning on seetõttu loomuliku käitumistri piiramise suhtes haavatavamad. Siiski näitasid Stolba ja Wood-Gush (1981) juba ammu, et kuigi sead kodustati tuhandeid aastaid tagasi, käituvad sead metsikult, kui neile selleks võimalus anda, ning Jensen (1988) leidis, et see kehtib ka pesaehituskäitumise kohta. See ei tähenda, et me ei peaks tegema kõiki jõupingutusi, et võimaldada karusloomadel käituda loomulikult, kuid tuleks meeles pidada, et ka tunnustatumatel kodu- ja põllumajandusloomadel on samasugused vajadused ja frustratsioon ning karusloomad ei ole selles suhtes ainulaadsed.

7.6. Järeldus

On selge, et vastuseis karusloomakasvatusele on suur. See ei näi aga põhinevat selgetel ja üheselt mõistetavatel eetikaseisukohtadel, mis mõjutaksid või kirjeldaksid seda, kuidas me enda hoole all olevaid loomi kohtleme. Või ehk vaid see nõrk ideoloogia või eelistus, mis keelab meil kahjustada puurikarusloomi. Eetilise alusena ei saa sellist arusaama aga toetada. Kokkuvõtteks ei saa meie arvates karusloomakasvatust ühegi eespool kirjeldatud eetikaseisukohtade (karusloomade pidamise eetika, loomaõigused, utilitarism, liikide puutumatus/kaitse, telos) alusel pidada enam taunitavaks kui muid olemasolevaid loomakasvatussüsteeme, mistõttu leiame, et ei ole eetilist alust keelustada üksnes karusloomakasvatus.

8. FOOKUSGRUPI TULEMUSED STSENAARIUMITE JA VALDKONNA ARENGU HINDAMISEKS

Käesoleva projekti teostamise ja andmete kogumise käigus ja suhtluses karusloomakasvatajatega selgus, et kõige enam võivad karusloomakasvatuse tulevikku 10 aastase perspektiiviga mõjutada karusloomade pidamise nõuded ja sellest tulenevalt ka võimalikud karusloomakasvatuse arengutsenaariumid. Karusloomade pidamise nõuded on reguleeritud PM. ministri 2010. a määrusega nr 88 *Nõuded karuslooma pidamise ja selleks ettenähtud ruumi või ehitise kohta* (<https://www.riigiteataja.ee/akt/13356899>). Nende nõuete järgi peavad rebase- ja mingifarmides puurid olema kohandatud alates 1. jaanuarist 2017 ja tsüntšiljafarmides 1. jaanuarist 2022.

Eesti karusloomakasvatajad on nende nõuete täitmisele asunud, kuid suhtlusest selgus, et siin oli kasvatajatel ja ka uuringu läbiviijatel palju selgusetut. Seepärast kutsuti kokku karusloomakasvatuse fookusgrupp 15. detsembril 2015. aastal Veterinaar- ja Toiduameti nõupidamiste saalis, kus peateemaks oli *Pidamisinõuded karusloomafarmides täna ja homme ning nendest lähtuvad karusloomakasvatuse võimalikud arenguperspektiivid 10-aastase perspektiiviga*.

Fookusgrupi nõupidamisel osalesid erinevad karusloomakasvatusega seotud osapooled nagu Maaeluministerium, VTA Loomakaitsebüroo, erialaliitudest Eesti Karusloomakasvatajate Aretusühing ja Eesti Karusnaha Liit, tootjatest kiskjaliste karusloomade- ja tsüntšiljakasvatajad, Eesti Maaülikoolist loomade heaolu spetsialist ja käesoleva uuringu projektijuht. Esitati ülevaade Veterinaar- ja Toiduameti Loomakaitsebüroo poolt järelevalve andmete kohta loomakaitse- ja loomatervishoiu alal Eesti karusloomakasvatustevõtetes, Maaeluministeriumi esindaja andis omapoolseid selgitusi pidamisinõuetest karusloomafarmides täna ja 10 aastase perspektiiviga ning toimus ümarlaua diskussioon karusloomakasvatuse arenguperspektiivide üle Eestis. Projektimeeskonna poolt oli ettevalmistatud kuus erinevat küsimust, millele osalenud osapooled fookusgrupi koosolekul vastasid (tabel 30).

Käesoleva uuringu täitmisel selgus, et Eestis puudub täielikult adekvaatne karusloomakasvatust kajastav andmebaas (riiklik register), mis annaks aastate lõikes ülevaate karusloomakasvatuse sektorist (loomade arvud liikide kaupa, farmis kasvatatavate loomade (emasloomad, isasloomad, nahaloomad) arv, ülevaade farmide suurusest jne). Seepärast esimene küsimus puudutas riikliku registri vajalikkust (tabel 30).

Kõik osapooled leidsid, et karusloomakasvatust kajastav andmebaas (riiklik register) on vajalik ning selline loomade arvu registreerimine võiks olla kohustuslik näiteks 31. detsembri seisuga.

Sektori viimase 15 aasta tagasihoidliku arengu kohta leidsid fookusgrupil osalenud osapooled erinevaid põhjuseid. Maaeluministeriumi esindaja leidis, et eksisteerivad ühiskondlikud lahkkelid ja erinevad arusaamad sektori vajalikkuse osas. VTA esindaja arvates on põhjus olnud nõuete karmistumisel ja ühiskondlike organisatsioonide surve. Tsüntšiljakasvatajate esindaja arvates on piduriks olnud arusaamatu loomõiguslus ja madal riigipoolne huvi. Kiskjaliste karusloomade kasvatajate arvates on piduriks olnud madal poliitiline toetus nii moraalses kui rahalises mõttes ning loomaõiguslaste tegevus, samuti rahvusvaheliste investorite puudus ja kohalike ettevõtjate huvipuudus, riigipoolsed karmistuvad tingimused, mittesoosingu olemine, Eesti ja Euroopa Liidu toetusfondide mitterakendamine. Tootjaorganisatsioonide arvates on piduriks olnud seadusloome segadus, kusjuures seadusi ja määrusi muudetakse ilma sektori huve

arvestamata; takistused kohaliku omavalitsuse tasandil loomapidamiseks loa andmisel; loomaõiguslust soosiv avalik arvamus; investeeringute kättesaamatus ning õiguslik ebakindlus, mis tingib olukorra, kus ei julgeta investeerida uute farmide rajamisse ja olemasolevate laiendamisse.

Sektori arengu kiirendamiseks lähitulevikus nägi maaeluministeeriumi esindaja ette inimeste teadlikkuse tõstmist, riigi kindla seisukoha võtmist, kas ja mis tingimustel sektor jätkab eksisteerimist, et väheneks karusnaha ettevõtete n.ö ohutunne homse ees. VTA esindaja arvates aitaks sektori arengule kaasa andmebaasi ja toetuste süsteemi loomine. Tootjate arvates on oluline selgitada loomaõiguslastele elu põhimõtteid maal ja loomakasvatases; soodustada seda sektorit, mis viiks edasi riigi arengut ja tooks ka tulu; julgustada ja õpetada noori inimesi alustama karusloomade kasvatamisega. Tootjate arvates on oluline riigipoolne poliitiline toetus, sektori maaelu arengukavava liitmine, kusjuures riigi poliitika oma loomakasvatajate suhtes peab olema selge ja toetav ning kavatsetavad muudatused regulatsioonides tuleb eelnevalt läbi arutada sihtrühmaga (karusloomakasvatajate ja erialaspetsialistidega) ning karusloomakasvatust tuleb käsitleda lahutamatu osana kogu loomakasvatuse- ja töötlemissektorist. Tootjaorganisatsioonide arvates on vajalikud avatumad arutelud määruste muutmisel, investeeringutoetused, toetav avalik arvamus, toetav suhtumine kohalikul- ja ministeeriumite tasemel, samuti karusloomakasvatuse sisuline võrdsustamine teiste loomakasvatusharudega, õiguslik stabiilsus riigi poolt. Kui eelnimetatud liigutused saavad riigi poolt tehtud, tekib võimalus ja kindlus ettevõtjatel investeerida karusloomakasvatuse ja rajada uusi farme.

Küsitlesime vastajaid Eesti karusloomasektoris toimud loomade pidamisnõuete muutmist pikemate ja lühemate etteteatamisaegade suhtes (näiteks *Nõuded karuslooma pidamise ja selleks ettenähtud ruumi ja ehitise kohta, Mingi- ja kähriku tehistingimustes pidamisele esitatavad täpsustatud nõuded ja farmi tegevusloa sisu täpsustatud nõuded*) ning küsisime osapooltelt selliste nõuete muutmise minimaalset etteteatamise aega. Nii tootjad kui tootjaorganisatsioonid arvasid, et suuremaid investeeringuid nõudvatest nõuetest etteteatamise aeg võiks olla 5–10 aastat ja väiksemate puhul 3 aastat.

Küsitlesime osapoolte rahulolu praegu kehtivate nõuetega karusloomade pidamisel (*Nõuded karuslooma pidamise ja selleks ettenähtud ruumi ja ehitise kohta*, redaktsioon 11.05.2015), mille kohta tšintšiljakasvataja arvas, et tšintšiljade puhul peaks olema arusaadavamalt esitatud puurimõõtmete minimaalsed andmed. Eesti Karusloomakasvatajate Aretusühingu arvates on määruuses vastuolusid teatud punktide vahel ja puudub liigispetsiifiliselt nõuete väljatoomine nii nagu seda on EL soovitusel. Maaülikooli heaolu spetsialisti arvates tuleb mõelda võimaluste üle, kuidas praktikas parandada heaolu karusloomafarmides (platvormid, puuridesse mänguvahendid jne).

Küsimusele, kas karusloomade pidamise nõuded karmistuvad loomakaitse nõuete osas Teie praeguse teadmise järgi veelgi järgneva 5 aasta jooksul vastasid fookusgrupi koosolekul osalenud osapooled üldiselt üheselt, et hetkel ei ole teada ja puudub ka vajadus täiendavateks nõuete karmistamiseks.

Küsimusele, kuidas saaks tõsta poliitilist stabiilsust karusloomakasvatuse sektoris (järelvalve läbipaistvuse tõstmine, seadusloome protsess jne?) vastati üldiselt nii, et on vajalik kindel riigipoolne seisukoht karusloomakasvatuse jätkamise osas. Maaeluministeeriumi esindaja arvates peab riigi kindel seisukoht põhinema majandusanalüüsil ja seejärel kasu/kahju analüüsil

(loomade heaolu kõrvutatud majandusliku mõjuga). VTA esindaja arvamuse kohaselt on oluline positiivse avaliku arvamuse kujundamine karusloomakasvatuse suhtes. Tšintšiljakasvatajate arvates on vajalik mõjutada "loomakaitsjaid", et nad mõistaksid seda ala, mille vastu nad võitlevad. Kiskjaliste karusloomade kasvatajad leiavad, et oluline on karusloomakasvatuse sektori liitmine Maaelu arengukavaga ja riik peab võrdsustama oma suhtumise kõigisse loomakasvatuse harudesse, nägema neid ühtse süsteemi osana. Nende sõnul ei tohiks minna kaasa äärmusorganisatsioonide nõuetega, vaid tuleb oma farmereid-ettevõtjaid kaitsta ning argumenteeritult avalikkust harida.

Tabel 30. Küsimustik karusloomakasvatuse sektori arenguperspektiivide osas

1. Kas Teie arvates peaks Eestis olema karusloomakasvatuse osas riiklik register (andmebaas), mis registreeriks vastavaid andmeid sarnaselt teiste loomakasvatuse harudega? Kui jah, siis miks nii arvate?	
Maaeluministeerium	Jah, järelevalve tõhusus. Parem ülevaade sellest kui oluline see sektor riigile, majandusele ja ühiskonnale on.
VTA	Riiklik register olemas (PRIA). Vajalik on see toimima panna.
Tootjad tšintšiljakasvatajad	Jah kindlasti. Riigil peab olema ülevaade (kasvõi nakkushaiguste osas) kus farmid asuvad ja kui suured need on. Kindlasti on vajalik. Riiklik register peaks olema aluseks, mille najale tuleks süsteem üles ehitada.
kiskjaliste karusloomade kasvatajad	Jah, peaks. See on samasugune loomakasvatuse haru nagu muud tänased loomakasvatuse harud ja suht tihedalt seotud muude loomakasvatuse harude ning põllumajandusega. Riiklik andmebaas peaks olema, et loomakasvatuse harude tingimused oleksid võrdsed: uurimiseks, analüüsiks, seadusandluse ja muude regulatsioonide kehtestamiseks. See on vajalik valdkonna "läbipaistvuse" tagamiseks.
Eesti Karuslooma kasvatajate Aretusühing / Eesti Karusnaha Liit	Jah. Loomade arv nt 31. dets. seisuga. See annaks ülevaate realselt eksisteerivatest farmidest ja loomade arvust (aretusloomad loomaliigiti). Jah, sellise registri olemasolu on vajalik, et sektorit korrastada.
Heaoluekspert	Jah. Registreerida andmed, et oleks võimalik määratleda üldiseid probleeme, identifitseerida näidisfarmid, farmid, kes alles arenevad ja kellele ei lähe nii hästi.
2. Eestis on karusloomakasvatuse sektor jäänud eraldatuks võrreldes teiste loomakasvatuse harudega ning viimase 15 aasta jooksul ei ole toimunud sektori arengut toodetud nahkade mahu osas. Kas oskate nimetada Teie valdkonnas tegureid a) mis sektori arengut on piiranud?	
Maaeluministeerium	Ühiskondlikud lahkkelid/arusaamad sektori vajalikkuse osas.
VTA	Nõuete karmistumine, ühiskondlike organisatsioonide surve.
Tootjad tšintšiljakasvatajad	Arusaamatu loomaõiguslus. Nad ei oska näha maaelu ning arengut Eesti majandusele. Kas riik on üleliia rikas? Karusloomade kasvatajatele kuuluvad ainult ähvardused. Inimesed on stressis. See ei soodusta arengut. Puudub riigi poolt igasugune huvi ja ilmselt puudub ka teadlikkus, mida kujutab endast karusloomakasvatuse.
kiskjaliste karusloomade kasvatajad	Poliitiline toetus nii moraalses kui rahalises mõttes. Loomaõiguslaste tegevus – mõjutab moraalselt vähemalt. Rahvusvaheliste investorite puudus, kohalike ettevõtjate huvipuudus, riigipoolsed karmistuvad tingimused, mittesoosingus olemine, riigi negatiivne huvi, Eesti ja Euroopa Liidu toetusfondide mitterakendamine, loomaõiguslaste keeluaktisioonid karusloomakasvatuses
Eesti Karuslooma kasvatajate Aretusühing / Eesti Karusnaha Liit	Seadusloome segadus: seadusi ja määrusi muudetakse ilma sektori huve arvestamata; takistused kohaliku omavalitsuse tasandil loomapidamiseks loa andmisel; loomaõiguslust soosiv avalik arvamus; investeeringute kättesaamatus. Õiguslik ebakindlus, mis tingib olukorra, kus ei julgeta investeerida uute farmide rajamisse ja olemasolevate laiendamisse.
Heaoluekspert	Ei ole sektoriga Eestis nii kursis, et oskaks kommenteerida.

Tabel 30. järg

<i>b) sektori arengut aitaks lähitulevikus kiirendada</i>	
Maaeluministeerium	Inimeste teadlikkuse tõstmine, riigi kindel seisukoht kas ja mis tingimustel sektor jätkab eksisteerimist, et väheneks karusnaha ettevõtete n.ö ohutunne homse ees.
VTA	Andmebaasi loomine, toetuste süsteem.
Tootjad tšintšiljakasvatavad	Selgitada loomaõiguslastele elu põhimõtteid maal ja loomakasvatases; soodustada seda sektorit, mis viiks edasi riigi arengut ja tooks ka tulu; julgustada ja õpetada noori inimesi alustama karusloomadega tegelemist. Tuleks luua toimiv süsteem.
kiskjaliste karusloomade kasvatavad	Poliitiline toetus, sektori maaelu arengukavaga liitmine. Riigi poliitika oma loomakasvatavate suhtes peab olema selge ja toetav; tuleb tagada, et kõik kavandatavad muudatused regulatsioonides arutatakse eelnevalt läbi sihtrühmaga, ehk antud juhul karusloomakasvatavate ja erialaspetsialistidega; karusloomakasvatust tuleb käsitleda lahutamatu osana kogu loomakasvatuse- ja tööstussektorist
Eesti Karuslooma kasvatavate Aretusühing / Eesti Karusnaha Liit	Selgemad ja avatumad arutelud määruste muutmisel, investeringutoetused, toetav avalik arvamus, toetav suhtumine kohalikul ja ministeeriumite tasemel. Karusloomakasvatuse sisuline võrdsustamine teiste loomakasvatusharudega, õiguslik stabiilsus riigi poolt. Kui eelnimetatud liigutused saavad riigi poolt tehtud, tekib võimalus ja kindlus ettevõtjatel investeerida karusloomakasvatusse ja rajada uusi farme.
Heaoluekspert	Ei oska kommenteerida
3. Eestis on karusloomasektoris loomade pidamisnõudeid jooksvalt muudetud pikemate ja lühemate ette-teatamisaegadega (<i>Nõuded karuslooma pidamise ja selleks ettenähtud ruumi ja ehitise kohta, Mingi- ja kähriku tehistingimustes pidamisele esitatavad täpsustatud nõuded ja farmi tegevusloa sisu täpsustatud nõuded</i>). Mis oleks Teie arvates olemasolevate nõuete muutmise korral minimaalne etteteatamise aeg, et kasvatavad suudaksid sellele reageerida (1,5 a, 3 a, 5 a, 10 a). Põhjenda palun!	
Maaeluministeerium	
VTA	3–5 a, sõltuvalt nõude olemusest. Ümberehitusi nõudvad nõuded – rohkem etteteatamise aega.
Tootjad tšintšiljakasvatavad	Kas on üldse vajalik pidamistingimusi karmistada. Need peaksid rahuldama nõudeid veel paljudeks aastateks. Etteteatamine minimaalselt 10 aastat. Arvan, et aluseks tuleb võtta nõuete maht ja investeringute suurus.
kiskjaliste karusloomade kasvatavad	Minimaalselt 10 aastat. Siis on võimalik rahulikult iga-aastaselt investeerida. Või kui soovitakse kiiremini, siis peaks olema riigi poolt ka rahaline tugi. Sõltub nõuetest, kuid minimaalne etteteatamise aeg võiks olla 5 a, et jõuaks planeerida vajalikke investeringuid.
Eesti Karuslooma kasvatavate Aretusühing / Eesti Karusnaha Liit	Suuremate investeringute puhul 5–10 a, väiksemate puhul 3 a. Muutuste sisu tuleb ettevõtjateni viia ja vajalikeks investeringuteks tuleb leida ressursse. Kui toodangust saadav raha on sel hooajal väike ei ole võimalik investeerida, kui on hea aasta, siis saab. Võimalikult pikk peaks see aeg olema, ehk siis 10 a. Kuna ettevõtlus on nagunii seotud paljude ootamatult tekkida võivate asjaoludega, siis võiks mõni asi pikemalt ette teada olla.
Heaoluekspert	Ei tea, mille alusel soovitakse suurendada puuri suurust heaolu suurendamiseks. Ma arvan platvormid oleksid tähtsamad.
4. Kas olete rahul praegu kehtivate nõuete karusloomade pidamisel (<i>Nõuded karuslooma pidamise ja selleks ettenähtud ruumi ja ehitise kohta</i> , redaktsioon 11.05.2015). Kui ei, siis põhjenda!	
Maaeluministeerium	
VTA	VTA kontrollib nõuete täitmist. Rahulolu või mitte väljendavad kontrollitavad, kes peavad nõudeid täitma.
Tootjad tšintšiljakasvatavad	Nõuded peavad võimaldama loomadel normaalselt elada ja paljuneda ning kasvada. Tšintšiljade puhul peaks olema arusaadavam esitatud puurimõõtmete minimaalsed andmed. Ehk on praegu sõnastus veidi vale.
kiskjaliste karusloomade kasvatavad	Hetkel pean probleemiks vaid seda, mida kirjeldasin eelmises punktis, et 2015. a uuendati määrust, kuid üleminekutähtaega ei muudetud. Ilmselt on nõuded olnud mõnikord läbimõtlematud ja loomade tegeliku käitumist mittearvestavad. Näiteks rebaste pesakastid!

Tabel 30. järg

Eesti Karuslooma kasvatajate Aretusühing / Eesti Karusnaha Liit	Määruses esineb vastuolusid teatud punktide vahel. Puudub liigispetsiifiliselt nõuete väljatoomine nii nagu seda on EL soovitusel.
Heaoluekspert	Kuna ma pole farmer, ei oska kommenteerida.
Heaoluekspert	Mõelda võimalusi kuidas praktikas parandada heaolu karusloomafarmides (platvormid, puuridesse mänguvahendid jne)
5. Kas p. 4. nimetatud nõuded karmistuvad loomakaitsenõuete osas Teie praeguse teadmise järgi veelgi järgneva 5 aasta jooksul? Põhjenda!	
Maaeluministeerium	Ei ole hetkel küll teada, et karmistuvad. Oleneb ka majandusanalüüsist.
VTA	Andmed puuduvad, eeldan et mitte.
Tootjad tšintšiljakasvatajad	
kiskjaliste karusloomade kasvatajad	Ei ole kursis ja loodan et mitte, et saaks rahulikult liikuda tänaste nõuete täitmise/parandamise suunas. Ei ole põhjust karmistada
Eesti Karuslooma kasvatajate Aretusühing / Eesti Karusnaha Liit	Ei ole ette näha. See saab muutuda EL nõuete muutumisel
Heaoluekspert	Igasugune nõuete karmistamine või leevendamine peab põhinema teaduslikel uurimistöödel, mille on läbi viinud valdkonnas pädevad institutsioonid.
6. Kuidas saaks Eestis Teie arvates tõsta poliitilist stabiilsust karusloomakasvatuse sektoris (järelevalve läbi-paistvuse tõstmine, seadusloome protsess jne?) Põhjenda!	
Maaeluministeerium	Riigi kindel seisukoht, mis põhineb majandusanalüüsil ja seejärel kasu/kahju analüüsil (loomade heaolu kõrvatatud majandusliku mõjuga).
VTA	Avaliku arvamuse kujundamine.
Tootjad tšintšiljakasvatajad	Püüda mõjutada "loomakaitsjaid", et nad mõistaksid seda ala, mille vastu nad võitlevad. Õpetada neid loomi tundma ning inimese moodi käituma. Teemaga peaks tegelema ja otsustama vastavat valdkonda valdavad isikud.
kiskjaliste karusloomade kasvatajad	Maaelu arengukavva liitmine. Riik peab võrdsustama oma suhtumise kõigisse loomakasvatustarudesse, nägema neid ühtse süsteemi osana. Ei tohiks minna kaasa äärmusorganisatsioonide nõuetega, vaid tuleb oma farmereid kaitsta. Tuleb argumenteerida ja kannatlikult avalikkust harida.
Eesti Karuslooma kasvatajate Aretusühing / Eesti Karusnaha Liit	Võtta seisukoht ja see välja öelda. Järelevalve tulemused võiksid olla avalikud ja kõigile leitavad. Soodustada meetmete kaudu kasvatust. Seadusandja e riigikogu peaks üheselt mõistetavalt deklareerima, et karusloomakasvatust on täpselt samasugune loomakasvatust nagu iga teinegi. Pole põhjust seda haru välja suretada ja lähtuda väikese grupi äärmuslaste emotsioonidel põhinevatest väljaütlemistest.
Heaoluekspert	Suhelda, selgitada, demonstreerida farme neile, kes võtavad vastu poliitilisi otsuseid

Allikas: karusloomakasvatuse fookusgrupp, 15.12.2015

9. KARUSLOOMAKASVATUSE POSITIIVSED JA NEGATIIVSED SOTSIAALMAJANDUSLIKUD ASPEKTID

Karusloomakasvatus on üks loomakasvatusharudest, kuid tänapäeval erinevatel põhjustel ei kohelda karusloomakasvatust täieõigusliku loomakasvatusharuna. Seetõttu võivad puududa riikides adekvaatsed karusloomakasvatust iseloomustavad statistilised andmebaasid. Paljuski on sektor jäetud omapäi tegutsema, kus tootjatele ei laiene erinevate toetuste saamise võimalus ning avalikus ruumis liigub palju negatiivset informatsiooni karusloomade kasvatajate suunal. Just selline on olnud olukord Eestis taasiseseisvumise järgselt. Kahju karusloomakasvatusele on tehtud karusloomakasvatajate arvates (vt. peatükk 8) loomaõiguslaste ja nende organisatsioonide poolt, mille tagajärjel liigub karusloomakasvatamise suhtes paljuski põhjendamata kriitikat justkui selles sektoris oleks tegemist loomade halva kohtlemisega, halbade pidamistingimustega, haigete loomade kasvatamisega jne. Loomaõiguslaste tegevus meedias olnud väga aktiivne ja meedia kaudu liigub karusloomakasvatajate arvates informatsiooni, mis võib karusloomakasvatuse vastasele meelsuse kaasa aidata väheminformeeritud elanike hulgas. Kuna karusloomade pidamine on võimalik vaid puuritingimustes, siis loomaõiguslased leiavad, et karusloomakasvatus on ebaetiline.

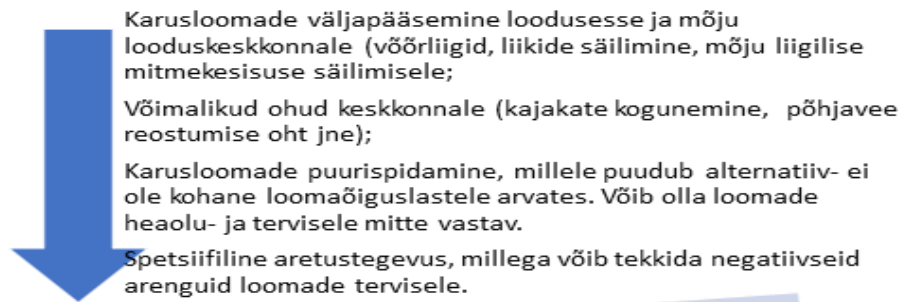
Tooksime siinjuures välja karusloomakasvatusega kaasnevad positiivsed ja negatiivsed aspektid (joonis 17). Karusloomakasvatusel on nii otsene kui kaudne mõju majandusele, kusjuures tavaliselt arvestatakse vaid otsest mõju (kui palju ettevõtteid, kui palju töötajaid ja nende tööhõive, millised on ettevõtete majandusnäitajad nagu müügitulu jm). Samas on karusloomakasvatusel palju kaudseid seoseid muude valdkondadega, mis jäetakse sageli arvestamata. Karusloomakasvatuse olulisemateks positiivseteks aspektidest on see, et karusloomakasvatuse toodang on ligilähedaselt 100%-liselt eksporttoodang, mille üle on tänapäeva maailmas olnud senini suur nõudmine ning praktiliselt kogu toodetud naturaalne nahatoodang kaubastatakse oksjonitel täielikult. Tänu eksporttoodangule aitab karusloomakasvatus kaasa Eesti riigi väliskaubanduse bilansi tasakaalustamisele ja kõigile on selge eksporttoodangu positiivne mõju riigi majandusele. Sellise väärtusliku eksporttoodangu saamiseks väärindatakse kiskjaliste karusloomade (mingid, rebased) söötmisega peamiselt liha- ja kalajäätmetest valmistatud sööt väärtuslikeks nahkadeks (eksporttoodanguks). Kui meil puuduksid kiskjaliste karusloomade kasvatajad, tuleks suures osas need liha- ja kalatööstuse jäätmed utiliseerida kasutades fossiilseid kütuseid. Tabelis 31 on esitatud Eesti suurettevõtte näitel kiskjaliste karusloomade (mingid, rebased) söötmiseks kasutatavate söötade kogused (tonnides), maksumus eurodes € ja söötade koguste struktuurid 2012, 2013, 2014 aastal ja 2012–2014 aastal kokku. On näha, et kolme aasta jooksul kokku (2012–2014) moodustasid liha- ja kalatööstuse jäätmed (kilu, räim, kohajäätmed, muud kalasöödad, Talleggi kanajäätmed, sea subproduktid, muud lihatööstuse jäätmed) kokku 16 629 tonni, moodustades 68% minkidele ja rebastele valmistatud sööda üldkogusest. Väga oluline seos karusloomakasvatusel on meie suurima linnukasvatuse ettevõttega Tallegg, mille lihatööstusest tulnud 10 878 t kanajäätmeid (moodustas 44,5% kõikidest söötadest) kasutati 2012–2014 aastal minkide ja rebaste söötmisel.

Seega haakub lihatööstuse jäätmete väärindamine karusloomakasvatuses karusnahkade tootmiseks (eksporttoodanguks) oma sisult biomajandusega ja vastava arengukavaga *Eesti biomajanduse arengukavaga aastani 2030*, mille koostamist on Maaeluministerium ettenäinud

vastavalt *Vabariigi Valitsuse tegevusprogrammile 2015–2019* (Analüüs ja ettepanekud *Eesti biomajanduse arengukava aastani 2030* koostamise osas, 2016). Selle alusel on biomajandus taastuva biomassi tootmine ja muutmine peamiselt toidu-, sööda- jt biotoodeteks või bioenergiaks ja võimalused tuleks luua just nendele väärtusahelatele, kus biojätmete ära kasutamine tekitaks kõige suuremat majanduslikku lisandväärtust. Oleme arvamusel, et karusloomakasvatus aitab biomajanduse lisandväärtust Eestis tõsta, eriti arvestades, et Eurostati 2010. a struktuuriuuringu andmetel on kasutatava põllumajandusmaa hektari kohta loodav lisandväärtus (sisaldab kõiki toetusi va investeeringutoetused) Euroopa Liidu 27 riigi osas 774 eurot/ha, kuid Eestis vaid 329,6 eurot/ha (Analüüs ja ettepanekud *Eesti biomajanduse arengukava aastani 2030* koostamise osas, 2016). Selles dokumendis on Eesti biomajanduse arengukava üheks eeldatavaks tulemuseks jäätmete väärindamine tänu jäätmete taaskasutuse suurendamisele ja jäätmetekke vähenemisele.

Karusloomakasvatusel on oluline positiivne mõju meie riigi tööhõivele, sest siinjuures ei tule silmas pidada vaid neid inimesi, kes töötavad otseselt karusloomakasvatustes vaid ka neid inimesi, kes on kaudselt seotud karusloomakasvatusega (kõõsneritöökojad, moedisain, rõivatööstus, ehitus, transport jne). Kõik nimetatud ettevõtluse liigid annavad riigile maksutulu. Paljudele väiketootjatele (eriti tšintšiljakasvatajatele) on karusloomade pidamine ainukeseks elatusallikaks ja sektori keelustamise korral jääksid need inimesed ilma nii elatusallikast kui meelepärasest ja oskusi nõudvast tegevusalast. Ei saa nimetamata jätta ka seda, et tänapäeva maailmas on nõudmine naturaalse toodete osas kasvava trendiga ja seda näitab ka karusnahkade tootmise kasv maailmas. Alternatiiv naturaalsele toornahkadele on sünteetiliste toodete näol olemas, aga nende valmistamine on seotud kõrge energiakuluga.

Karusloomakasvatusega kaasnevate positiivsete aspektide kõrval võib välja tuua ka negatiivsed aspektid. Üheks negatiivseks aspektiks võib välja tuua karusloomade väljapääsemise loodusesse ja selle võimalik negatiivne mõju looduskeskkonnale. Seda eriti võõrliigi mingi ehk ameerika naaritsa vabasse loodusesse sattumine ja edasine mõju teiste liikide säilimisele (euroopa naarits) ning võimalik negatiivne mõju liigilise mitmekesisuse säilimisele. Eestis on ameerika naarits ehk mink meile teadaolevalt kohastunud elama vabas looduses aastaringselt ja bioloogide poolt tehakse jõupingutusi euroopa naaritsa taasasustamisega loodusesse. Karusloomakasvatusega võivad kaasneda erinevad muud ohud keskkonnale, näiteks reovete ebaõigest käitlusest, ebaõigest sõnniku käitlusest tingitud ohud põhjavee reostumisele või siis ebaseadmisõnniku-lõhn farmide läheduses, mis kaasneb küll igasuguse loomakasvatusega. Negatiivsetes aspektide alla võib liigitada ka lindude kogunemise karusloomafarmide lähedusse, võimalikud kahjurid (hiired, rotid) jne. Negatiivsete aspektide hulka võib pidada ka karusloomade puurispidamist, millele ei ole alternatiivi ja mis on üheks argumendiks loomaõiguslastel karusloomakasvatuse keelustamiseks. Meie uurimisprojektis käsitleti karusloomakasvatuse eetilisi aspekte ning nende alusel ei saanud karusloomakasvatust kirjeldatud eetikkaseisukohtade alusel pidada enam taunitavaks kui muid olemasolevaid loomakasvatussüsteeme.

Laiem positiivne mõju majandusele läbi seotuse muude valdkondadega (kõõsneritöökojad, moedisain, rõivatööstus, ehitus, transport jne);

Liha- ja kalajäätmete kasutamine karusloomade söötmisel;

Eksporttoodang, riigi väliskaubanduse bilansi tasakaalustamine;

Ettevõtlusest maksutulu riigile;

Tööhõive (suurettevõtted) ja elatisallikas (väiketootjad-tšintšilja);

Naturaalne toode, alternatiiv kõrge energiakuluga sünteetilistele toodetele.

Joonis 17. Karusloomakasvatusega kaasnevad positiivsed (↑) ja negatiivsed (↓) aspektid

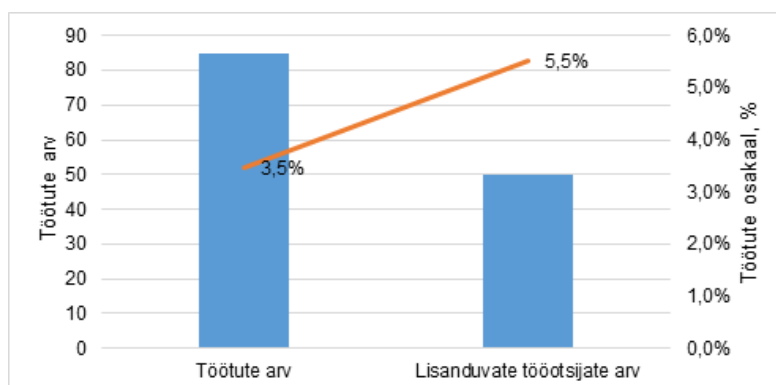
Tabel 31. Kiskjaliste karusloomade (mingid, rebased) söötade kogused (tonnides), maksumus eurodes € ja söötade koguste ja maksumuse struktuurid 2012, 2013, 2014 aastal ja 2012–2014 aastal kokku Eesti suurettevõtte näitel

Sööda nimetus	Kogus, t 2012	Struk- tuur, %	Sööda maksumus kokku 2012, €	Kogus, t 2013	Struk- tuur, %	Sööda maksumus kokku 2013, €	Kogus, t 2014	Struk- tuur, %	Sööda maksumus kokku 2014, €	Kogus , t 2012–2014	Struktuur 2012–2014 %	Sööda maksumus kokku, € 2012–2014	Struktuur, %
I. Söödakulu													
1.1. Kilu, räim	712	8,4	185 120	620	7,6	173 600	536	6,8	150 080	1868	7,6	508 800	8,4
1.2. Lõhejätmed	425	5,0	110 500	250	3,1	65 000	236	3,0	56 640	911	3,7	232 140	3,8
1.3. Kohajätmed	145	1,7	42 050	138	1,7	41 400	200	2,5	56 000	483	2,0	139 450	2,3
1.4. Muud kalasöödad	432	5,1	125 34	0,0	0,0		0,0			432	1,8	125 344	2,1
1.5. Tallegg kanajätmed	3252	38,5	536 573	3542	43,6	708 462	4084	51,8	837 220	10 878	44,5	2 082 254	34,4
1.6. Sea subproduktid	533	6,3	127 986	576	7,1	149 760	425	5,4	119 000	1534	6,3	396 746	6,6
1.7. Muud lihatööstuse jätmed	165	2,0	42 900	180	2,2	46 800	178	2,3	49 840	523	2,1	139 540	2,3
1.8. Karusloomakorjused	196	2,3	0	198	2,4	0	221	2,8	0	615	2,5	0	0,0
1.9. Teravili	1423	16,9	270 370	1397	17,2	293 370	943	12,0	155 124	3763	15,4	718 864	11,9
1.10. Taimsed ja muud õlid	0,0	0,0	0	14	0,2	13 480	3	0,0	3000	17	0,1	16 480	0,3
1.11. Proteiini kontsentratsioonid	612	7,2	403 808	585	7,2	385 822	499	6,3	329 340	1695	6,9	1 118 970	18,5
1.12. Vitamiinid	0,0	0,0	73 017	0,0	0,0	79 768	0,0	0,0	60 000	0,0	0,0	212 785	3,5
1.13. Mineraalsöödad	544	6,5	114 324	620	7,6	130 200	557	7,1	116 970	1721	7,0	361 494	6,0
1.14. Muud söödad	0,0	0,0		0,0	0,0		0,0	0,0		0,0	0,0	0	0,0
1.15. Söödakulu kokku	8440	100	2 031 991	8119	100	2 087 662	7882	100	1 933 214	24 441	100	6 052 866	100

10. STSENAARIUMITE ANALÜÜS MAJANDUSLIKU JA SOTSIAALSE MÕJU NING ARENGUVÕIMALUSTE OSAS

Karusloomakasvatuse edaspidistest stsenaariumitest sõltuv majandusliku ja sotsiaalse olukorra analüüs viiakse läbi üldlevinud printsiibil kaardistades võimalikud negatiivsed muutused ja samal ajal positiivseid arenguvõimalusi ning muutusi. Analüüsi puhul võetakse vaatluse alla esimese stsenaariumina kohene karusloomakasvatuse keelustamine, mis kindlasti on vastupidine protsess võrreldes tänaste majanduslike arenguprintsiipidega, kus ühiskonnas nähakse innovatsiooni ja arenguvõimalusi. Majandusteoreetikud on mitmetes turumajanduslike printsiipe kirjeldavates artiklites märkinud majandusarengu ja vabaturu rakendumismehhanismide alusel nn eetikaprobleemide lahendamist. Mis tähendab, et kui turumehhanismid toimivad, siis ei ole vajalik sekkuda turureeglite kehtestamise ja keelustamise küsimustega. Riiklik keelustamine, piiramine ja nõuete kehtestamine on eelkõige vajalik võimalikult heade tingimuste ja kõigile avatud ning teadvustatud olukorra tagamiseks. Sarnaselt võib tuua näiteid alkoholi- ja tubakapoliitika rakendamise kohta, kus tootmise otsest keelustamist ei nähta (sõltumata hindamatust kahjust inimese tervisele), kuid on nõuded märgistamise ja tarbimise asukoha suhtes.

Karusloomakasvatuse mõju olemasoleva tootmissituatsiooni arvestavalt omab Eestis piirkonniti olulist tähtsust. Maapiirkonnas on iga tegevusharu oluline ja positiivne mõju avaldub elanikkonnale läbi pakutavate töökohtade ja teistele firmadele läbi sisendite tootmise. Oluline on tegutseva ettevõtte suurus ning investeeringute tüüp ja maht, mis annab võimaluse teistele tegevusharudele tootmisväljundi pakkumiseks. Aruandes esitatud eelnevale analüüsile tuginedes on oluline mõju tööhõivele kui ka koostööle teiste ettevõtjatega kiskjaliste karusloomade tegevusvaldkonnal. Kiskjaliste karusloomade kasvatamise keelustamisel sõltub valdkonna ettevõtja kiire alustamine uuel tegevusalal nii olemasolevate võimaluste ärakasutamisest kui ka turusituatsiooni eelanalüüsist ja positiivsete juhuste kokkulangemisest. Praktikas on vähe positiivseid näiteid kiireks tegevusala vahetuseks, mille tõttu tuleb arvestada pigem aeganõudva ümberkorraldamise ja küllaltki negatiivse mõjuga tööhõivele ja koostööle teiste tegevusaladega. Kiskjaliste karusloomade kasvatajate tegevuse lõpetamisel avaldub hinnanguliselt kõige suurem mõju Keila ja Padise valla omavalitsuste töökohtade ja töötute arvule. Hinnanguliselt võib eeldada, et töökoha kaotanutest 30% leiavad töö kiiresti või osa neist jäävad pensionile. Ülejäänud isikud on ajutiselt töötusijad, mistõttu suureneb piirkonnas töötusijate arv 2,0 protsendipunkti (lisandub 50 töötusijat, joonis 16).

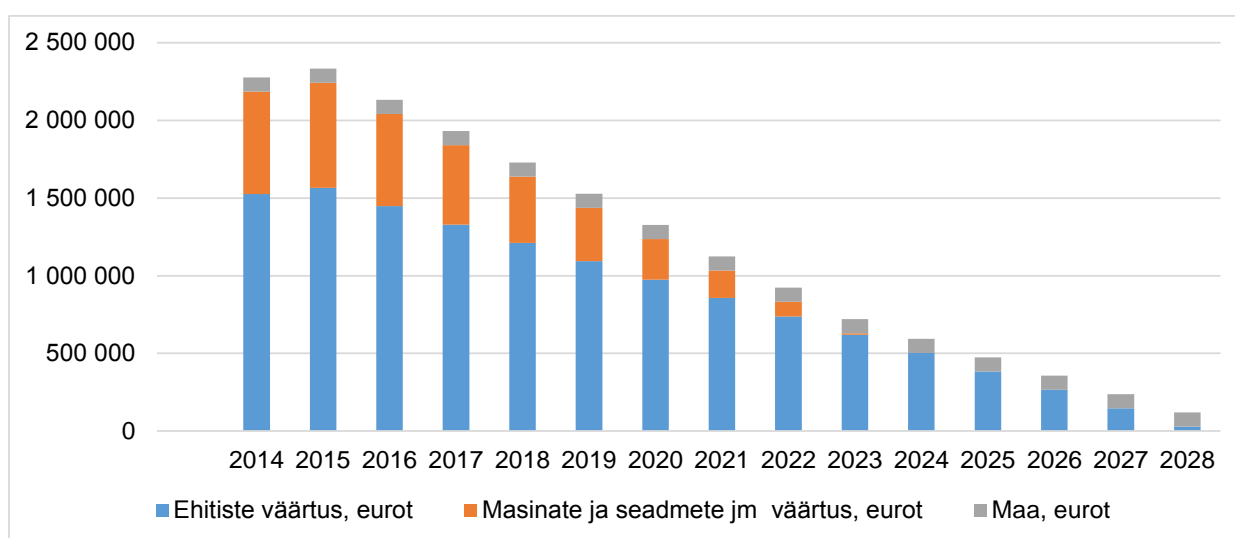

Allikas: Statistikaamet TT65: Registreeritud töötud; Autori arvutused

Joonis 16. Tööjõu arv Keila vallas 2015. aastal (kuude keskmine) ja võimalik lisanduv töötute arv karusloomakasvatuse lõpetamisel.

Karusloomakasvatuse uus areng samal ajal tagaks võimaluse maapiirkondades nii tööhõive kui ka sissetulekute parenemisele ja seda eelkõige tšintšiljakasvatuse arenguga. Näriliste kasvatamist iseloomustavad küllaltki väiksed farmid, mis on sobilikud kõikides piirkondades. Lihtsustatud arvutuse alusel, kus keskmine naha hind perioodil 2005–2015 oli 43.– eurot, võimaldaks 200 nahalooma täiendavat sissetulekut ja 400 nahalooma juba põhississetulekut majapidamisele.

Karusloomakasvatuse keelustamise mõju ettevõtjate majanduslikule seisule 10-aastase perspektiiviga on võimalik hinnata eelkõige nende varalise väärtuse muutumise kaudu, kuna see mõjutab oluliselt konkreetsete ettevõtte väärtust. Rahavoo vaates alustatakse ettevõttes n.ö lõpetava rahavoo genereerimist, kus uued investeeringud ei ole mõistlikud või peavad olema täpselt prognoositud kuni põhivara kasuliku eluea lõpuni, mis omakorda ühtib ettevõtte lõpetamise aastaga. Kuna ettevõttel tulevikku ei ole, siis edasine rahavooline turuväärtus puudub, kuid ettevõtjale tegevuse kompenseerimisel tuleks siiski arvestada olemasoleva rahavoo suurusega. Lõpetamisel toimub objektide utiliseerimine, lammutamine või siis kasutuskõlblikkuse olemasolul uue omaniku kui ostja leidmine. Antud skeem mõjutab olulisel määral kiskjalistest farmidest ühte ettevõtet, milleks on AS Balti Karusnahk. Siinkohal toome välja kokkuvõtte ettevõtte investeeringute andmete ja majandusaasta aruande põhjal. Aastatel 2013–2014 investeeriti uute puuride, söödaköögi, angaaride, masinate ja seadmete soetamisel ligikaudu 2,8 mln eurot. Tulemus moodustab kogu põhivara 2014. aasta väärtusest 52%. Indikatiivse arvutuse andmete hulka ei kaasata varasemate aastate põhivara, kuna prognoositava 10-aastaga võib eeldada selle lõplikku amortiseerumist. Kasutades üldlevinud ettevõtete põhivara kasuliku ea arvestuse perioode, siis hoonete kohta võtame aluseks 15 aastat ja masinate ning seadmete osa 10 aastat. Kasutades kulumi lineaarset arvestusmeetodit, siis igal aastal arvestatakse kulumiks kindel summa ehk kasutatakse valemit: $\text{mahaarvestise suurus, \%} = (\text{netomaksumus} / \text{kasutusaastate arv}) * 100$. Joonisel 17 esitatud andmete alusel saame järeldada, et ettevõtte tegevus on jätkusuutlik kuni 2021. aastani ilma reinvesteeringuteta, sealjuures tuleks arvestada väheneva loomade arvuga. Hinnangu aluseks on eelkõige masinate ja seadmete kasutamisega. Ettevõtte ja loomade heaolu seisukohalt oleks vajalik teostada uusi investeeringuid ja suure tõenäosusega hoida põhivaralist taset vahemikus 1,5–2,0 mln eurot. Ettevõtte 2014. majandusaasta aruande järgi oli põhivarade suurus üle 5,0 mln euro, mis omakorda näitab ettevõtte täiendavate reinvesteeringute vajalikku taset.

Joonis 17. AS Balti karusnahk põhivarainvesteeringute indikatiivne kulum perioodil 2014–2028

Küsitluse käigus ilmnis, et ettevõtte on planeerinud olulises mahus investeeringuid keskkonnanohutuse parandamiseks sadevee juhtimise ja biotiikide projektiga. Tegevuse keelustamise korral ei ole majanduslikust aspektist investeeringud mõistlikud väga pika kasutusea tõttu ning sellisel juhul ei parane keskkonnatingimused. Antud juhtumanalüüs on tavapärane näide ettevõtte võimalikust tegevusest ja vajadustest, kuid seda tõenäoliselt ei realiseerita piiratud tegevusaja tingimustes.

Järgnevalt analüüsime karusloomakasvatuse jätkamise võimalikkuse üle juhul kui karusloomakasvatust mõjutaks oluline omahinna suurenemine, mida tingiks täiendav investeeringute teostamine. Kuna küsitluse käigus saadi teada olemasolevate tootmistegurite juures omahind, siis tehakse prognoos tegutsevate ettevõtjate grupile. Uute alustavate ettevõtjate grupi puhul võivad olla tulemused erinevad, kui alustavate ettevõtjate grupile prognoosi ei koostata.

Omahinna muutus tuleneb muutuvkulud puhul tooraine ja energiahindade, majanduskasvu ja inflatsiooni muutusest. Püsikulude osas on olulisel kohal palgakulude suurenemine ja amortisatsioon. Viimane tuleneb investeeringute suurusest ja selle kasuliku kasutusea arvestusest. Käesoleva indikatiivse prognoosi koostamisel arvestame lihtsuse ja arusaadavuse tagamisel üksnes investeeringute ja kulumi seost omahinna muutusele.

Uuringu eelnevas peatükis 5.3 kaardistatud kulude ja omahinna aluste põhjal saame arvutada välja investeeringute suuruse, mis vastab 20%-lisele omahinna muutusele. Antud juhul on rebaste kasvatamisel püsikulude võimalik muutus 39,3%, minkide kasvatamisel 41,9% ja tšintšiljade kasvatamisel 38,8%. Arvestades tulemust ümber amortisatsiooniks (omahinna kulurida), siis saame vastavalt keskmise aastase kulumi summa kiskjaliste karusloomade kompleksel kasvatamisel 176 000 eurot ja näriliste karusloomade puhul 1800 eurot. Kulumi lineaarse arvestusmeetodi puhul tähendab see kümne aastase kasutusea korral vastavalt looma liigiti investeeringut mahuga ca 1,8 mln eurot ja 18 tuhat eurot (tabel 32). Andmed omakorda tähendavad, et kiskjaliste karusloomade osas tehtav investeering on indikatiivselt 15.– eurot ühe looma kohta ja näriliste puhul 25.– eurot looma kohta. Majanduslikust aspektist on tegemist äärmiselt suurte investeeringutega, mis lisanduksid jätkusuutlikkuse tagamiseks tehtavatele reinvesteeringutele.

Tabel 32. Püsikulude ja kulumi summa vastavalt 20%-lise omahinna muutusele

	Püsikulude algtaase	Püsikulude lõpptase	Kulumi absoluutsumma muutus, eurot	Indikatiivne investeeringute maht
Rebasekasvatuse püsikulude kasv	1,0	1,393	176 000	1,7–2,0 mln eurot
Mingikasvatuse püsikulude kasv	1,0	1,419		
Tšintšiljakasvatuse püsikulude kasv	1,0	1,388	1800	18–20 tuhat eurot

Kuna peatükis 3 ilmnis, et oksjonitel on Eesti tootjate mingi ja rebaste nahkade hinna erinevus võrreldes keskmise oksjoni hinnaga ligikaudu 20% madalam, siis oleks võimalik kõrgema turuhinna korral omahinna muutusest tingitud mõju vähendada. Samal ajal on teada, et oksjonitel kujunev hind sõltub väga mitmetest faktoritest ning kõrgemat hinda ei saa siduda ainuüksi pidamistingimustest tuleneva kvaliteediprobleemiga. Tootja peab jälgima pidevalt moetrende läbi karva värvuse, pikkuse ja naha suuruse, mis sõltub aretusest ning paralleelselt tegelema kasvatamistingimustest tuleneva kvaliteedi tagamisega.

Küsitluse käigus koguti ettevõtjate arvamused võimalikke investeeringute suuruse ja hinnanguid tegevuse jätkamise osas 20%-lise omahinna muutumise korral. Nii kiskjalisi karusloomi kasvatavate ettevõtete juhid kui ka närilisi karusloomi kasvatavad ettevõtjad omasid sarnaseid vaateid. Mõlema grupi puhul üle 63% vastanutest lõpetaks tegevuse Eestis (tabel 33). Tinglikult tähendaks see karusloomakasvatamise lõpetamist Eestis, sest mõlema grupi puhul jätkajad läheksid tegevusega üle teistesse riikidesse. Karusloomakasvatamise lõpetamise võimalust kinnitasid küsimused karusnahkade tootmise muutuse kohta, kus valdavalt arvati, et kasv ei ole võimalik (ei nõustunud, üle 87%), tootmine väheneb (nõustuti või nõustuti täielikult, üle 72%). Vastanud esitasid mitmeid kommentaare pidamisnõuete karmistamise osas, kus peamiselt toodi võrdlusi teiste riikidega. Arvati, et uute lisatingimuste sisseviimine oleks sisuliselt tootmise ära keelamine. Veel toodi välja järgmised kommentaarid ja küsimused:

- *"Eesti karuslooma kasvatuset hetkeseis on niigi pea olematu. Kas on mõtet tegeleda nõuete karmistamisega puht entusiasmist nõudeid karmistada?"*
- *"Ei usu, et meie Eesti Vabariik oleks nii rikas loobumaks saadavast tulust, maksma kahjutasu ja sotsiaal- ning toimetuleku toetusi farmeritele."*
- *"Ei tasu majanduslikult ära. Sööda ja energia hinnad on aastate jooksul pidevalt tõusnud niigi, karusnahkade hinnad püsivad enam-vähem samal tasemel."*
- *"Tootmine kaotab mõtte. Tšintšiljakasvatus annab sissetulekut kui peetakse oluliseks aretust, pidevat enesetäiendamist ja kriitilist meelt loomade valikul. Statistika näitab, et nahkade müügihind on farmiti erinev ja madalamat hinda saavad farmid võivad suure tõenäosusega tegevuse lõpetada. Kuna nahkade müügihinnad kõiguvad väga kardinaalselt, siis on raske mingisugustki kasumit teenida juba praegu, rääkimata siis veel tootmise omahinna tõusu puhul".*
- *"20% omahinna tõusu ehk kannataks ettevõtte välja, aga vajame kindlustunnet, et valdkond saaks stabiilselt pärast seda edasi jätkata".*

Tabel 33. Respondentide arvamused tootmise omahinna 20%-lise muutuse avaldumisel

	1 ei nõustu üldse		2 pigem nõustun		3 pole kindel / neutraalne		4 pigem nõustun		5 nõustun täielikult	
	vastuseid	%	vastuseid	%	vastuseid	%	vastuseid	%	vastuseid	%
Kiskjaliste karusloomade kasvatajad										
Lõpetan tegevuse Eestis							2	66,7	1	33,3
Jätkan tegevust teistes riikides							1	33,3	2	66,7
Karusnahkade tootmine Eestis kasvab	3	100								
Karusnahkade tootmine Eestis väheneb									3	100
Karusnahkade tootmine Eestis jätkub samas mahus	2	50			1	50				
Tšintšiljakasvatavad										
Lõpetan tegevuse Eestis	2	18,2					7	63,6	2	18,2
Jätkan tegevust teistes riikides	7	63,6	1	9,1	1	9,1	2	18,2		
Karusnahkade tootmine Eestis kasvab	7	87,5	1	12,5						
Karusnahkade tootmine Eestis väheneb	1	9,1	1	9,1	1	9,1	1	9,1	7	63,6
Karusnahkade tootmine Eestis jätkub samas mahus	1	12,5	2	25	3	37,5	2	25		

Küsitlitud andsid ka vastused võimalike investeeringu mahtude kohta. Eelkõige on tulemus seotav kvantitatiivselt omahinna kalkulatsiooni põhise eelneva arvutusega tabelis 32. Omakorda saame tuletada, et arvutuslikult oleks 20%-lise omahinna kasvu korral investeeringu maht kiskjaliste karusloomade puhul üle 36% põhivara väärtusest ja näriliste puhul valdavalt üle 95% põhivara väärtusest. Uurimisküsimus oli järgmine: "Kui palju on Teie ettevõtte suuteline investeerima igal aastal järgneva 5-aastase perioodi jooksul (suhtes põhivarasse %-des)?" Kiskjalised karusloomakasvatajad hindasid, et investeeringu maht oleks olemasoleva põhivara suhtes 10–12% aastas. Näriliste karusloomade puhul olid arvamused mitmekülgsed, kuid neli ettevõtjat arvas võimalikuks mahuks samuti kuni 10%. Üks ettevõtja oleks suuteline investeerima kuni 30% ja ülejäänud alla 5%. Üks ettevõtja ei osanud täpselt öelda. Siinkohal esitasid tšintšiljakasvatajad järgmiseid kommentaare:

- *"Investeerin uutesse puuridesse ja Taanist ostetavatesse loomadesse, suuremaid investeeringuid piirab olemasoleva ehitise suurus."*
- *"Põhiliselt on vaja investeerida uute loomade ostuks. Põhivara kui selline puudub. On ainult väikeinventar. Tootmist oleks võimeline suurendama kuni 10% aastas, riigi soosiva suhtumise ja abi korral 20% aastas. Kui ei keelustata siis meil on vaja uut lauta. Aga see peab valmima kas laenu või muude rahadega"*
- *"Pole vajadust investeerida. Farm on üles ehitatud. Puurid ja puuride sisseseade uuendatud. Oleme alustanud 2013. aastal uues farmis, mis on ehitatud tšintšiljadele. Põhivara kui selline puudub. On ainult väikeinventar. Tootmist oleks võimeline suurendama kuni 10% aastas, riigi soosiva suhtumise ja abi korral 20% aastas."*

Järgnevalt toome välja ettevõtjate arvamuse karusloomakasvatuse keelustamisel võimaliku põhivara müügi kohta. Uurimisküsimus oli hinnangu saamiseks, kui suure osa põhivarast (%-des) saaksid ettevõtjad hinnanguliselt realiseerida müügi teel?

Kiskjaliste karusloomade kasvatajate arvamus on, et müügiga on võimalik realiseerida 10% ehk eeldavalt 10% ka rahalises väärtuses. Tšintšiljakasvatajad arvasid mõnevõrra erinevalt, kuna nende põhivara on küllalt väike ehk siis põhiliselt ollakse väikeinventari omanikud. Sellega seoses arvati valdavalt, et müügiga ei ole võimalik põhivara realiseerida ja ainult kaks vastajat arvas, et on võimalik realiseerida kas 10% või kuni 30%.

Kui prognoosime negatiivse arengustsenaariumi karusloomakasvatajatel järgmise 10-aastase üleminekuperioodiga, siis sellele vastuse leidmiseks kasutati uurimisküsimust. Järgnevas tabelis 34 esitatud vastuste tulemused näitavad, et kiskjaliste karusloomade kasvatajate tegevus Eestis lõpeks märgatavalt varem ning ollakse valmis jätkama tegevust mõnes teises riigis. Samal ajal ollakse valmis jätkama mõnes teises tegevusvaldkonnas, kuid praeguste töötajate koolitamiseta. Samuti ollakse valmis pöörduma kohtu poole riigi vastu. Tšintšiljakasvatajad ei ole valmis üle minema teise riiki või vähemalt ei kaaluta seda enne üleminekuaja lõppemist. Üldistades ei olda valmis jätkama Eestis mõnes teises tegevusvaldkonnas või ollakse väga ebakindlal seisukohal. Vastusele tegevuse jätkamise osas ei esinenud kindlaid nõustuvaid vastuseid. Samuti ei näe enamust tšintšiljakasvatajatest põhjust üleminekuajaga keelustamise korral kohtusse pöördumiseks.

Tabel 34. Arvamused karusloomakasvatamise jätkamise osas kui karusloomakasvatus Eestis keelustatakse 10-aastase üleminekuajaga

	1 ei nõustu üldse		2 pigem nõustun		3 pole kindel/ neutraalne		4 pigem nõustun		5 nõustun täielikult	
	vastuseid	%	vastuseid	%	vastuseid	%	vastuseid	%	vastuseid	%
Kiskjaliste karusloomade kasvatajad										
Jätkaks üleminekuajal tegevust mõnes teises riigis									3	100
Jätkaks pärast üleminekuajaga tegevust mõnes teises riigis?									3	100
Jätkaks tegevust Eestis mõnes teises tegevusvaldkonnas			2	66,7	1	33,3				
Jätkaks tegevust Eestis mõnes teises tegevusvaldkonnas, koolitades ümber praegused töötajad	2	66,7	1	33,3						
Kaaluks pöördumist kohtu poole riigi vastu							1	33,3	2	66,7
Tšintšiljakasvatajad										
Jätkaks üleminekuajal tegevust mõnes teises riigis	7	64	1	9	2	18	1	9		
Jätkaks pärast üleminekuajaga tegevust mõnes teises riigis?	4	40	1	10	2	20	3	30		
Jätkaks tegevust Eestis mõnes teises tegevusvaldkonnas	6	60	1	10	3	30				
Jätkaks tegevust Eestis mõnes teises tegevusvaldkonnas, koolitades ümber praegused töötajad	8	80	1	10	1	10				
Kaaluks pöördumist kohtu poole riigi vastu	5	50			3	30	1	10	1	10

Küsitlusele vastanud ettevõtjad jagasid järgmisi kommentaare:

- *"On mitmeid kordi pakutud võimalust tegutseda Soomes, kasutades omi õpitud teadmisi ja oskusi. Soomes on samuti puudu spetsialistidest ja vanem põlvkond soovib aktiivset tootmist anda edasi jätkusuutlikult. Oma jonniga tõttu püsin kodumaal, näen ka siin reaalselt võimalust sellele alale. Aga kui riiklikul tasemel lõpetatakse tegevus, kaob mõte pikemalt investeerida."*
- *"Hetkel ei mõista, miks selline küsimus esitatakse? Puudub igasugune analüüs või uuring ning sellest tulenev laiapõhjaline vastus, et miks peaks karusloomakasvatused keelustatama? Käesoleval juhul on kasvatajate vastu grupp inimesi, kes teeb kihatustööd. Nende väited on alusetud ning paljalt väidete põhjal terve tööstusharu ära keeleks võetud lühinägelik otsus."*

11. KOKKUVÕTE JA JÄRELDUSED

Käesoleva töö eesmärgiks oli läbi viia uuring karusloomakasvatuse sektori struktuuri ja majandusliku olukorra välja selgitamiseks aastatel 2000–2014. Ühtlasi koostati kaks ülevaadet võimalike arengutsenaariumite (stsenaariumanalüüs) kohta, mille kaudu hinnati potentsiaalset majanduslikku ja sotsiaalset mõju karusloomakasvatuse võimalikust keelustamisest või kasvatamise nõuete täitmisest tulenevalt. Uuringu vaatlusperioodiks oli struktuursete näitajate puhul ajavahemik 2000–2014 ja majandusnäitajaid analüüsimiseks periood 2010–2014. Uuringu sihtgruppi kuulusid seisuga 01.10.2015 äriregistris ettevõtjana registreeritud karusloomakasvatavad ja lisaks Eesti Karusloomakasvatajate Aretusühingu andmetel valdkonnas tegutsenud ettevõtjad ja isikud. Andmete kogumisel kasutati kombineeritud meetodeid, sh küsitlust ja erinevaid registreeritud põhiseid päringuid. Karusnahkade hinnadünaamika kogumiseks võeti ühendus Saga Furs OY ja Kopenhagen Fur oksjonikeskustega, et saada oksjonikeskuste andmebaasidest andmed müüdnud mingi-, rebase- ja kährikunahkade arvu, karusnahkade hinna ja nahku müünud farmide arvu kohta ajavahemikul 2000–2015. a.

Karusloomakasvatavate dünaamika analüüsi põhjal ilmnes, et karusnahafarme rajanud ettevõtjate arvus on toimunud muutused ligikaudu iga nelja aasta möödudes. Perioodil 2000–2015 on toimunud rebase- ja mingikasvatavate arvus oluline vähenemine, kus põhitoodangu andjaks on üks farm. Aastal 2013 alustas üks uus farm, mis ei ole saavutanud tänaseks veel toodangut ja kaks farmi on tagasihoidliku majandustegevusega. Tšintšiljafarme loonud ettevõtjate arv on oluliselt suurema dünaamikaga võrreldes kiskjalistega, kuid tegemist on siiski väga aeglase arenguga samal perioodil. Äriregistri andmetel oli registreeritud tšintšiljakasvatavate arv suurim perioodil 2000–2005, mil tegutses 52 ettevõtjat, kuid tänaseks on jäänud tegutsema 27 registreeritud ettevõtjat. Võrreldes ettevõtjate arvu kogu põllumajandus-, metsamajandus- ja kalapüügi sektoris majanduslikult aktiivsete ettevõtjate arvuga, mis 2014. aastal oli Statistikaameti andmetel 8420 füüsilisest isikust ettevõtjat ja 4141 äriühingut, siis karusloomakasvatavate osakaal ettevõtjate arvust on äärmiselt väike. Selle tõttu saab karusloomakasvatust vaadata kui äärmiselt lihtsasti informeeritavat, kontrollitavat ja analüüsitavat tegevusvaldkonda, kus ettevõtjad on kogu ühiskonnale teada ja tuntud. Võrreldes registreeritud ettevõtjate arvu oksjonitel nahku turustanud isikute arvuga, siis Saga Furs OY oksjonil on müünud viimastel aastatel minginahku kolm Eesti isikut ja rebasenahku vaid üks Eesti isik. Tšintšiljade nahku on müüdnud Kopenhagen Fur oksjonil keskmiselt 60 Eesti isiku poolt, mis on mõnevõrra suurem arv kui registreeritud ettevõtjaid. Viimastel aastatel (2014. ja 2015.aastal) on tšintšiljanahku müüdnud 42–43 Eesti isikut. Seega võib kasvatavate arvu hinnata suuremaks, kuid kindlasti tuleb arvestada ka võimalike toornahkade vahendajate arvuga.

Karusloomakasvatuse dünaamikat ja tegevusvaldkonda iseloomustavad ilmekalt põhikarja, müüdnud nahkade arvu ja ekspordi andmed. Ajavahemikul 2006–2015 on kõikide karusloomaliikide (mingid, hõberebased, sinirebased, kährikud, tšintšiljad) põhikarja üldarv uuringu küsitluses vastanud ettevõtete andmetel kokku varieerunud ligikaudu 42,2 tuhande ja 50,6 tuhande karuslooma vahel ning nahaloomadel 127,9 tuhande ja 144,8 tuhande vahel. Võrreldes 2000. aastaga on põhikarja loomade arv kuuekordistunud. Oluliselt enam iseloomustab karusloomade arvukust erinevate loomaliikide statistika, mille andmed on saadud ettevõtjate küsitluse teel. Minkide põhikarja ja nahaloomade arv on suurim ja karja osas toimus arvukuse

kasv ajavahemikul 2000–2012. Nii suurenes minkide põhikari 43 699 loomani 2012. aastaks ning peale seda on nende arvukus langenud ligikaudu 35 000 loomani 2014. ja 2015. aastal. Tšintšiljade põhikarja andmed küsitletud ettevõtete keskmisena näitasid, et ajavahemikul 2007–2014 oli ligikaudu 100 põhikarja emaslooma (täpsemalt 99–106 emaslooma) ja 16–18 isaslooma. Küsitletud tšintšiljafarmides toimus ajavahemikul 2000–2014 põhikarja loomade üldarvu suurenemine. Näiteks 2000. aastal oli nendes 61 põhikarja looma, 2001. aastal 212 ning 2013. aastal juba 1003 põhikarja looma, seega alles jäänud ja küsitluse vastanud tegutsevad farmid on arenguvõimelised.

Mõistmaks, kui suur on erinevate loomaliikide kasvatamisest saadud rahaline koguväärtus ajavahemikul 2005–2015 kasutati Eesti kasvatajate Saga Fursi ja Kopenhagen Fur oksjonitel müüdüd karusnahkade arvu, keskmist hinda ja selliselt arvutatud rahalist koguväärtust. Kõikide toodetud nahkade (mingi-, rebase- ja tšintšiljanahkade) koguväärtus ajavahemikul 2004/05–2015 moodustas kokku 47,72 miljonit eurot, millest minginahkade koguväärtus moodustas 30,13 miljonit (63% koguväärtusest), rebasenahkadel 14,66 miljonit eurot (31%) ja tšintšiljanahkadel 2,93 miljonit eurot (6%).

Samal ajal on oluline hinnata karusloomakasvatuse toodangut ja turumahtu maailmatasemel. Puurikarusloomakasvatus maailmas põhineb peamiselt kolme kiskjalise karusloomaliigi- mingi ehk ameerika naaritsa (*Mustela vison*), hõberebase (*Vulpes vulpes*) ja sinirebase (*Alopex lagopus*) kasvatamisel. Majanduslikult kõige olulisemaks on mink, keda kasvatatakse maailma erinevates riikides kõige enam. Statistikas käsitletakse paljudel juhtudel hõberebast ja sinirebast koos, sest karusloomakasvatuse praktikas saadakse nende liikide vahelise hübriidi karusnahkade tootmiseks ja siis räägitakse üldiselt rebasekasvatusest ja rebasenahkadest. Mingi- kui rebasenahkade tootmine on maailmas pidevalt kasvanud. Kui 2000. aastal toodeti maailmas ligikaudu 30 miljonit minginahka, siis 2005. aastal juba 44 miljonit, 2010. aastal 54 miljonit ja 2014. aastal 82 miljonit minginahka. Kiire minginahkade tootmise kasvu taga on olnud eelkõige Hiina, aga ka paljude Euroopa riikide suurem maht minginahkade tootmisel. Aastatel 2010–2014 on minginahkade tootmise kasv olnud Euroopa riikidest Taanis, Soomes, Poolas, Venemaal, Lätis, Leedus, Ukrainas. Viimasel viiel aastal on minginahkade tootmine vähenenud vaid kolmes riigis: Eestis, Iirimaal ja Jaapanis. Analoogne olukord on ka rebasenahkade tootmisel maailmas, kuid selles osas ei ole kasvav trend riikide lõikes nii sarnane. Rebasenahkade tootmisel on arengute taga eelkõige Hiina ja Soome kasvandused.

Eestis kasvatatud karusloomade karusnahad realiseeritakse kahel suurel oksjonil kas Helsingi lähistel, Vantaas asuvas Saga Furs OY või Taanis Kopenhagen Fur oksjonitel. Eestis kasvatatud minkide ja rebaste (nii hõbe- kui sinirebaste ja nende hübriidide) nahad realiseeritakse peamiselt vaid Saga Furs OY oksjonil ning tšintšiljanahad Kopenhagen Fur oksjonil. Saga Furs OY kaubitseb minkide, rebaste kõrval ka kähriku-, tšintšilja- ja tuhkrunahkadega ning oksjonikeskuse käive oli 2012. aastal ligikaudu 700 miljonit eurot, mis oli üheks rekordtulemuseks. Kopenhagen Fur oksjon kaubitseb peamiselt minkide nahkade kõrval (90% müüdüd nahkadest) ka rebaste-, tšintšilja-, soobli-, puurituhkru-, kähriku-, nutria-, reksküüliku- ja karakullnahkadega ning oksjoni käive aastas moodustab hetkel ligikaudu 1,8 miljardit eurot aastas. Karusloomakasvatuse eripäraks on väga suured toodetud nahkade hinnakõikumised erinevatel loomaliikidel ja aastatel ning sellega kaasneb karusloomakasvatuse sektori kõrge tururisk, mis on nende hinnakõikumistega seotud. Oksjonite andmete analüüsimisel ilmnas, et

Saga Furs OY oksjonil müüdnud minginahkade arv on ajavahemikul 2000/01–2014/2015 tõusnud 3,27 miljonilt 8,26 miljonile ning oksjonil müüdnud minginahkade keskmine hind moodustas keskmiselt 34 eurot, kusjuures see oli madalaim 2008/2009 oksjoniaastal (20 eurot) ja kõrgeim 2012/2013. aastal (67 eurot).

Eestis toodetud minginahkadel oli ajavahemikul 2000–2015 keskmine naha hind ligikaudu 28 eurot, seega Eestis toodetud nahkade müügihind oli 18,9% võrra madalam oksjonikeskuse keskmisest minginaha hinnast. Käesoleva uuringu raames ei ole võimalik öelda, miks Eestis toodetud minginahkade hinnad on jäänud madalamaks võrreldes Saga Furs OY oksjonikeskuse keskmiste hindadega erinevatel aastatel. Kuna karusnahkade hind on sedavõrd kompleksne suurus, siis käesoleva uuringu raames ei olnud võimalik täpselt välja tuua põhjused, miks Eestis toodetud minginahkade hinnad on jäänud madalamaks võrreldes Saga Furs OY oksjonikeskuse keskmiste hindadega erinevatel aastatel. Meie hinnangul võib Eestis toodetud minginahkade madalam hind olla tingitud eelkõige Eesti tootja (tootjate) tagasihoidlikumast võimekusest teha investeeringuid uute tõuloomade ostmiseks ja hilisemaks paljundamiseks, aga ka *Looduskaitseadusest* tulenevatest piirangutest uute tõuloomade sisseostmisel. Kindlasti võib madalam hind olla seotud ka teistest nahkade hinda mõjutatavatest teguritest (aeglasem karusnahaturutrendide järgimise võimekus, võimalik tagasihoidlikum loomade söötmise-, pidamise-, aretustase jm tegurid). Seega ei saa Eestis toodetud minginahkade madalamat hinda võrreldes Saga Furs OY oksjonikeskuse keskmiste hindadega siduda ainuüksi pidamistingimustest tuleneva kvaliteediprobleemiga. Tootja peab jälgima pidevalt moetrende läbi karva värvuse, pikkuse ja naha suuruse, mis sõltub aretusest ning paralleelselt tegelema kasvatamistingimustest tuleneva kvaliteedi tagamisega.

Sarnaselt minginahkade hinna suurte kõikumistega erinevatel aastatel on sama trend ka rebase-nahkade realiseerimisega. Eesti ettevõtete poolt on varasematel aastatel (2002–2005) müüdnud Saga Furs OY oksjonil ligikaudu 40 000–50 000 rebasenahka, aga peale 2010. aastat ligikaudu 10 000–14 000 nahka aastas, kusjuures keskmiseks rebasenaha hinnaks vaadeldaval perioodil (2000/2001–2014/2015) oli ligikaudu 71 eurot. Rebasenahkade keskmine hind oli madalaim (39 eurot) 2008/2009 aastal ja kõrgeim (135 eurot) 2012/2013 aastal. Oksjonikeskuse keskmine rebasenaha hind (kõik tootjad) ajavahemikul 2000/2001–2014/2015 oli 88 eurot ja Soome tootjate poolt toodetud nahkadel 89 eurot. Järelikult Eesti tootjate poolt realiseeritud rebasenahkade keskmine hind oli ajavahemikul 2000/2001–2014/2015 võrreldes oksjonikeskuse keskmise hinnaga 19,3% võrra madalam. Käesoleva uuringu raames, tänu selle näitaja spetsiifilisusele, ei olnud võimalik täpselt välja tuua põhjused, miks Eestis toodetud rebasenahkade hinnad on jäänud madalamaks võrreldes Saga Furs OY oksjonikeskuse keskmiste hindadega erinevatel aastatel. Meie hinnangul võib Eestis toodetud rebasenahkade madalam hind olla tingitud eelkõige Eesti tootja (tootjate) tagasihoidlikumast võimekusest teha investeeringuid uute, hetkel hinnalisemate tõuloomade ostmiseks. Kindlasti võib madalam hind olla seotud ka juba mainitud teistest nahkade hinda mõjutatavatest teguritest (aeglasem karusnahaturutrendide järgimise võimekus, võimalik tagasihoidlikum loomade söötmise-, pidamise-, aretustase jm tegurid). Seega Eesti tootjate rebasenahkade madalamat hinda võrreldes Saga Furs OY oksjonikeskuse keskmiste hindadega ei saa siduda ainuüksi pidamistingimustest tuleneva kvaliteediprobleemiga. Tootja peab jälgima pidevalt moetrende läbi karva värvuse, pikkuse ja naha suuruse, mis sõltub aretusest ning paralleelselt tegelema kasvatamistingimustest tuleneva kvaliteedi tagamisega.

Kopenhagen Fur oksjonil müüdnud tšintšiljanahkade arv on püsinud aastatel 2005–2015 küllaltki stabiilsena üle 56 tuhande naha aastas, kus rekordilised olid aastad 2011 ja 2012 üle 70 tuhande naha aastas. Sisuliselt oli ajavahemikul 2005–2015 Eestis toodetud ja oksjonikeskuse keskmine hind tšintšiljanahkadel ligikaudu sama, olles keskmiselt 44 eurot.

Eesti karusloomakasvatuse toodangu dünaamika ja mahu näitajaks on kindlasti osatähtsus põllumajandussektori kogutoodangust ja ekspordist. Karusloomakasvatuse lisandväärtuse summa iseloomustab sektori väiksust, kuna see on moodustanud 0,007–0,03% tegevusalade lisandväärtusest. Osatähtsus on võrreldav eelkõige kalapüügi ja vesiviljeluse tegevusala ettevõtjate tulemusega. Samal ajal tegutsevate ettevõtjate mingi- ja rebasevahkade müük ekspordis võrrelduna põhiliste põllumajandussaadustega olnud märkimisväärne. Ajavahemikul 2010–2015 on karusnahkade ekspordi summa võrrelduna piimatoodete, munade ja mee ekspordisummaga olnud viimasest ligikaudu 5,5% ja teravilja ekspordiga võrrelduna (suhtes) on karusnahkade ekspordi summa 11–14%. Saame järeldada, et karusnahkade tootmisel on toodang suunatud põhiliselt ekspordiks, mis ületab kahtlemata mitmekordselt teiste tegevusalade ettevõtjate ekspordi potentsiaali.

Ressursside kui tootmistegurite osas kasutavad karusloomakasvatajad küllaltki vähe maad, tööjõudu ja kapitali. Peamiselt kasutavad karusloomakasvatajad muu maatulundusmaa sihtotstarbega maad ja nad ei oma üldjuhul toetusõiguslikku põllumaad. Vaadeldes mingi- ja rebasefarmide kasutada olevat maatulundusmaad, siis kokku kasutavad ettevõtjad ligikaudu 84 ha, millest ehitiste alune pindala hetkeseisuga on ligikaudu 9 ha ehk 11%. Täiendavalt omatakse haritavat maad, looduslikku rohumaad ja metsamaad, mis kokku moodustavad 66% kogu maa üldpindalast. Kuna ehitiste alune maa moodustab väikese osa üldpindalast, siis maaressurssi saab hinnata statistiliselt piisavaks. Küsitluse käigus tulemustel selgus, et maaressurss ei ole piiratud ja tegutsevate ettevõtjate arenguvõimalused on tagatud.

Minkide ja rebasefarmides töötas täistööajale arvestatult 2014. aastal kokku 74 töötajat. Lisaks kasutatakse 10–15% ulatuses täiendavat hooajalist tööjõudu. Põhiliseks tööandjaks on üks farm, kuna ülejäänud kolm farmi ei ole hetkel oma tegevuses suured ja aktiivsed. Tšintšiljakasvatusse kaasatud täistööajale arvestatud tööjõud oli 2014. aastal kokku 20,5 töötajat. Töökohtade vanuselise struktuuri osas saame järeldada, et karusloomakasvatuses töötavad eelkõige üle 40-aastased inimesed, mis kindlasti iga piirkonna tööhõive vanuselisele struktuurile omab olulist panust.

Kapitali kui ressursside analüüsimisel selgus, et käibevara ja põhivara osakaal on püsinud viimastel aastatel tasakaalus, kuid põhivara taset mõjutab oluliselt AS Balti Karusnaha investeeringute maht. Teiste ettevõtjate bilansis on ülekaalus käibevarade maht. Äriühingute raamatupidamislik varaline väärtus 2014. aastal oli üle 14,0 mln euro. Analüüsidest kapitalis struktuuri võõrvahendite ja omakapitali suhestamisega, siis ilmneb piisav omakapitali osatähtsus, mis vaadeldaval perioodil on püsinud ligikaudu 70% tasemel, aga on esinenud ka suuremat osakaalu (ligikaudu 80%). Karusloomakasvatajad ei ole olulisel määral koormatud pikaajaliste laenukohustustega ja ettevõtjaid iseloomustab omakapitali taseme poolest kõrge omanike poolt võetud riskitase.

Tulemuslikkuse näitajate poolest on karusloomakasvatajad perioodil 2010–2014 kõrge kasumlikkusega ja ületavad taime- ja loomakasvatuse valdkonna ettevõtjate tulemusi. Siiski

peegeldub karusnahkade tootmisel kõrge riskitase tänu kiiresti muutuvatele toornahkade oksjonihindadele, mille tõttu 2014. aasta tulemused olid negatiivsed. Koguvara rentaablus ja omakapitali rentaablus on varasematel aastatel ületanud 20% ja müügi rentaablus koguni 30%, kuid 2014. aasta tulemused olid negatiivsed. Rentaabluse langust mõjutasid eelkõige minginahkade hindade langus 2014. aastal.

Jätkusuutlikkuse hindamiseks on oluline analüüsida likviidsust ja maksevõimet, mille tulemused iseloomustavad head taset. Tulemus sõltub suuresti sellest, et ei ole võetud suuri finantsriske ja pikaajalisi kohustusi.

Majandusnäitajate ja küsitlusega kogutud investeeringute andmete analüüsi tulemustest saab järeldada, et investeeringuid on valdavalt tehtud omakapitaliga. Perioodil 2005–2014 on kokku investeeritud karusloomakasvatavate poolt ligikaudu 8,9 mln eurot. Kui detailsemalt analüüsida investeeringute aktiivsust, siis aastate lõikes eristub tšintšiljakasvatavate puhul aastatel 2005–2010 kõrgem aktiivsus, kuid viimastel aastatel on olnud aktiivsus madalam. Mingi- ja rebasekasvatavate puhul eristub periood 2011–2013 ehk viimastel aastatel on toimunud oluline investeeringutegevus. Karusloomakasvatavate investeeringute aktiivsus on võrreldav nii põllumajanduse, metsanduse ja kalanduse valdkonna keskmise näitajaga, samuti taime- ja loomakasvatuse tegevusala keskmisega. Seega on karusloomakasvatavad teinud palju investeeringuid ja seda ilma toetusteta.

Toodangu omahinnast kujundavad kiskjaliste karusloomakasvatavate puhul 58,5% muutuvkulud, millest valdav osa on söödakulu (44%). Püsikulud moodustavad 41,5%, millest valdav osa on tööjõukulu. Seega mingi- ja rebase nahkade omahinda mõjutavad kõige enam söödakulu ja tööjõukulu.

Tšintšiljakasvatavate püsikulude osakaal on 1,6 protsendipunkti suurem (43,1%) ja seega on muutuvkulud väiksema osakaaluga võrreldes rebase- ja mingikasvatavatega. Tšintšiljakasvatavate omahinda mõjutavad kulukomponendid on küllaltki erinevad võrreldes kiskjaliste karusloomade kasvatamise kuludega, sest tšintšiljad vajavad sööda ja elukeskkonna komponentidena jõusööda graanuleid, heina, mineraalsöödasegu, vett ja liiva. Selle tõttu on söötmise ja pidamise muutuvkulud võrdlemisi lihtsad, kuid samal ajal moodustavad karuslooma omahinnast ligikaudu 57%. Söödakulu osakaal on sh 36%, mis on kaheksa protsendipunkti võrra väiksem kui kiskjaliste karusloomade kasvatamisel. Põhitoodangu omahinnast ülejäänud osa ehk ligikaudu 43% moodustavad püsikulud. Püsikuludest suurima osa moodustavad üldkulud (26%), millele järgnevad palga- (25%) ja amortisatsioonikulu (21%). Kaasneva toodangu väärtus moodustab tootmiskuludest ligikaudu 10%, milleks on pojad noorloomadena.

Uuringu käigus läbiviidud küsitluse tulemuste põhjal hindasid karusloomakasvatavad Eesti karusloomakasvatuse konkurentsivõimet nii Eesti loomakasvatuse sektoris, kui Euroopa Liidus ja väljaspool Euroopa Liitu väga heaks. Turustamise osas saadi kinnitust, et Eesti mingi- ja rebase nahkade tootjad on orienteerunud toornahkade realiseerimisel Saga Furs OY oksjonile ja Eesti tšintšiljakasvatavad vaid Kopenhagen Fur oksjonile. Uuringu küsimustikus oli Eesti karusloomakasvatavate ettevõtete arengut makrotasandil pidurdanud võimalike probleemide ja takistuste hindamine. Tulemustest järeldub, et karusloomakasvatavad pidasid makrotasandil konkurentsivõimet kõige olulisemaks piduriks rahaliste toetuste mittekättesaadavust, seepärast Eesti ettevõtjate rahaliste vahendite nappust ning ettevõtjate tagasihoidlikku omavahelist koostööd ja

nõrka lobitööd siseriiklikul tasandil. Arengut ei ole takistanud vähene nõudlus toornahkade järele ja suutmatuse kiirelt reageerida turu nõudmistele. Kiskjaliste karusloomade kasvatajate arvates Eesti ettevõtjate rahaliste vahendite nappus ei ole olnud arengut pidurdavaks teguriks, küll on seda oluliseks pidanud tšintšiljakasvatajad. Takistuseks saab pidada ka muutuvaid nõudeid karusloomakasvatases ruumide ja ehitiste kohta. Küsitluse vastanud isikud ei pidanud probleemiks määruse *Nõuded karuslooma pidamise ja selleks ettenähtud ruumi või ehitise kohta* (<https://www.riigiteataja.ee/akt/13356899>) 1. jaanuaril 2017. aastal kehtima hakkavate täiendavate nõuete täitmist. Seega on nõuete täitmise suutlikkus olemas.

Karusloomafarmide järelevalvetulemused VTA andmetel tõid välja, et viimase 5 aasta jooksul on kokku kõikides farmides 72 kontrollkülastust, kusjuures tšintšiljafarmides tehti 38 kontrollkülastust looma tervise valdkonnas ja 16 külastust loomakaitse valdkonnas. Rebasefarmides käidi loomatervise alast olukorda kontrollimas 4 külastusel ja loomakaitse osas 5 külastusel ning mingifarmis vastavalt kahel ja seitsmel korral. Nendel külastustel viimase viie aasta jooksul (2011–2015) ei leitud mingeid puudusi tšintšiljafarmides. Rebasefarmides oli samal ajavahemikul tehtud loomakaitse ja tervise osas kokku kolm ettekirjutust ja mingifarmides kaks ettekirjutust. Loomatervise osas leiti samal ajavahemikul üks puudus nii rebase- kui mingifarmis, mis oli seotud loomsete kõrvalsaaduste käitlemisega, sest puudus nõuetekohane märgistus. Seega saab kokkuvõtvalt öelda, et ettekirjutusi oli tehtud viimase 5 aasta jooksul viiel korral.

Kiskjaliste karusloomade surevuse andmed tegutsevas suurettevõttes 2011–2015 näitasid, et surevus on olnud väike (alla 10%) kõikide peamiste karusloomade (mink, hõberebane, sinirebane) nii põhikarja- kui noorkarja karusloomadel ja seda suure loomade arvu juures. Näiteks oli minkide kogu karja keskmine surevus aastate lõikes 2,4%-st kuni 7,1%-ni ja seda väga suure loomade arvu juures (143 000–164 000 looma). Tšintšiljade põhikarja keskmine surevus varieerus vaadeldaval perioodil 4–9,3% aastas ja noorkarjal sünnist kuni võõrutamiseni erinevate karjade keskmisena 6,7% kuni 10,6%. Kasvatajad tõid tšintšiljade surevuse oluliseks põhjustajaks mükotoksiinide võimaliku esinemise heinas. Märgiti ka seda, et mükotoksiinide määramise hind ei ole kasvatajatele jõukohane ja laboreid, kus neid määratakse on Eestis vähe.

Loomade heaolu ja eetiliste aspektide kokkuvõtteks saame järeldada, et vastuseis karusloomakasvatusele on suur. See ei näi aga põhinevat eetikaseisukohtadel, mis mõjutaksid või kirjeldaksid seda, kuidas me enda hoole all olevaid loomi kohtleme. Või ehk on vaid see nõrk ideoloogia või eelistus, mis keelab meil kahjustada puurikarusloomi. Eetilise alusena ei saa sellist arusaama aga toetada. Kokkuvõtteks ei saa karusloomakasvatust uuringus kirjeldatud eetikaseisukohtade alusel pidada enam taunitavaks kui muid olemasolevaid loomakasvatussüsteeme. Seetõttu ei ole eetilist alust keelustada üksnes karusloomakasvatus.

Uuringu teostamise ja andmete kogumise käigus tekkinud suhtluses karusloomakasvatajatega selgus, et kõige enam võivad karusloomakasvatuse tulevikku 10 aastase perspektiiviga mõjutada karusloomade pidamise nõuded ja sellest tulenevalt ka võimalikud karusloomakasvatuse arengutsenaariumid. Uuringu käigus viidi läbi fookusgrupi arutelu *Pidamishõuded karusloomafarmides täna ja homme ning nendest lähtuvad karusloomakasvatuse võimalikud arenguperspektiivid 10-aastase perspektiiviga*. Arutelu tulemustena leiti väga erinevaid põhjuseid Eesti karusloomakasvatuse sektori eraldatuse kohta võrreldes teiste loomakasvatusharudega, kuid nähti ka sektori arenguvõimalusi. Leiti, et vajalik on teadlikkuse tõstmine, riigi kindla seisukoha võtmine, kas ja mis tingimustel sektor jätkab eksisteerimist. Samuti oleks vajalik

karusloomakasvatust kajastav andmebaas (riiklik register). Tootjate arvates on oluline selgitada loomaõiguslastele elu põhimõtteid maal ja loomakasvatuses; soodustada seda sektorit, mis viiks edasi riigi arengut ja tooks ka tulu; julgustada ja õpetada noori inimesi alustama karusloomade kasvatamisega. Tootjate arvates on oluline riigipoolne poliitiline toetus, sektori maaelu arengukavaga liitmine, kusjuures riigi poliitika oma loomakasvatajate suhtes peab olema selge.

Uuringu lähteülesandes püstitatud kahe stsenaariumi ülevaate koostamisel ilmnas, et küsitluse vastanud karusloomakasvatajad ei näe kahel stsenaariumil olulist erinevust. Stsenaariumi puhul, kus karusloomakasvatuse keelustamine toimuks 10-aastase üleminekuperioodiga, võib eeldada, et kiskjaliste karusloomakasvatajate tegevuse lõpetamine toimuks Eestis märgatavalt varem ning ollakse valmis jätkama tegevust mõnes teises riigis. Samal ajal ollakse valmis jätkama mõnes teises tegevusvaldkonnas, kuid praeguste töötajate koolitamiseta. Samuti ollakse valmis pöörduma kohtu poole riigi vastu. Tšintšiljakasvatajad ei ole valmis üle minema teise riiki või vähemalt ei kaaluta seda enne üleminekuaja lõppemist. Üldistades ei olda valmis jätkama Eestis mõnes teises tegevusvaldkonnas või ollakse väga ebakindlal seisukohal.

Arvamust kinnitab kvantitatiivne analüüs, kus perioodil 2013–2014 tehtud investeeringud amortiseerusid 2020. aastaks olulisel määral ning ettevõtte konkurentsivõimeline tootmistegevus ei ole võimalik. Samuti ei ole ettevõtja motiveeritud investeeringuid tegema, kuna keelustamise korral ettevõtte väärtus nendest ei suureneks.

Teise stsenaariumi puhul, kus karusloomakasvatuse areng oleks võimalik täiendavate nõuete täitmisega, kus investeeringud tõstaksid tootmise omahinda 20%, ei näe küsitlusele vastanud ettevõtjad tegevuse jätkamist. Küsitluse tulemustel põhinev üldhinnang on, et karusloomakasvatuse arengutrendid oleksid negatiivsed ja tootmismahd väheneks. Tegevuse jätkajad nii kiskjaliste kui näriliste grupis läheksid teise riiki, mis tinglikult tähendaks karusloomakasvatuse lõpetamist Eestis.

Arvamust kinnitab kvantitatiivne omahinnaga seotud investeeringute analüüs, mille alusel saab järeldada, et ühekordne täiendav investeeringute maht oleks kiskjaliste farmide puhul 1,7–2,0 ml eurot ja näriliste farmides 18–20 tuhat eurot. Andmed omakorda tähendavad, et kiskjaliste karusloomade osas tehtav investeering on indikatiivselt 15.– eurot ühe looma kohta ja näriliste puhul 25.– eurot looma kohta. Majanduslikust aspektist on tegemist äärmiselt suurte investeeringutega, mis lisanduksid jätkusuutlikkuse tagamiseks tehtavatele reinvesteeringutele.

Küsitlusele vastanud ettevõtjad hindasid investeeringuvõimekust, mille alusel on kiskjaliste karusloomade kasvatajad arvanud, et investeeringu maht oleks olemasoleva põhivara suhtes 10–12% aastas. Näriliste karusloomade puhul olid arvamused mitmekülgsed, kuid neli ettevõtjat arvas võimalikuks mahuks samuti kuni 10%.

Omakorda kvantitatiivse analüüsi põhjal oli võimalik tuletada, et arvutuslikult oleks 20%-lise omahinna kasvu korral investeeringu maht kiskjaliste karusloomade puhul üle 36% põhivara väärtusest ja näriliste puhul valdavalt üle 95% põhivara väärtusest. Eeltoodu tähendab seda, et küsitluse vastanud ettevõtjate hinnang lõpetamise osas on realistlik.

KASUTATUD KIRJANDUS

- Analüüs ja ettepanekud "Eesti biomajanduse arengukava aastani 2030" koostamise osas. 2016. [<http://www.agri.ee/sites/default/files/content/arengukavad/biomajandus/2030/biomajanduse-arengukava-2030-ettepanek-2015-10-22.pdf>] (25.01.2016)
- Eesti karusnahaturu analüüs 2015 – PWC, AS Pricewaterhouse Coopers Advisors (koostanud Teet Tender, Marko Virkebau), 24 lk.
- Beautiful fur animals - and their colour genetics. 1988. (Eds. N.N. Nes, E.J. Einarsson, O. Lohi, G. Jorgensen), Glostrup, Scientifur, 271 pp.
- Council Directive 98/58/EC of 20 July 1998 concerning the protection of animals kept for farming purposes [<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31998L0058>] (4.01.2016)
- Hansen, H.O. 2015. The global fur industry. – Saga furs Fur Auctions, information bulletin, July–August 2015, p. 20–22.
- Mingi ja kähriku tehistingimustes pidamisele esitatavad täpsustatud nõuded ja farmi tegevusloa sisu täpsustatud nõuded, 2014 [<https://www.riigiteataja.ee/akt/125112014011>] (4.10.2015)
- Nõuded karuslooma pidamise ja selleks ettenähtud ruumi või ehitise kohta, 2010 [<https://www.riigiteataja.ee/akt/13356899>] (4.10.2015)
- Jensen, P. 1988. Maternal behaviour of free-ranging pigs. I. Results of a three-year study. – Swedish University of Agricultural Sciences, Faculty of Veterinary Medicine, Department of Animal Hygiene, Skara, Report 22.
- Kopenhagen Fur [<http://www.kopenhagenfur.com/fur-auction/auctions>] (4.01.2016)
- Linzey, A. 2009. Why Animal Suffering Matters. – Oxford University Press. New York.
- Looduskaitseadus, 2004 [<https://www.riigiteataja.ee/akt/108072014020#para57lg6>]
- Martin, L., Tesfalidet A. 2008. Sustainability of the fur industry. – IX International Scientific Congress in Fur Animal Production, Halifax, Nova Scotia, Canada, August 19–23, 2008, Scientifur, Vol. 32, nos. 3&4, p. 228–237.
- Mitt, S. 2015 Karusloomakasvatuse arengulugu Eestis 20. sajandil. – Tõuloomakasvatus, nr 4, lk 11–15.
- Niemi, J., Ahlstedt J. 2007. Finnish agriculture and rural industries 2006.
- Nimon A.J., Broom D.M. 2001. The Welfare of Farmed Foxes *Vulpes Vulpes* and *Alopex la Gopus* in Relation to Housing and Management: A Review. – Animal Welfare, vol. 10 p. 223–248.
- Nimon, A.J., Broom, D.M. 1999. The Welfare of Farmed Mink (*Mustela Vison*) in Relation to Housing and Management: A Review. – Animal Welfare. 8, p. 205–228.
- Profurin toimenpideitä kansalaisaloitten käsittelyyn. 2014. Kansalaisaloitepaketti, 42 lk. Kansalaisaloitepaketti.pdf. [<http://orgprints.org/11264/1/Talous2007.pdf>] (08.10.2015)
- Regan, T. 2001. Defending Animal Rights. – University of Illinois Press. Chicago.
- Rollin, B.E. 2003. Ethics and Species Integrity. – The American Journal of Bioethics, vol. 3, p. 15–17.
- Põllumajandus arvudes. 2004–2014. Agriculture in Figures (2004–2014). Tallinn: Statistikaamet [<https://www.stat.ee/valjaanded>] (15.10.2015)

- Statistikaamet. 2015. Andmebaas [<http://www.stat.ee/andmebaas>] (08.09.2015)
- Scroton, R. 2000. *Animal Rights and Wrongs*. Third edition. – Metro Books. London
- Stolba, A., Wood-Gush, D.G.M. 1981. The Assessment of Behaviour Needs of Pigs under Free-range and Confined Conditions. – *Applied Animal Ethology*. 7, p. 388–389.
- USDA, 2006. CFR 9 Animals and Animal Products [<http://cfr.regstoday.com/9cfr.aspx>] (14.02.2016)
- Welfur 2013. *Welfare Assessment Protocol for Mink*. – Welfur Consortium, Brussels, Belgium.
- Welfur 2014. *Welfare Assessment Protocol for Foxes*. – Welfur Consortium, Brussels, Belgium.
- Vinke, C.M. 2001. Some Comments on the Review of Nimon and Broom on the Welfare of Farmed Mink. – *Animal Welfare*, 10, p. 315–323.

LISAD

Lisa 1. Kiskjaliste karusloomade arv liigiti 2000–2015

Ettevõtte nimi	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Liik																
Hõberebane																
põhikari emased																
põhikari isased																
põhikari kokku																
nahaloomad																
Sinirebane																
põhikari emased																
põhikari isased																
põhikari kokku																
nahaloomad																
Mink																
põhikari emased																
põhikari isased																
põhikari kokku																
nahaloomad																
Kährrik																
põhikari emased																
põhikari isased																
põhikari kokku																
nahaloomad																
Puurituhkur																
põhikari emased																
põhikari isased																
põhikari kokku																
nahaloomad																

Lisa 2. Tšintšiljade arv ja tšintšiljakasvatuse osatähtsus ettevõttes 2000–2015

Ettevõtte nimi

Loomade arv

Liik	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Tšintšilja																
põhikari emased																
põhikari isased																
põhikari kokku																
nahaloomad																
Tšintšiljakasvatuse osatähtsus ettevõttes																
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Tšintšilja- kasvatuse müügitulu osakaal ettevõtte kogu müügitulust (%)																

Lisa 3. Karuslooma omahind (mink, hõberebane, sinirebane) 2012–2014

Näitajad	2014		2013		2012	
	kogus, kg/tk/ kwh/h	maksumus (väärtus) kokku, €	kogus, kg/tk/ kwh/h	maksumus (väärtus) kokku, €	kogus, kg/tk/ kwh/h	maksumus (väärtus) kokku, €
1. Söödakulu						
1.1. Kilu, räim						
1.2. Lõhejäätmed						
1.3. Kohajäätmed						
1.4. Muud kalasöödad						
1.5. Tallegg kanajäätmed						
1.6. Sea subproduktid						
1.7. Muud lihatööstuse jäätmed						
1.8. Karusloomakorjused						
1.9. Teravili						
1.10. Taimsed ja muud õlid						
1.11. Proteiini kontsentratsioonid						
1.12. Vitamiinid						
1.13. Mineraalsöödad						
1.14. Muud söödad						
Söödakulu kokku	x		x		x	
2. Seemendus						
3. Karja kontroll	x					
4. Veterinaarteenindus	x					
5. Elekter						
6. Muud muutuvkulud	x					
Muutuvkulud kokku	x					
7. Tööjõukulud						
8. Amortisatsioon	x					
9. Ehitiste hooldus ja remont, v.a nahastamise ehitised	x					
10. Masinate ja seadmete hooldus ja remont, v.a nahastamise seadmed	x					
11. Kindlustus	x					
12. Üldkulud	x					
13. Püsikulud kokku	x					
Tootmiskulud kokku	x					
14. Kaasneva toodangu väärtus (poeg)						
15. Kõrvaltoodangu väärtus (sõnnik)						
16. Põhitoodangu kulud	x					
17. Põhitoodang, tk (loomad)						
Põhitoodangu omahind, €/tk						
Esmatöötlemine ja turustamine						
1. Süsihappegaas						
2. Saepuru						
3. Oksjonikeskuse teenuse hind kokku						
4. Nahkade transporditasu oksjonile						
5. Elekter						
6. Jäätmete utiliseerimine						
7. Muud muutuvkulud	x					
Muutuvkulud kokku						
8. Tööjõukulud						
9. Amortisatsioon	x					
10. Ehitiste hooldus ja remont	x					
11. Masinate ja seadmete hooldus ja remont, v.a nahastamise seadmed	x					
12. Kindlustus	x					
13. Üldkulud	x					
14. Püsikulud kokku	x					
Töötlemiskulud kokku	x					
18. Kaasneva toodangu väärtus?						
Põhitoodangu kulud kokku	x					
19. Põhitoodang, tk (nahad)						
20. Põhitoodangu omahind, €/tk						

tootmiskulud = muutuv- + püsikulud

põhitoodangu kulud = tootmiskulud – kaasneva- ja kõrvaltoodangu väärtus

põhitoodangu omahind = põhitoodangu kulud/põhitoodang

tootmiskulud = muutuv- + püsikulud

põhitoodangu kulud = tootmiskulud – kaasneva- ja kõrvaltoodangu väärtus

põhitoodangu omahind = põhitoodangu kulud/põhitoodang

Lisa 4. Tšintšiljade tootmise omahind 2013–2014

2014	Kogus, kg/tk/ kwh/h	Maksumus (väärtus) kokku, €	2013	Kogus, kg/tk/ kwh/h	Maksumus (väärtus) kokku, €
1. Söödakulu			1. Söödakulu		
1.1. Segajõusööt			1.1. Segajõusööt		
1.2. Hein			1.2. Hein		
1.3. Muud söödad			1.3. Muud söödad		
1.4. Söödakulu kokku	x	0	1.4. Söödakulu kokku	x	
2. Aretuskulud, karja kontroll					
3. Karja kontroll	x				
4. Veterinaarteenindus	x				
5. Elekter					
6. Muud muutuvkulud	x				
Muutuvkulud kokku	x	0			
7. Tööjõukulud					
8. Amortisatsioon	x				
9. Ehitiste hooldus ja remont, v.a nahastamise ehitised	x				
10. Masinate ja seadmete hooldus ja remont, v.a nahastamise seadmed	x				
11. Kindlustus	x				
12. Üldkulud	x				
13. Püsikulud kokku	x	0			
Tootmiskulud kokku	x	0			
14. Kaasneva toodangu väärtus (poeg)					
15. Kõrvaltoodangu väärtus (sõnnik)					
16. Põhitoodangu kulud	x	0			
17. Põhitoodang, tk (loomad)					
Põhitoodangu omahind, €/tk					
Esmatöötlemine ja turustamine					
1. Liiv					
2. Oksjonikeskuse teenuse hind kokku					
3. Nahkade transporditasu oksjonile					
4. Elekter					
5. Jäätmete utiliseerimine					
6. Muud muutuvkulud					
Muutuvkulud kokku					
7. Tööjõukulud					
8. Amortisatsioon	x				
9. Ehitiste hooldus ja remont	x				
10. Masinate ja seadmete hooldus ja remont, v.a nahastamise seadmed	x				
11. Kindlustus	x				
12. Üldkulud	x				
14. Püsikulud kokku	x				
Töötlemiskulud kokku	x				
18. Kaasneva toodangu väärtus?					
Põhitoodangu kulud kokku	x	0			
19. Põhitoodang, tk (nahad)					
20. Põhitoodangu omahind, €/tk					

*tootmiskulud = muutuv- + püsikulud
põhitoodangu kulud = tootmiskulud - kaasneva- ja kõrvaltoodangu väärtus*

põhitoodangu omahind = põhitoodangu kulud/põhitoodang

*tootmiskulud = muutuv- + püsikulud
põhitoodangu kulud = tootmiskulud - kaasneva- ja kõrvaltoodangu väärtus*

põhitoodangu omahind = põhitoodangu kulud/põhitoodang

Lisa 5. Investeeringud põhivarasse kiskjaliste karusloomade kasvatuses 2005–2014

Ettevõtte nimi	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Investeeringud põhivarasse										
Söödaköök										
Söötmise masinad, jootmise seadmed										
Varjumajad, puurid										
Maa ost										
Nahastamise ehitised										
Toornaha töötlemise masinad										
Töuloomade ost										
Personali olmeruumid										
Kontori-ja esindusruumid										
Muud										

Lisa 6. Investeeringud põhivarasse tsintšiljakasvatuses 2005–2014

Ettevõtte nimi	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Investeeringud põhivarasse										
Söötmise- ja jootmise seadmed										
Puurid										
Maa ost										
Ventilatsiooniseadmed										
Töuloomade ost										
Personali olmeruumid										
Kontori-ja esindusruumid										
Muud										

Lisa 7. Töötajate arv ja vanuseline struktuur karusloomakasvatuseettevõtetes 2014. a

Ettevõtte nimi	
Töötajate arv kokku	
s.h. põhikohaga (tööleping)	
s.h. hooaja töötajad	
Põhikohaga töötaja keskmine vanus	
Põhikohaga töötajate vanuseline struktuur	
kuni 29. aastat	
30–39 aastat	
40–49 aastat	
50–53 aastat	
60-69 aastat	
70 ja vanemad	

Lisa 8. Toornahkade turustamine (mink, hõberebane, sinirebane, hõbe- ja sinirebase hübriidid, kährrik, puurituhkur) 2010–2014

Ettevõtte nimi	2010	2011	2012	2013	2014
Toornahkade turustamine					
Mink					
oksjonikeskuse nimi (Saga – S; Kopenhagen – K)					
toornahkade arv, tk					
toornaha keskmine hind, €					
Hõberebane					
oksjonikeskuse nimi (Saga – S; Kopenhagen – K)					
toornahkade arv, tk					
toornaha keskmine hind, €					
Sinirebane					
oksjonikeskuse nimi (Saga – S; Kopenhagen – K)					
toornahkade arv, tk					
toornaha keskmine hind, €					
Hõbe- ja sinirebane hübriidid					
oksjonikeskuse nimi (Saga – S; Kopenhagen – K)					
toornahkade arv, tk					
toornaha keskmine hind, €					
Kährrik					
oksjonikeskuse nimi (Saga – S; Kopenhagen – K)					
toornahkade arv, tk					
toornaha keskmine hind, €					
Puurituhkur					
oksjonikeskuse nimi (Saga – S; Kopenhagen – K)					
toornahkade arv, tk					
toornaha keskmine hind, €					

Lisa 9. Toornahkade turustamine tšintšiljakasvatustettevõtetes 2010–2014

Ettevõtte nimi	2010	2011	2012	2013	2014
Toornahkade turustamine					
Tšintšiljanahku					
oksjonikeskuse nimi (Saga – S; Kopenhagen – K)					
toornahkade arv, tk					
toornaha keskmine hind, €					

Lisa 10. Loomade surevus liigiti, 2010–2015

Ettevõtte nimi	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Liik						
Mink						
põhikarja (emased, isased) surevus, %						
noorkarja surevus sünnist võõrutamiseni, %						
noorkarja surevus sünnist nahastamine, %						
Hõberebane						
põhikarja (emased, isased) surevus, %						
noorkarja surevus sünnist võõrutamiseni, %						
noorkarja surevus sünnist nahastamine, %						
Sinirebane (k.a hõbe- ja sinirebase hübriidid)						
põhikarja (emased, isased) surevus, %						
noorkarja surevus sünnist võõrutamiseni, %						
noorkarja surevus sünnist nahastamine, %						

Lisa 11. Loomade surevus tšintšiljakasvatuseettevõtetes 2010–2015

Ettevõtte nimi						
Surevus	2010	2011	2012	2013	2014	2015
põhikarja (emased, isased) surevus, %						
noorkarja surevus sünnist võõrutamiseni, %						
noorkarja surevus sünnist nahastamine, %						

Lisa 12. Minkide arvukus küsitletud ettevõtetes 2000–2015

Aasta/ Liik	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Põhikarja emased	3154	3360	11700	16700	20500	25700	30182	30470	31700	31530	33706	36225	35967	31290	28480	29700
Põhikarja isased	831	840	2400	3100	3400	4930	5780	6030	5300	6310	6395	7060	7732	6290	5610	6100
Põhikari kokku	3985	4200	14100	19800	23900	30630	35962	36500	37000	37840	40101	43285	43699	37580	34090	35800
Naha-loomad	11 669	12 432	44 460	61 790	77 900	95 090	111 673	112 739	116 739	116 113	113 398	121 459	125 226	128 096	113 332	107 250
Vastanud ettevõtteid	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1

Lisa 13. Hõberebaste arvukus küsitletud ettevõtetes 2000–2015

Liik/Aasta	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Põhikarja emased	190	100	150	110	200											
	1317	1085	1300	1796	2115	2392	2912	3094	3129	3008	2690	2724	2950	3009	2700	2547
Summa	1507	1185	1450	1906	2315	2392	2912	3094	3129	3008	2690	2724	2950	3009	2700	2547
Vastanud ettevõtteid	2	2	2	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Põhikarja isased	20	10	15	12	20											
	203	165	150	220	163	244	185	255	276	315	239	258	256	272	200	250
Summa	223	175	165	232	183	244	185	255	276	315	239	258	256	272	200	250
Vastanud ettevõtteid	2	2	2	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Põhikari kokku	210	110	165	122	220											
	1520	1250	1450	2016	2278	2636	3097	3349	3405	3323	2929	2982	3206	3281	2900	2797
Summa	1730	1360	1615	2138	2498	2636	3097	3349	3405	3323	2929	2982	3206	3281	2900	2797
Vastanud ettevõtteid	2	2	2	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Naha-loomad	592	313	193	354	527											
	3424	2821	3380	4669	5499	6219	7571	8353	8448	8121	6195	7140	6471	7067	6908	7616
Summa	4016	3134	3573	5023	6026	6219	7571	8353	8448	8121	6195	7140	6471	7067	6908	7616
Vastanud ettevõtteid	2	2	2	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1

Lisa 14. Sinirebaste arvukus küsitatud ettevõtetes 2000–2015

Liik/Aasta	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Põhikarja emased	1592	1850	2542	2638	3083	3245	2507	3430	3616	2996	2940	2969	3215	3311	3900	3993
	60	60	90	110	80									3	40	55
Summa	1652	1910	2632	2748	3163	3245	2507	3430	3616	2996	2940	2969	3215	3314	3940	4048
Vastanud ettevõtteid	2	2	2	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	2
Põhikarja isased	208	200	250	192	214	223	179	180	212	206	150	175	182	217	150	224
	10	10	12	12	9									1	6	6
Summa	218	210	262	204	223	223	179	180	212	206	150	175	182	218	156	230
Vastanud ettevõtteid	2	2	2	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	2
Põhikari kokku	1800	2050	2792	2830	3297	3468	2686	3610	3828	3202	3090	3144	3397	3528	4050	4217
	70	70	102	122	89									217	150	224
Summa	1870	2120	2894	2952	3386	3468	2686	3610	3828	3202	3090	3144	3397	3745	4200	4441
Vastanud ettevõtteid	2	2	2	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	2
Nahaloomad	4139	4810	6863	6595	8015	8761	6768	8475	9401	7165	5409	5753	8212	8129	8276	15173
	189	178	278	386	265											170
Summa	4328	4988	7141	6981	8280	8761	6768	8475	9401	7165	5409	5753	8212	8129	8276	15343
Vastanud ettevõtteid	2	2	2	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2

Lisa 15. Kährikute arvukus küsitatud ettevõtetes 2000–2015

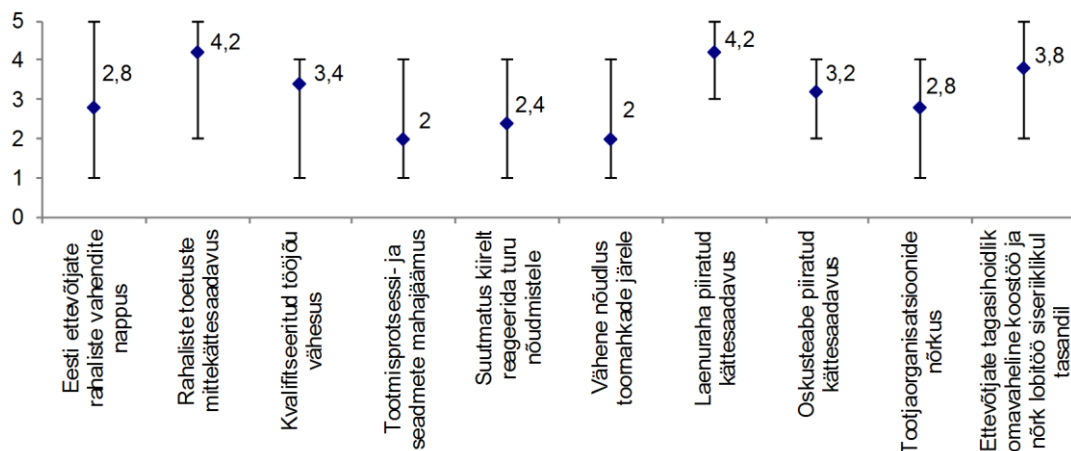
Aasta/ Liik	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013*	2014*	2015*
Põhikarja emased	146	225	100	204	227	305	249	332			
Põhikarja isased	40	60	30	70	100	104	74	99			
Põhikari kokku	186	285	130	274	327	409	323	431			
Nahaloomad	730	1237	550	1224	1339	1800	1494	1992			
Vastanud ettevõtteid	1	1	1	1	1	1	1	1			

* Eestis lõpetati kährikute kasvatamine

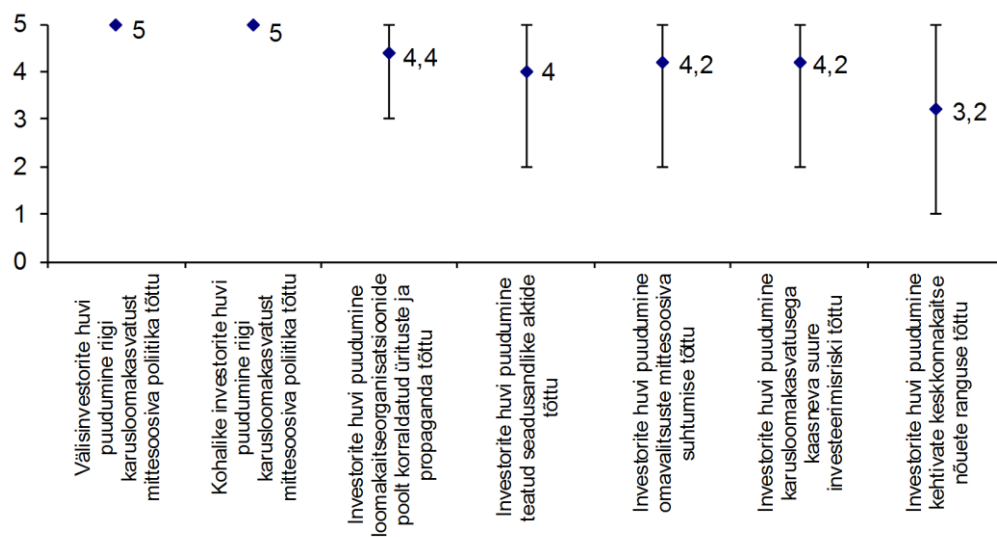
Lisa 16. Tšintšiljade arvukus küsitletud ettevõtetes 2000–2015

Aasta/Liik	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Põhikarja emased										12	26	33	40	58	66	74
					18	30	45	54	64	64	72	65	73	67	67	68
	12	30	54	54	54	54	54	54	54	54	54	54	54	54	54	54
	10	20	40	60	72	88	88	76	69	86	86	86	86	91	91	91
	30	30	36	42	72	72	72	90	108	108	108	108	108	108	99	99
															72	96
		102	135	250	270	280	263	264	274	303	296	313	301	311	272	
Summa	52	182	265	430	510	554	570	592	629	699	732	761	764	863	847	488
Keskmine	17	46	66	86	85	92	95	99	105	100	105	109	109	108	106	81
Miimum	10	20	36	24	18	30	45	54	54	12	26	33	40	54	54	54
Maksimum	30	102	135	250	270	280	263	264	274	303	296	313	301	311	272	102
Vastanud ettevõtteid	3	4	4	5	6	6	6	6	6	7	7	7	7	8	8	6
Põhikarja isased										2	5	6	6	7	7	9
					3	5	8	9	14	11	14	14	16	16	15	16
	2	4	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6
	2	4	6	9	12	16	15	12	10	14	14	14	14	17	17	17
	5	5	7	8	12	12	12	15	12	12	12	12	9	9	16	16
															12	16
		17	22	42	46	44	48	50	54	53	55	61	58	56	50	
			4	4	5	8	9	10	12	15	17	17	17	17	17	
Summa	9	30	41	69	83	88	97	101	106	110	121	130	126	140	144	81
Keskmine	3,0	7,5	10,3	13,8	13,8	14,7	16,2	16,8	17,7	15,7	17,3	18,6	18,0	17,5	18,0	13,5
Miimum	2	4	6	4	3	5	6	6	6	2	5	6	6	6	6	6
Maksimum	5	17	22	42	46	44	48	50	54	53	55	61	58	56	50	17
Vastanud ettevõtteid	3	4	4	5	6	6	6	6	6	7	7	7	7	8	8	6
põhikari kokku										14	31	39	46	65	73	83
					21	35	53	63	78	75	86	79	89	83	82	84
	14	34	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60
	12	24	46	69	84	104	103	88	79	100	100	100	100	108	108	108
	35	35	43	50	84	84	84	105	120	120	120	120	117	117	115	115
															84	112
		119	157	292	316	324	311	314	328	356	351	374	359	367	322	
			28	28	35	56	63	70	84	105	119	119	119	119	119	
Summa	61	212	306	499	593	642	667	693	735	809	853	891	890	1003	991	569
Keskmine	20,3	53,0	76,5	99,8	98,8	107	111,2	115,5	122,5	115,6	121,9	127,3	127,1	125,4	123,9	94,8
Miimum	12	24	43	28	21	35	53	60	60	14	31	39	46	60	60	60
Maksimum	35	119	157	292	316	324	311	314	328	356	351	374	359	367	322	119
Vastanud ettevõtteid	3	4	4	5	6	6	6	6	6	7	7	7	7	8	8	6
naha-loomad										25	41	98	165	163	158	166
					31	80	120	150	159	173	163	150	168	170	174	152
		24	68	54	80	151	148	135	176	167	163	153	96	124	141	147
		6	22	30	131	208	205	74	38	57	89	90	105	114	142	142
												220	175	221		
															36	
				8	21	52	85	148	180	220	207	215	185	158	70	
		205	248	397	455	427	499	341	378	506	546	478	530	548		
Summa	30	295	332	647	915	952	943	862	980	1182	1464	1402	1507	1357	677	
Keskmine	15	98,3	110,7	129,4	183	190,4	188,6	172,4	163,3	197,0	209,1	200,3	215,3	193,9	135,4	
Miimum	6	22	30	8	21	52	74	38	25	41	90	96	114	36	70	
Maksimum	24	205	248	397	455	427	499	341	378	506	546	478	530	548	166	
Vastanud ettevõtteid		2	3	3	5	5	5	5	5	6	6	7	7	7	7	5

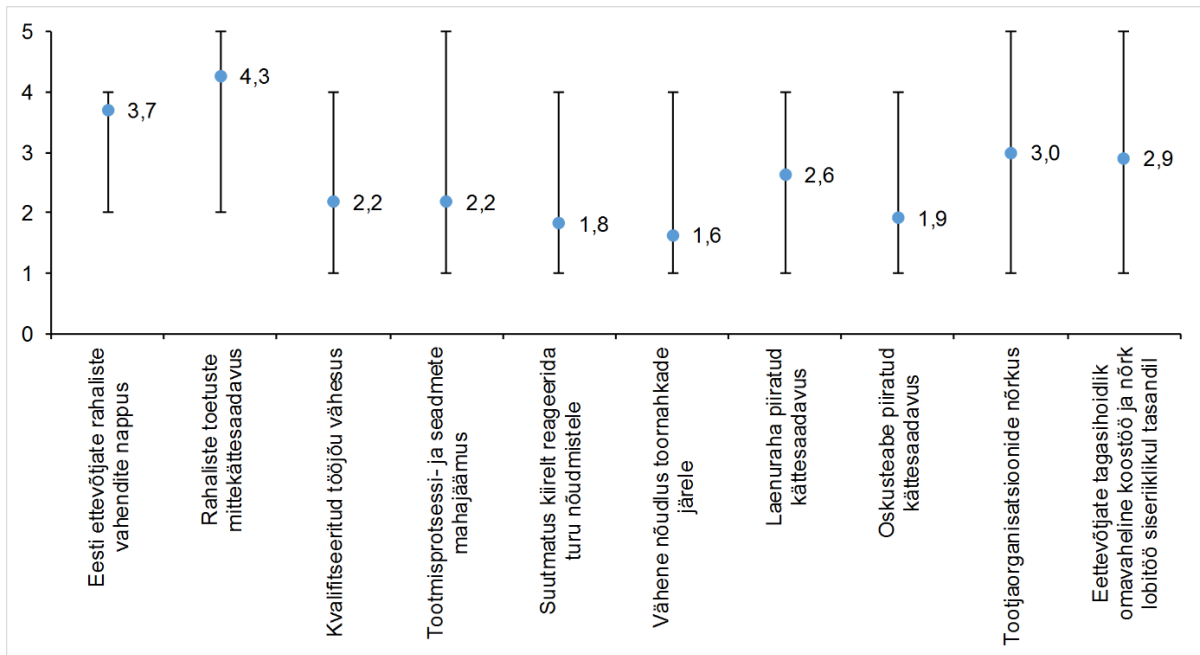
Lisa 17. Eesti karusloomakasvatuseettevõtete (mingi- ja rebasekasvatajad) arengut makrotasandil pidurdanud olulisemaid probleeme ja takistused (hindamisskaala 1–5, kus 1 – ei nõustu; 2– pigem ei nõustu; 3 – pole kindel/neutraalne; 4 – pigem nõustun; 5 – nõustun täielikult)

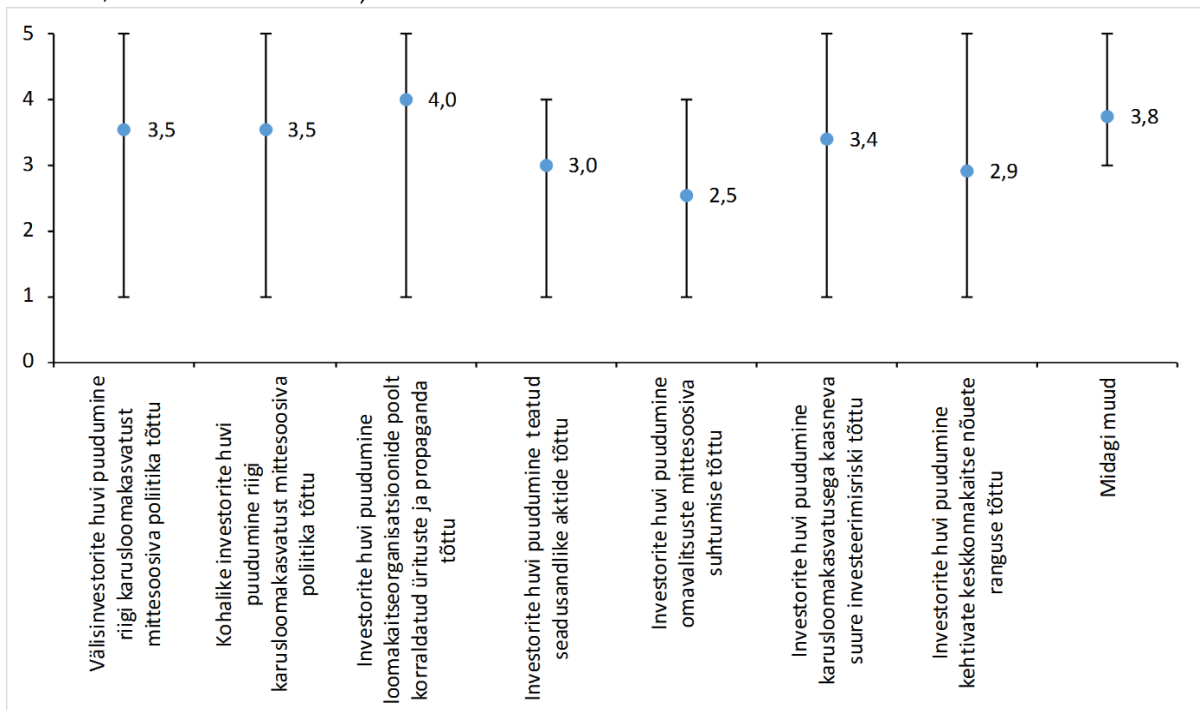
Lisa 18. Eesti karusloomakasvatuseettevõtetesse (mingi- ja rebasekasvatajad) investeerimist takistanud tegurid (hindamisskaala 1–5, kus 1 – ei nõustu; 2– pigem ei nõustu; 3 – pole kindel/neutraalne; 4 – pigem nõustun; 5 – nõustun täielikult)

Lisa 19. Eesti karusloomakasvatuseettevõtete (tšintšiljakasvatajad) arengut makrotasandil pidurdanud olulisemaid probleeme ja takistused (hindamisskaala 1–5, kus 1 – ei nõustu; 2– pigem ei nõustu; 3 – pole kindel/neutraalne; 4 – pigem nõustun; 5 – nõustun täielikult)

Lisa 20. Eesti karusloomakasvatuseettevõtetesse (tšintšiljakasvatajad) investeerimist takistanud tegurid (hindamisskaala 1–5, kus 1 – ei nõustu; 2– pigem ei nõustu; 3 – pole kindel/neutraalne; 4 – pigem nõustun; 5 – nõustun täielikult)

Lisa 21. Sertifikaat

		Saga Fursi siseauditi andmebaas			29.01.2018
Farmi koordinaadid:		Auditi kuupäev:		Farmi kontaktisik:	
Saga Fursi konto number:		Audiitor:		Muude üksuste auditikuupäevad:	
Ettevõtte kood:					
Küsimus	Puudub	Mittevastavuse kirjeldus	Parandusmeetmed	Järeldusotsus ja kuupäev	
Loomade tervis ja heaolu					
1. Naabreid teavitatakse haigustest.					
2. Nakkushaiguste levitamine sõidukite ja farmikülastajate poolt on kontrolli all.					
3. Võõrutusaja määramisel võetakse arvesse loomade seisundit ja pesakonna suurust (kõige varem 8 nädala vanuses).					
4. Loomade tervist jälgitakse iga päev.					
5. Kõigi haigete ja vigastatud loomadega tegeletakse, neid ravitakse või nad surmatakse kohe. Vastavalt kehtivatele eeskirjadele koostatakse dokumentatsioon.					
6. Söödatabimist jälgitakse iga päev.					
7. Väijaheldete omadusi jälgitakse iga päev.					
8. Tähelepanekud tervise kohta märgitakse identifitseerimiskaartidele.					
9. Ravimiarvestuse päevikud on ajakohastatud.					
10. Hukumisarvestuse päevikud on ajakohastatud.					
11. Loomad surmatakse kodufarmis.					
12. Loomad surmatakse loomakaitseasutustes osutatud viisidel. (1)					
13. Surmamine on kiire ja valutu.					
14. Loomad surmab erialase ettevalmistusega isik.					
15. Elektrilistel surmamisvahenditel on valgussignaal, mis näitab, millal seade on kasutamiskvaliteet.					
Aretuskeskkond					
16. Aretuskeskkond on loomade jaoks ohutu.					
17. Võimaldatakse piisavat närimismaterjali ja stimuleid.					
18. Rebasepuurid on varustatud magamisvatsitega.					
19. Rebase- ja kährikupuuride traatvõrkpõrandal on plastikkate.					
20. Rebastel ja kährikutel on poegimisperioodil kaheosaline pesakast.					
21. Ühes puuris peetavate loomade arv vastab loomakaitseasutusele. Ühes puuris peetakse sama liiki loomi.					
22. Noorloomadel on sotsiaalne kontakt. Poega hoitakse puuris üksi vaid juhul, kui ta on haige või vigastatud.					
23. Puur on piisavalt suur.					
Hügieen farmis					
40. Ennetus- ja koheste meetmete abil hoitakse head üldist					
41. Kahjuritõrjet tehakse nõuetekohaselt.					
42. Veereostust ja lõhna välditakse allapanu abil.					
43. Söödajaotusvahendid on puhtad.					
44. Söödaalused ja traatvõrgud on puhtad.					
45. Tapetud loomade rümbad kaetakse ja neid käideldakse vastavalt					
46. Surnud loomade rümpid käideldakse vastavalt antud juhistele.					
47. Farmiõues ei ole üleearuseid esemeid.					
48. Varjumajades ei ole üleearuseid esemeid.					
49. Farmis on jäätmete jaoks prügikastid.					
50. Varjumajade vahelised ja hooneid ümbritsevad teed on heas korras					
Erialane koolitus ja juhendamine					
51. Uusi töötajaid on juhendatud ja nad on farmi töökorraga kursis.					
Valmisolek erandlikeks asjaoludeks					
52. Farmis viibivad inimesed on valmis erandlikeks asjaoludeks.					
53. Farmil on erandlike asjaolude tegevuskava.					
54. Erandlike asjaolude puhuks on koostatud kontaktandmete loetelu.					
55. Farmil on erandlike asjaolude puhuks kahjukindlustus.					
56. Farm on ümbritsetud taraga või loomapidamishooneid on					
57. Farmi koetatavatel hoonetel on tulekahjusignalisatsioon ja esmased					
58. Farmil on häiresüsteem, mis jälgib ohutust loomapidamisalal.					
Elusloomade müük ja eksport					
59. Farm kohustub mitte müüma ega vedama karusloomi riikidesse, kus					
Mittevastavuste koguarv					
Kuupäev:					
Farmi omanik					
Saga Fursi esindaja					

Lisa 22. Sertifikaat

A LISA
Saga Fursi sertifitseerimine puudutab füüsiliselt eraldatud, taraga ümbritsetud farmiüksust.
Ala tuleb täpselt näidata kaardil.
Saga Fursi sertifitseerimine toimub kolmes etapis:
1) farmile tutvustatakse sertifitseerimise süsteemi ja kriteeriume;
2) farmi auditeerimine – mittevastavuste parandamise kava;
3) farmile antakse Saga Fursi sertifikaat.
Sertifikaadi hoidmise eeskirjad
Igal aastal tehakse kontrollkülastus; kui leitakse rikkumisi, on nende kõrvaldamiseks aega kolm kuud.
Sertifikaat antakse üksnes Euroopa tüüpi minkide kohta.
Kõik sertifikaadiga hõlmatud ja Saga Fursile tarnitavad nahad peavad olema Skandinaavia moodi nahastatud.

Lisa 23. Sertifikaat

B LISA
Mingi- ja tuhkruuliigid tuleb surmata gaasimeetodil: kas süsinikdioksiidiga (CO₂) või süsinikoksiidiga (CO).
Gaasi kontsentratsioon tuimastus-/surmamiskastis peab CO ₂ puhul olema 100% lähedal ning balloonist manustatava CO puhul vähemalt 4%. Surmamiskasti luugil, mille kaudu loomad sisenevad, peab olema automaatne sulgemisseade.
Rebased ja kährikud tuleb surmata elektrimeetodil.
Surmamine kogu keha läbiva elektrivooluga.
Elektrivool peab kestma vähemalt kolm sekundit.
Vool peab olema vähemalt 110 volti ja 0,3 amprit.

Lisa 24. Sertifikaat

C LISA	
Minkide miinimumruum	
	Vaba ala (cm²)
	pesakastid välja arvatud
Üks täiskasvanud loom	2550
Üks täiskasvanud loom poegadega	2550
Noorloomad pärast võõrutamist, kuni kaks looma	2550
Iga järgmise looma kohta (alates kolmandast) peab olema lisaruum 850 cm ² .	
Iga puuri miinimumkõrgus on 45 cm, miinimumlaius ilma pesakastita 30 cm ja miinimumpikkus ilma pesakastita 70 cm.	
Rebaste miinimumruum	
	Vaba ala (m²)
Üks täiskasvanud loom	0,8
Üks täiskasvanud loom poegadega	2,0
Noorloomad pärast võõrutamist, kuni kaks looma	1,2
Iga järgmise looma kohta (alates kolmandast) peab olema lisaruum 0,5 m ² .	
Iga puuri miinimumkõrgus on 70 cm, miinimumlaius 75 cm ja miinimumpikkus 100 cm.	

Lisa 25. Sertifikaat

Farmi auditikülastuse aruanne – Järeldusotsus

Kokkuvõtte:		Audiitori ettepanek: Anda/mitte anda	
Puuride suurused:		Käesoleva aruande alusel, mis esitatakse Saga Fursi juhtkonnale Kuupäev: Siseauditite lehel osutatud farmiüksusele antakse/ei anta SFFC sertifikaat kolmeks aastaks alates auditi kuupäevast. Juhtkonna liige: Nimi:	
1. pilt	2. pilt	3. pilt	4. pilt
1. pildi selgitus	2. pildi selgitus	3. pildi selgitus	4. pildi selgitus